

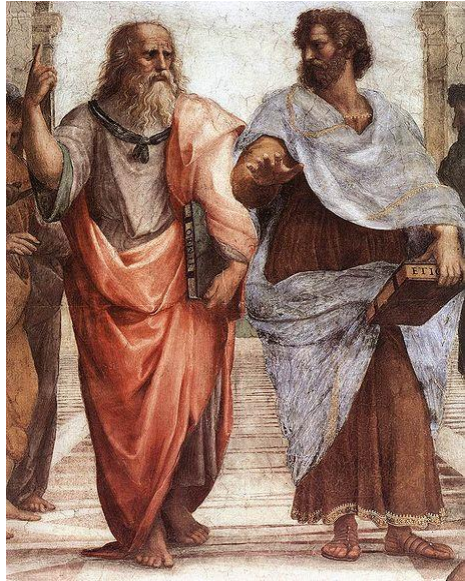
- Veritas odit moras¹ –

Felsefeye Başlangıç

Felsefeye Nasıl ve Nereden Başlanır?

Doç. Dr. Metin Bal²

2018 Kasım - İZMİR

¹ “Hakikat bekletilmekten nefret eder.” ya da “Hakikat beklemez.” Seneca.

² Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi, E-posta: balmetin@gmail.com , <http://www.metinbal.net/>

³ Ressam Raphael’ın (1483-1520) *Atina Okulu* adlı resim yapıtı içinde Platon ve Aristoteles’i gösteren bir kesit. Raphael’ın *Atina Okulu* tablosunda eliyle yukarı doğru işaret eden filozof Platon’dur. Eliyle yere doğru işaret eden ise Platon’un öğrencisi Aristoteles’tir.

Felsefeye Başlamak İsteyenler İçin Karşılama Konuşması

Başlangıç Sözleri:

Değerli düşünce dostları, düşünmeyi öğrenmeye çalışan ve düşünenleri dinlemeye çalışan kimseler, bu konuşmaya başlamadan önce düşünürlerimizin bir kısmını saygıyla anmak istiyorum. En başta elbette bir kimse arayışındaki hepimizin hocası maktül Sokrates. Onun ardından mağarada hepimizi buluşturan ve bizim tarafımızdan satılıp tekrar satın alınmış Platon ve başımıza gelenlerden daha şaşırtıcı bulduğu gerçeklerin kaşifi sürgün Aristoteles'in adı, saray soytarlarının entrikalarıyla etkisizleştirilmiş dürüstlük abidesi Plotinos'un ve bıçaklanarak susturulmuş tutkulu aziz Spinoza'nın sözleri, iftiraya kurban gitmiş Seneca'nın iradesi, aklını erken yitirmiş ilahi dönüşümler kahini Nietzsche'nin aforizmaları, ay sonu bira parası çıkmayan yoksul ve yaşlı Hegel'in acıları, dünyaya musallat olmuş sürgün yurttaş Marx'ın uyarıları ve faşizmin ortasında düşünmeye çalışan başlangıçsız Heidegger'in sessizlik mantığı, her durumda tarihselleştirmeye çalışan Jameson'ın ütopyası ve simülasyon düzeni içinde birer simülant olarak işleyen modellere cesareti hatırlatan Baudrillard'ın dozajı artırılmış düşünceleriyle selamlıyorum sizleri. Bu metnin belirgin amacı bir "Felsefeye Hoşgeldin Konuşması" yapmak, size sunulacak kapsamlı bir bilim olarak "felsefe"ye hazırlayıcı bir giriş yapmak ve bu bilim konusunda sizi donatacak olan felsefe kaynaklarını tanıtmaktır. Felsefe elbette bir bilimdir ve her şeyini seferber etmeyen bir kimse bilim yapamaz. Bilimin hiçbir güvencesi yoktur. Felsefe yapmak ya da diğer adıyla bilimsel olmak önceki her şeyi krizde görmektir çünkü bir arayış ve sorgulama etkinliğiyle sürdürülen bu bilim gerçeği talep eder. Bu konuşmadaki gerçek amacım, tüm çabaları bir bilimin güvenilir yoluna girmek için harcanagelmekte olmasına rağmen sanki halihazırda böyle

sağlam bir bilim varmış ve konusu, alanı, sorusu hatta cevapları belirlenmiş bu faaliyete daha önceden bunların adını bile duymamış kimseleri, sonuçta, bu faaliyetin öğretmenleri, araştırmacıları, uzmanları, akademisyenleri ve sonul olarak filozoflarına, daha ileride düşünürlerine dönüştürecekmiş gibi bir üretim bandı üzerine koymak, felsefenin reklamını yapmak ya da felsefeyi sevimli kılmak değildir. Aksine, bir taraftan felsefeye, daha doğru bir tabirle söyleyecek olursak “düşünme eylemi”ne soğuk bakanların bakışlarını buz kesmek, onların nefretini kine dönüştürmek ve sonuçta onları, kendileri hakkında ulaşacakları “ben mutsuzum!” yargısına vardırarak, diğer taraftan ise çölde ortaya çıkmış bir avuç su olan felsefeye olumlu yaklaşan kimselerin hevesini ilgiye, sevgilerini tutkuya dönüştürerek, onları, en insani eylem olabilecek insan sevgisini artırabilecek ve yaşamı en güzel şekliyle yeniden üretebilmenin kaynakları olarak çoğaltmak, derinleştirmek ve güçlendirmektir. Düşünmeye bir başlangıç adına bir an önce terk edilmesi gereken bu kılavuzun görünürdeki amacı ise sizlere, felsefeye başlamak isteyen kimseler tarafından daha önceleri bana yöneltilmiş sorular bağlamında genel olarak felsefe ve “bir meslek olarak felsefe”yle ilgili, özel olarak da felsefeye ideal bir başlangıcın nasıl olabileceği ve felsefe alanında başarılı olabilmek için neler yapmak gerektiğiyle ilgili enformasyon vermektir. Böylece düşüncenizi felsefeye başlangıç yapmanın nasıl mümkün olabileceğine sevk edeceğim. Eğitim hayatınız boyunca derslerde neden ihtiyacınız olan konulara sıra gelmiyor, onları müfredette neden bulamıyorsunuz, gerçekten sizinle ilgili olan kitapların neden anlatılmıyor olduğu kanaati uyanıyor? Çünkü kendi hayatınız ile öğrenme arasındaki bağı ancak siz kendiniz kurabilirsiniz. Bu bağı kurmak için öncelikle düşünmüş olmak gerekiyor. Bu çaba sizi bir süre sonra yalnızca konunun öğrencisi olmaktan çıkarıp konunun nasıl ve hangi araçlarla genişletildiği ve ilerletildiği konusunda bir üreticiye, gerçek anlamda bir entelektüele ve mümkünse bir düşünüre dönüştürmeye yol açacak. İşte ben bunu anlatmak ve düşünce dünyasında yoculuğunuza eşlik etmek için

buradayım. Bizim ayrıcalığımız bizim zamanımızdır. Şimdinin muazzam ayrıcalığında bir süre birlikte olacağız.

Burada sözünü edeceğim soru ve cevaplar dışında merak ettikleriniz olursa lütfen notunuzu alın ve çekinmeden bana sorun. Bu konuşma, kesinlikle, tahminimden uzun zaman alacak, bu nedenle şimdiden dikkatiniz ve sabrınız için teşekkür ederim.

***** ** ** *****

FELSEFEYE BAŞLANGIÇ NOKTASI

“Bilerek” yaşamaya düşkün bir kimse düşünün. Bu “bilme eğilimi”nin, “biliyor olmak”tan çok “bilgisizlik”ten kaynaklandığını sanıyorum. 2500 yıl önce Grekler bu bilgisizliğin insan doğasının “tuhaf özelliği”ni oluşturduğunu düşündüler ve “insan”ı bu “bilme eğilimi” ve bu eğilimle uyumlu bir yaşam sürme özelliğiyle tüm varolanlar arasında “en tuhaf varolan” olarak tanımladılar. Böylece “düşüncenin insan yaşamına kılavuzluğu”, başka bir deyişle “felsefe” Grek düşünürlerle başlamış oldu. Başta, apaçık gördüğümüz çukurlara düşen ancak yıldızlara basarak yürüyen, tahtı terk eden adam Thales ve hakiki anlamda ilk filozof Parmenides olmak üzere onlar doğa olaylarını doğaüstü güçlerle değil fakat doğaüstü güçlerin de üstünde olan başka bir güç ile, “düşünce” ile açıklıyorlardı. İşte olağanüstü güçlerin üstüne yükselen bu olağan “düşünce gücü” insanı “insan” olarak belirleyen ve onu başka şeylere dönüştüren şey oldu. Bu güç kendisi aracılığıyla kendi sıradanlığını kavrayan stoacı Marcus Aurelius’un *Meditasyonlar* ya da *Kendime Düşünceler* adlı yapıtında taçlandırılarak tahta çıkarıldı: “Evren yalın değişimdir ve bu yaşam düşüncedir.”⁴

---

⁴ “ho kozmos alloiois, ho bios hupolefis.”, s. 29, “The Fourth Book, III”, Aurelius, Marcus (1948) *Meditations*, London: J. M. Dent & Sons LTD. [“The world is mere change, and this life, opinion.”, “The universe is change; our life is what our thoughts

Felsefe sayesinde, böylece, tarihte ilk defa herkesin anlayabilmesinin ve ona katılarak bunu geliştirebilmesinin mümkün olduğu bir “yazı” kültürü gelişti. “Felsefe” deyince, lütfen, dikkat edin!, “**herkesin katılımının mümkün olduğu**” bir “yazı”dan söz ediyorum. Sanırım, felsefenin kitabını diğerlerinden ayıran ölçüt bu. Düşünce nihayet eğitim konusu haline gelebildi. Böylece **düşünceyi aktaranlar ve miras alanlar, kendi olgunlaşma koridorları ve malzemeleri olarak birinden ötekine açılan kitapların dünyasını oluşturdular.**

Şunu unutmayalım lütfen: Bir insanın en büyük zaafı düşüncesinin örgütlenmemiş olmasıdır, buna düşüncesizlik de diyebiliriz. Bunların, yazıların bağlanacağı gerçek biziz, çünkü bunlar bizim önümüzde durur. “Düşünce”, her kitap eşit uzaklıkta olduğunda açılan bir alanda yaşar. Kitaplar arası yol alan düşünce, bu kapıların açıldığı ortada, hayretle, tek tek dünyaların içinde, bunun böyle olduğu ve başka türlü olmadığına inanarak yaşayanları izler. İşte felsefenin başlatıcıları olan Grekler “**soru sorma**” özelliğini ve aynı zamanda her türlü düşüncenin arasında eşit mesafe ile durma özelliğini, “**ilk varolan**” dedikleri şeye, yani “eros”a, “aşk”a, “sevgi”ye yüklediler. Çünkü “eros”, onlar için, insanı, hayretle “merak edilen”in peşine düşüren, “**düşünen düşüncenin en yaşlı devindirici gücü**”ydü.

Biz de burada, hocalarınız olarak, sizin ilginizi yine size ait olan “düşünceniz”e çekmek istiyoruz. Kendi düşüncenizi devindirebileceğiniz dinamikleri harekete geçirecek ve insanlık hafızasını, yeniden, kendi zihninizde, ancak bu sefer sizin için, “düşündürebilecek” araçları sizinle tanıştıracacağız.

Felsefeye hoşgeldiniz!

---

make it.”/The universe is flux, life is opinion. / The universe is transformation, life is opinion.]

Felsefe tarihinde düşünce karşılığının ilk belirgin taraflarından biri olan Herakleitos'un dediği gibi: Her şey mücadele içindedir.⁵ Her yerde ve her şartta varlığınızı anlama, koruma ve sürdürme imkanı sağlayabilecek bir “kozmpolitan” olarak varoluş kazanacağınız felsefeye, **“düşünce evi”ne hoş geldiniz !**

Değerli düşünce dostları! Siz, alanı en geniş olan hatta sınırsız bir konu ve ilgi alanının, başka bir deyişle düşüncenin kendisinin, eğer var ise, kurallarını, içeriğini, tarihini, yöntemlerini ve alt disiplinlerini öğrenmeye geldiniz.

Gerçekte felsefecilik bir meslek değil bir yaşam tarzı olmasına rağmen bir süre sonra sizler bu işin “hocaları” olarak kabul ettiğiniz kimselerle meslektaş olacaksınız. Bu nedenle kendinize ait ideal öğrenen ve öğretici anlayışını oluşturmak için şimdiden kaynaklarınızı iyi dinleyip, izlemeye çalışmalısınız.

Felsefenin konusunun **sınırsız** olduğunu söyledim. Diğer taraftan, hafızamız herşeyi anında kaydedecek kadar güçlü değildir. Bu nedenle düşünceleri her zaman ve herkes için erişilebilir kılmak amacıyla çeşitli araçlarla kayıt altına alırız. Başımızdan geçenleri kavramlara yükleriz, kavramlar kitapları ve kitaplar kütüphaneleri oluşturur.

Bir felsefecinin başarılı olması için, en azından yaygın olarak kabul görmüş düşünürlerin yapıtlarını okuyarak felsefe tarihi hakkında donanım kazanması gerekir. Felsefeye başlangıç yapan bir kimsede bu özellik zamanla, öncelikle öğretmenlerin tavsiye ettiği ve felsefe malzemesi olarak önerdikleri eserleri düzenli olarak takip edip, aynı zamanda bu eserleri düzenli bir şekilde bir araya getirip kişisel arşivini oluşturmakla sağlanacaktır. Bu bakımdan disiplinli şekilde

---

⁵ Herakleitos'un bu sözü onun 62'nci fragmanında geçer: “Savaşın her şeye ortak olduğunu ve çekişmenin adalet olduğunu ve tüm her şeyin çekişme yoluyla meydana gelip yok olduğunu (?) bilmeliyiz”, Bkz.: s. 67, "Efesli Heraklitos", John Burnet, çeviren Metin Bal. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 40, Dosya Konusu: Antik Dünya Bilgeliği, Şubat-Mart-Nisan 2007, Ankara: Doğu Batı Yayınları, ss. 61-90.

kendi okumalarını kayıt altında tutmayan bir felsefe meraklısı, çoğunlukla, hiçbir yol alamadığını fark etmektedir.

Entelektüel hayata küçük bir not defteri ya da günlük tutarak girmeye başlayıp, kendi düşünce dünyanızı oluşturabilirsiniz. Bu konuda kendinize söz verin ve hemen yarın bunu yapmaya başlayın ya da bugün. İnsanların çoğunluğunun hayatı, bu hayatın gerisinde bırakılmış bir leke olarak kalıyor görünüyor. İnsanlığa bir şey bırakmak bir hayal olabilir. Eğer bunu yapamıyorsak insanlığı meşgul etmemek gerekir. Ya bir şey bırakmak, ve bunu kimseye zarar vermeyen bir hırsıyla başarmaya çalışmak gerekir ya da hiçbir iz bırakmadan çekip gitmek. Eğer insanlıkla ilgili dertleriniz var ise bunlar yapabileceğiniz şeyler olabilir.

Böylece sizlere ilk önerim, **arşiv oluşturma alışkanlığı** geliştirmeniz olacaktır. Ders malzemelerinizi ve felsefe okumalarınızı lütfen düzenli olarak arşivleyiniz.

Düşüncenizin gelişimini gözlemlemek için ve vardığı seviyede, onu, daha sonra ona tekrar dönmek üzere bırakıp bir süre başka şeylerle oyalanmak için bu arşiv size yardımcı olacaktır. Böylece başlangıç noktanız ile vardığınız nokta arasındaki mesafe, düşünce adına sizin emeklerinizin gerçeklikteki karşılığı olacak.

Şimdi bu “**arşiv oluşturma işi**”ne öncelikle felsefeyle nerede ve nasıl tanıştığınızı ve buraya nasıl geldiğinizi hatırlayarak başlayalım:

Düşüncenin hocası olmaya başlarken kendi mücadelenizin ne olduğunu, nereden ve nasıl başladığınızı unutmayın, çünkü şimdiye kadar hayatınızın düzeni hakkında bir öz-yönetime sahip değildiniz. Başlangıç noktanız size kendi hayatınızı sürdürüyor olduğunuz düzeni sağlayan egemen zihniyeti tanıtacaktır. Bu tanıma süreci sizin için epey şaşırtıcı olacaktır. Çoğu insan öznel idealist Berkeley’in dediği şekilde “daha önce olduğu gibi atın ahırda, kitapların çalışma masasında olduğu”nu, her şeyin yerli yerinde

olduğunu düşünür. Ancak gerçekte egemen zihniyetin atı nereye kitabı nereye koyduğuna inanamazsınız.

Sürdürdüğümüz şey bu dünyanın şu düzeni ya da gündelik yaşamın görünüşte mantıklı şu ya da bu hiyerarşisi değildir çünkü düzenli olduğunu düşündüğümüz dünyada saçma bir şeyin gerçekleşme sırasının gelmesi için tüm mantıklı olanların kendilerini tüketmeleri gerekmiyor. Yaşamdan kaçmayın. Entelektüeller bunu kolayca yapabilir, çünkü yaşamı kolayca düşünceye indirgeyebilirler. Çok önemli bir iş yapıyor gibi görünürler, sanki yaşamın ölümden başka kaçacak bir deliğini oymaya çalışırlar. Yaşama sırtını dönerek insanüstü ve duyu üstü vaadlere hizmet etmeyin. Hizmet etmeye hiçbir şekilde alışmayın. Hizmet edenleri dikkatle izleyin, buna alışanlar kendilerini unutmuşlardır. Unutmayın ki köle ve efendi ruhlu insanlar şeylere bağlıdırlar. Onlar kendi eylem güçlerini fetişleştirdikleri için en basit şeyleri bile yapamaz hale gelirler. Bu tür kimselerin eylemleri bir yere bağlanmış olduğu için onlar beklenemez durumdadırlar. Onlara hizmet ederek sıranın size asla gelemeyeceği bir duruma kendinizi sokmayın. Bu “eylem fetişizmi” alışkanlığını kırmak için kendi arzularınızın peşinden gitmelisiniz.

Yapmak zorunda tutulduğunuz şeyler değil, yapmak istediğiniz şeyler sizi bağlamalı. Hayatınızı hangisine bağlı sürdürüyorsunuz? Zorunluluk, yapmak istediğiniz şeylerdir. Demek ki hayat bir alışkanlık olmamasına rağmen sizin onu sürdürüş biçiminiz bir alışkanlık. Güzel ve sizi gerçekten mutlu edecek şeyler yapıyor olduğunuz şeyler arasında değilse, bu yapıyor olduğunuz şeyleri sürdürmeniz neden? Gözümüzün kapaklarını bir kez daha açacak ya da kapatacak bir şeyler varken neden onu duvara dayıyorsunuz? Eylem gücünüzü artırın, onun körelmesine izin vermeyin. Varolmak, iyi olmak, sağlıklı olmak, doğru söylemek, güzelin huzurunda olmak zorunda değiliz. Hayat bir alışkanlık değildir. Onu alışkanlık olarak sürdürüp onun getirdiklerinin önemli bir kısmını hor görüp, diğer kalan kısmını ise reddedenlere şunu diyorum: “Hayat öylesine olur. Ne olmuş? Bunu beklemiyor muydunuz yoksa.” Bu alışkanlığı kırmanız

için kesintiler yaşamalısınız, bir sevgi ilişkisinde aldığınız unutulmaz kesikler ya da deneyimden yoksun ahlak çatallamaları gibi. Alışkanlığınız gereği at olmaya alışmışken, üzerinize bahse girmişlerin gözünde eşşek çıkabilecekken, daha kötüsü, sakata çıktığınız çok olmadı mı? Bu deneyim çoğu zaman alışkanlığa dönüştürdüğünüz başka bir dostlukla sonuçlanmadı mı? Yaşam karşısında ne yapacağınız konusundaki en kaçamak sözlerden biri “bakalım” değil mi? Unutmayın ki eğer bakabiliyorsanız yapabilirsiniz de.

Eylem gücünüzü yok eden alışkanlıklarınızın çözülmesi için yalnız kalın, ne kadar zor olsa da dönüşümden korkmayın, bunun için zaman ayırın. Olduğu haliyle insan ilişkileri ve dünyayı düzeltme çabanızdan vazgeçin, bunu bir çaba bile saymam, bu konuda yapabileceğiniz şey kendi tarzınızı, kendi çalışma yönteminizi geliştirmektir. İlişkiler ve dünya uyumsuzdur çünkü. Önermediğim düzeltme çabası tam karşıtı olduğunuz plana dahil olmakla ya da bu planı gözden yitirmekle sonuçlanır, kendinizi kandırmaktan vazgeçin. Ruhu bedene bağlamanın kendinize özgü yolunu yaratabilirsiniz, sessizlik seremonileri oluşturun, Herakleitos’un yaptığı gibi ıslak olanı kurutun, kuru olanı yakın. Ruhu bedene bağlamanın şimdiye kadar bildik yollarını sessizce yıkın. Felsefe size bu konuda kesinlikle yardımcı olacaktır.

Felsefenin yoluna çıkıldığında sürekli ayrılan ve kesişen patikalar her bir kimsenin arayışının diğerinden farklı olduğunu gösteriyor. Bunun eğlenceli bir şey olduğunu duyumsayan bir kimse bir süre sonra kendi kendisine “bu yol benim yolum!” der. Bu yolculuğunuzda şimdiden sizi bekleyen bir Beatrice ya da size yolu gösterecek bir Vergilius bulunmamaktadır. Buna rağmen, felsefeye kararlı bir şekilde başlayan, üstelik bu yaşam sisteminde geçerli ve çoğu kimse için ele geçirilemez görünen bir çok şeyden yüz çevirip çoğu kimsenin kabul edilemez bulduğu bir yolu kendisi için açmaya çalışan kimseler, başkalarının akıl ustaları olarak birbirine işaret ettiği ve kendisi için gerisi, önü ve sonu karanlık olan, dahası hiçbir sağlam zeminin bulunmadığı karanlıklar içinde daha derin karanlıklara sürüklenen bir yolculuğun dehşet verici kapısında büyük bir

cesaretle düşüncelerini toplamaya çalışan bu yüce gönüllü insanlar sayıca az da olsalar aramızdalar.

Şimdi, sizin felsefeye başlangıç için buraya gelirken yaşadığınız ortak deneyimi kayıt altına almakla arşivinizin ilk kaynağını oluşturalım:

Tuhaf bir sınavın bıkkın ve bitkin savaşıları olan sizler, şimdiye kadar hep bir gelecek için çalıştırıldınız. Yaşamınız hep bilmediğiniz bir gelecek için **ertelendi** ve üstelik, “**daha sonraki yaşamınızla bir daha ilgili olmayacak şeyler**”le ertelendi. İşte bakın! böyle büyük bir gariplik ülkemizin bütün çalışma hayatını düzenlemek için temel bir ölçüt olarak, bir ülkenin yaşam çarkının döndürülmesinde bir hazırlık süreci olarak çalışıyor. Hepinizin buraya nasıl geldiğini biliyorum. Buraya nasıl gelmiş olduğunuzun benim için hiç bir önemi yok. Ancak benim için sorunlu olan kısım buradan nasıl çıkacağınızdır. Buna göre, belkide birçoğunuz bu felsefe öğrenmeye, hayatınızı anlamlandırmak ya da kazanmak üzere bir meslek, bir ilgi olarak düşündüğünüz, kendinizi gerçekleştireceğiniz bu alana tesadüfen, hiçbir plan yapmaksızın geldiniz. Bu durum, belkide bir çoğunuz için felsefeyle karşılaşmanızdaki **başlangıç noktası** oldu.

Yaşayacağınız gerçekliğin nerede başladığı ve ne zaman biteceği şimdilik bilinmez ise de, yine de onu değiştirmek sizin elinizde. Belki tesadüfen gerçekleşen bu durumu sürdürmemek ya da sürdürmek, başka bir deyişle yaşamınızı talihsizlik sonucu oluşan kontrolsüz bir gerçekliğe kaptırmak, buna alışmak ve böylece gerçekliği bir alışkanlık haline getirmek ya da bu durumu bilinçli bir şekilde düşünerek gerçeklik hakkında yeniden karar vermek sizin elinizde.

FELSEFEYE BAŞLANGIÇLA İLGİLİ SORULAR

Eminim şu an, aklınızda binlerce soru var. Hatta, belki, şaşkınlıktan ne soracağınızı da bilmiyorsunuz. Şimdi gerçeklerle yüzleşeceğiniz bu anda, felsefe öğrenmek üzere geldiğiniz “**Felsefe**” adını taşıyan bu yapıyı, mesleki hayatınızın ya da ilginizin bu başlangıç noktasını size anlatmaya ve tanıtmaya çalışacağım.

Ben, bugün itibarıyla 28 yıldır filozofları okuyan ve 25 yıldır felsefecileri dinleyen ve onlarla konuşan ve son 14 yıldır üniversite çatısı altında felsefe dersleri veren bir kimse olarak, sizin şu an düşündüğünüz ve sormak istediğiniz soruların ortaya çıkmasına yardımcı olabilmek amacıyla, felsefeye yeni başlayanların bana yönelttikleri, sürekli karşılaştığım en popüler soruları kılavuz kabul ederek konuşmamı sürdüreceğim:

1.Soru: Bir felsefecinin hayatta en önem verdiği şeyler nelerdir?

İşte felsefeyi bir meslek olarak kabul eden kimseler, yaşamı çekilebilir kılan kavramlar olan “güzellik”, “mutluluk” , “iyilik” ve “doğruluk”tan vazgeçmiş değillerdir. Felsefe tarihinde bu değerler hakkında sonu gelmez bir tartışma olsa da “mutluluk”, “iyilik” ve “güzellik” duyumu günlük yaşantımızı şekillendirmeye ya da değerlendirmeye devam ediyor. Bu konudaki düşünce, günlük hayatımıza yön veren diğer birçok konuda olduğu gibi çoğunlukla bir “alışkanlık” haline dönüşmüş olduğu için, iyi, güzel, doğru ve mutluluk hakkındaki düşünce önceden kurulu olduğu düşünülen bir mekanizma gibi otomatik bir şekilde işlemeye bırakılabilmektedir.

Bugün insanların en önem verdiği şeyler arasında kendi ayaklarının üzerinde durmak, emek, geniş bir bakış açısına sahip olmak, “insan” olabilmek, dostluk, aile, arkadaşlar, duygular, huzur, sessizlik, sevgi hayatı, sağlık, başka ülke ve kültürleri tanımak, birçok dil konuşabilmek vb. yer alır. Bunların birinden yoksun olmak bu kimseler için hayatı katlanılmaz kılabilir. Bu kimseler birbirleriyle karşılaşmalarında ilgi, saygı, sadakat, güven ve içtenlikli davranışı

değerli buluyorlar. Çoğunluğun memnuniyeti ve beklentileri bunlar. Ancak farklı bir erdemi de buna katan bir kimse kendisi olabilir.

Düşünceleri inançlara zorlamak ve deneyimin sunduğu zenginlikleri fark edememek çağımız insanının belirgin özelliklerinden bir kısmıdır. Sürü psikolojisi olarak adlandırabileceğimiz bu tutum daha şimdiden kendimizle kurduğumuz ilişkide başlıyor. Fikirler çoğunluğun hayatını farkına varmadan gasp edebilirler. Çoğunluk başından beri böyle yaşamak istemiyordu, onlar fikirlerinde yalnızlardır her zaman, bu fikirleri hayatlarını sabitler. Onların güçlülere katlanmaları hayranlık uyandırır. İsyan etmezler, yaşam dedikleri o şeye bu fikirlere yaslanarak katlanırlar. Bu olanlara bakarak “önce yaşam sonra ahlak!” demek kesinlikle büyük küstahlık sayılacak. Şundan emin olun ki küstah olabilirim ancak “önce yaşam sonra ahlak!” değişim benim ahlaksız olduğum anlamına gelmiyor, sadece ahlakımı hayatıma baştan dayatmadığımı gösteriyor. Bir ahlak için engellenen biri, düşünceli, cesur ve nazik olsa bile artık ne yapabileceğini bilemez, fikri ne olursa olsun pratikte o bir ölüdür. Daha yakından baktığımızda “önce ahlak!” diyenler, tanrı rolü oynuyorlar, ancak onların inandıkları Tanrı'nın gerçekte bunların hiçbirisiyle ilgisi yoktur, çünkü kendilerinin oynadığı tanrı rolü, onunla asla ilişkilendirilemeyecek insan eylemini gasp edersine onların eliyle kendisini dayatıyor.

Kim “güzel” görünmek, “iyi” olmak, “doğru”yu bilmek ve “mutlu yaşamak” istemez? Böyle bir eğilim olağandır ancak şaşırtıcı olan şey çoğunluğun bu konularda sarsılmaz ve kuşku duymaksızın peşinden gidilebilecek kesin modellerin halihazırda mevcut olduğundan emin olmasıdır. Bu temel konularda halihazırda sunulmuş modellerin mevcut olduğu inancı, daha “güzel”, “iyi”, “doğru” ve “mutluluk” hakkında düşünmeye başlamaksızın bu kavramları kullanan kimsenin düşünmesini mekanik bir döngüye sokuyor. Meslek eğitimine gelen insanların meslek seçimlerinin bir tesadüf olması hala eğitim sistemimizde sürdürülen bir alışkanlıktır. Böyle olmasına rağmen, şunu unutmayın ki yaşamınız hakkındaki sorumluluk “bir şeye” ya da “bir başkasına”

devredilemez ve kendi gerçekliğiniz hakkında sizin “kendiniz dışındaki her belirleyici unsur” sadece bir “bahane” olarak kalacaktır. Platon’un *Kriton* diyalogunda Sokrates’in “[...] artık bahane aramayalım.”⁶ sözüne kulak vermeliyiz. Sorumluluğumuzu devretmeye dönük her türlü bahane arayışı, bir savaşta halkı koruyacak olan ordunun bu işi başka bir orduya devretmesine benzer.

Elbette alışkanlıklar ve tekrarlar her zaman kötü değildir. Pekala “gerçeklik” her zaman aynı şekilde tekrarlanan bir gün olabilir. Ancak bu gün yeniden isteniliyorsa “güzel”dir ve yaşamınıza başka bir canlılık kaynağı açıyor ise “mutluluk verici”dir. Bu güzellik ve mutluluk, onlara değer veriyorsanız “iyi”dir.

2. Soru: Felsefeyi sizin gibi içten bir şekilde nasıl sevebiliriz, siz nasıl sevdiniz?

Aşk başkadır, her yaşanıldığı durumda farklıdır. Dünyanın hızla döndüğü ve değiştiği söyleniyor ancak hazır bulduklarım ve bana verilenler arasında dünyayla kurulmuş bir bağ yoktu. Ben her zaman bu bağı nasıl kurabilirim diye düşündüm. Tek bir dilde, tek bir toplum ve kültürde yaşamak dünya içinde olmak değildi. Eskatolojik inançların başka bir dünya vaad ettiği gibi daha dünyayla bir bağ kurmadan bana toplum tarafından sunulan önyargılar ve inançlar beni dünya ötesine davet ediyordu. Dünyayı tanımadan onu tasfiye etmeye çalışan tutumların, insanın, örneğin bir gün astronotluk diye bir meslek oluşturabileceğini öngöremediklerini ve yalnızca bu dünyadaki zihinsel varlıkların sadece bir türü olan insanlara hitap ettiklerini gördüm. Bunları kabul edemezdim. Birkaç kitap okuduktan sonra, başka dünyalardaki yazarların anlattıklarını düşündüğümde olaylar benim olayım oldu ve gerçekten bir dünyanın var olduğunu ve bundan başka birçok dünyaların da var olduğunu görmeye başladım.

---

⁶ s. 35, 48c-d. Platon (2006) *Kriton*, Ödev Üzerine -Ahlaka Dair, çeviri ve yorum Filiz Öktem ve Candan Türkkkan, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

3.Soru: İnsan Nasıl, Neyle ve Ne Zaman Dönüşür?

İçinde bulunduğumuz çevre ve koşullar varoluşumuzu şekillendirir, ancak bu çevre ve koşullardan bağımsız bir varoluş düzlemine geçme çabası demek olan dönüşüm sanatsal bir eylemdir.

Bir durumdan başka bir duruma geçilebilir. Dönüşüm diyoruz buna. Bu durum karşısında “kandırıldım” diyen bir kimse paranoyaktır. Dönüşüm çoğu zaman zorla olur. Bu ruh durumunun hakimiyetindeki kimse giderek toplumdan dışlanarak dönüşümü bir ilaç gibi kabul etmek zorunda kalacağı nokaya sürüklenir. Beden şimdiye kadar bildiğimiz haliyle sonunda ölüyor olsa da bir kimse için arzulanır olan yaşamın olağan akışında hiç kimse ölmek istemez. Başta ölüm korkusu olmak üzere, dehşet verici büyük kayıplar ve can kaybı tehdidi, bunları yaşayan kimseleri bir göz kırpışta dönüşüm perilerine çevirir. İnsanın ne yapacağını bilemediği, çaresiz kaldığı, hakkında cahil ve beceriksiz olduğunu anladığı durumlar kişiyi dönüşüme zorlar. Ancak diğer taraftan, insan öyle olmak ya da böyle olmak zorunda değildir. İnsan belirli bir şekilde varolmak zorunda olmadığını anladığında kendi varlığının dönüşüm potansiyalinin farkına varmış oluyor.

Dönüşüm öncelikle bedensel ve duygusal deneyimler yoluyla gerçekleşir. Dönüşümden duyulan acı, bunu yaşayan kimse tarafından hala duyulmaya devam ediyorsa, bu farklılaşma bu kimsenin dönüşüm kabiliyetini yok etmiş olan bir değişim olarak gerçekleşmiştir. Dönüşüm yeteneğimizi yitirmemek için şu soruyu kendimize sormak önemlidir: Doğanın bizi değiştirme çağrısına kulaklarımızı açıyor muyuz? Dönüşümlerimizi hatırlamakla, onlar üzerine düşünmüş olmakla dönüşüm sürecimiz başlamış olur. Dönüşmek, dönüşüm hakkındaki düşünceyle başlamış olur. Düşünceli insanlar dönüşüm güçlerinin farkında olmak nedeniyle yaşam karşısında kaygı duyarlar, ancak tekdüze,

monoton hayatlarında dönüşüme karşı sarsılmaz bir bağışıklık geliştirmiş kimseler yaşamdan vazgeçmişlerdir.

Dönüşümü, arayış hızlandırır. Dönüşümler kararların size ait olduğu, size devredildiği ya da sizin inisiyatif sahibi olabileceğiniz yerlerde anlaşılabilir, yönlendirilebilir, biçimlendirilebilir olurlar. Üniformal hale gelme eğilimi çoğu zaman dönüşümün yaygın hali olarak gözlenir. Ancak sürekli olarak ayak uydurmaktansa bir şeylere önyak olmak ne kadar bastırılabilir bir atılımdır? Açacak bir çiçeği olduğunu bildiğimiz bitkiye, bunu yapabilmesi için neden yardımcı olmayalım? Bu nedenle, bir görev haline getirilen konularda dönüşüm daha hızlı gerçekleştirilir. Bir kimsenin olması gereken şeyi belirlemesi dönüşümü bir görev haline getirerek, bu kimseyi bunu gerçekleştirme hedefine kilitler. Tam da bu nedenle zora dayalı eylemler dönüşümün hızlı ve kararlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlar.

Olması gerekmesine rağmen bu dönüşümü gerçekleştiremeyen kimseler cesaret kırıcılara, dönüşüm korkuluğuna dönüşür. İnsanların çoğunluğu böylece devrimci olmaktan çok dönüşüm korkuluğu haline gelmişlerdir. Kim bir korkuluk olmak ister? İnsan kendisini çok benzer bulduğu ancak bu kendisinin benzer olduğunu fark ettiği şeylerden hoşnut olmadığı durumlarda, benzerlik gösterdiği bu şeylerden uzaklaşmak istediğinde dönüşüm başlamış olur.

Aşka vardırılabılır sevgi ve kine vardırılabilecek nefret duyguları, yüreğinde uyandıkları insanı hızla dönüştürürler. Bir kimse, örneğin, onun bunu kabul etmesi zor olmasına rağmen, kendisinin aldatılıyor olduğu konusunda aydınlandığında dönüşüm hızlı gerçekleşir.

Kendi bedenimiz dahil, şeylerin en azından yerlerinin değiştirilebilir olduğunun farkına varmak dönüşüm için bir başlangıçtır. Farklı insanların taklidini yapmak, rol değiştirmek dönüşüm fikrini uyandırmak için yardımcı araçlar olabilir. Tüm

hayatıyla orada olan insanları gözlemlemek, tüm hayatımızla orada olduğumuzu kanıtlamak, dönüşüm fikrini uyandıracak gözlemlerdir.

Mutlu olmayı kim istemez! Öyle ya da böyle olunca insanın mutlu olduğu konusunda verilen tavsiye ve vaadlerin peşinden sürüklenen insanların peşine biz de katılmak istemiyor muyuz? Mutluluk formları ve haz kalıpları insanların en hızlı şekilde kendilerini içlerine akıtıp, birbirinin alternatifi olan bu biçimlerden biriyle yaşamlarını damgalayacakları yaşam modelleri değil midir?

Gerçekten kendisinin ne istediği üzerine düşünen epey insan var mı? İnsanların ne kadarı kendi farkını belirleyip, üstelik bu farkı ortaya koyabiliyor? Bu kimseler kendi hayatları üzerinde bir etkiye sahipler mi? Bu kimseler kendi elleriyle kendi ellerini tutabiliyor mu? Gövdelerini üzerinde tuttıkları şey kendi ayakları mı? Bu kimselerin elleri kendilerine dokunamıyorsa, onlar o ellerin nereye, ne için ve kim için dokunduğunu bilebilirler mi?

Bir kimseyi değişime sürüklemek konusunda, yetenekli olduğumuz bir dönüşme imkanının bilincine varmamızı kendi farklılıklarıyla sağlayan öteki insanların rol oynadığını görüyoruz. Bir kimsenin, onun eğitim hayatında olduğu gibi, kendi dönüşümü için harcanan çabaları ve fedakarlıkları görmesi bu kimsenin dönüşüm çabasını harekete geçirir. Dönüşüm için karar anı bir ara durumun yaşandığı zamandır. Bu ara durum, olabileceğimiz ve halihazırda olmayı sürdürebileceğimiz iki şey arasında açılır. İstemediğiniz bir sonun tasarlandığı taraftan vazgeçilir.

Kültür insanı insanlaştıran insani birikimdir. Bir toplumda kültür olup olmadığını oradaki bir kimsenin diğer kimselerle olan ilişkilerinde insanlaşmış insanlaşmadığına, bu kimsenin diğer kimselerle karşılaşmalarında insan olmak bakımından toplumsallaşmış toplumsallaşmadığına bakarak anlayabiliriz. İnsanın insanla bir araya geldiği birliktelik ve karşılaşmalarda bireyi insanlaştıran bir toplumsallaşmanın mümkün olmadığı toplumumuzda kültürden söz etmek

mümkün değildir. Bu haliyle kültür yoksunluğu toplumumuzun baskın bir özelliğidir. İnsanı toplumsallaştıramayan bir düzen mutsuzluk kaynağıdır. Mutsuzluğun baskın duygu durumu olduğu böyle bir toplumda insanlar samimi birlikteliklerinde zamanlarının çoğunu dertleşmeye ayırırlar. Dertleşmeye ayrılan zaman o kadar çoktur ki dertleri çözmeye zaman kalmaz. Toplumumuzun kültürden yoksun olmasının yanında diğer bir özelliği de doğruluğun birlikte araştırılıp savunulabilmesinin mümkün görülmemesidir. Doğruluk araştırmasından çok doğruya sahip ve doğruya hükmeden, şimdiden bilindik bir kimsenin ya da şeyin öne sürülmesi söz konusudur. Toplumumuz doğruluğun her zaman bir kimseye endekslenmiş durumda olduğunu düşünmüştür ve hala böyle sanmaktadır. Doğru olanın bir kimse ya da şey tarafından bilindiğine inanılan ve böylece doğruluğa ilişkin sorumsuzlaşmış bir toplumda, kendisine ilişkin olarak sorumsuzlaştığı doğruluğu izlemesini ve her durumda bunları takip etmesini sağlayan nitelik olan disiplin aramak boşunadır. Bu özellikleriyle böyle bir toplumun bireyi doğumundan itibaren insansızlaşma, toplumsuzlaşma, sorumsuzluk ve mutsuzluk döngüsüne kapılmaktadır.

Toplumdan dışlanan insanlar böyle bir topluma kendilerini kabul ettirmek yerine başka tür bir toplumun mümkün olduğu düşüncesini geliştiremezler mi? Hangi tutum gerçek bir dönüşüme neden olur? Yeniden aynı topluma dönmek mi yoksa toplumu insansızlaştıran, insanı toplumsuzlaştıran böyle bir toplumsal düzen yerine başka bir düzenin mümkün olduğunu düşünmek mi? Bir çiftlikteki tavuklar gibi kümise hapsedilmiş olduklarını kavrayan insanların köklü bir dönüşümle daha fazla bu tutuklu halde kalamayacakları kararına varmaları, onların bu durumundan yarar sağlayan kimseler için korku verici olacaktır.

Yaşamımızın rutin akışında yer alan küçük şeylere yakından bakmak, önemsiz görülen şeyleri büyütüp yakınlaştırmak, gündelik hayatın akışının birtakım yönlerinde yaşamın çeşitliliğini karartan tektipleşmenin farkına varmak, olgular hakkında kurulan yargıların söz konusu olgulara uymadığını fark etmek, yaygın

kanların doğru olup olmadıklarını çeşitli yollarla test etmek, alışkanlıkları sonlanlandırmak, yenilikler geliştirmek, toplumsallaşma yönünde değişiklikler yapmak dönüşümü hızlandırır.

Gerçek bir dönüşüm bir devrimdir. Dikkat edilirse buradaki açıklamalarda “özgürlük” kavramı kendisini hiç kullandırmadı, sanırım bunun nedeni dönüşüm kavramının “özgürlük” kavramına çok yakın anlamlı bir sözcük olması.

Kuşkusuz, insanların kendilerini ve başkalarını dönüştürmesinin bedeli bazen ağır oluyor, ancak bu bedel, insanların dönüşüm çabasını engellemeye çalışan girişimlerin baskısı altında ödediğimiz bedelle kıyaslanamayacak kadar önemsizdir.

4. Soru: Felsefe nasıl bir çalışma alanıdır?

Elbette en gerekli çalışma alanıdır. Hatta zorunlu olmalıdır, çünkü düşünmesini öğretiyoruz burada. Dahası, kimin nasıl düşündüğünü ve bu sonuca nasıl vardığını anlamaya çalışıyoruz. Konusu “düşünme” olan felsefe, insan olmanın bu en ayırt edici özelliği hakkındaki ilgi ve araştırmayı uzun bir çabadan sonra bir bilim haline getirmiştir. Felsefeyi göz ardı etme, ona karşı olma ve onu eğitim sisteminden çıkarmaya çalışma yönündeki her girişim “insan”dan ve “insan olma” çabasından uzaklaşmak olacaktır. Üstelik, “düşünce”yi eğitim konusu olmaktan uzaklaştıran bir girişim kendisini ve onu izleyenleri “düşünce”den yoksun bırakacağı için böyle bir şey “eğitim” olma değerini yitirecektir.

5. Soru: Felsefe insanı ne yapar ve bir felsefeci kimdir ?

Felsefe uğraşı entelektüelliğin temel şartıdır. Entelektüel kimse için dünya bir etkiler yığınıdır ve bu kimse sonu gelmeyen ve durdurulamaz etkilerin

şekillendirdiği bir kütle olduğunun farkında bir kimsedir. Entelektüel kimse böylece etkiler ırmağının kendisidir. Entelektüel kimse onu oluşturan bu etki kütlesi ırmağının kendisiyken yine de susuzluk çeken kimsedir. Entelektüel kimse bu su kütlesinin içinde henüz ıslanmamış bir şey bulma, ya da bir şeyleri kurutmaya çalışarak, bu biçimlendirdiği zemin üzerinde durmaya çalışan bir kimsedir. Buna yaşam mücadelesi diyebiliriz. Mezar kazıcı değildir bu kimse, yaşam savaşçısı bir güzellik abidesidir. Acıyı değil, uçurumu değil güzelliği detaylandıran, sevgiyi artıran kimsedir bu.

6. Soru: Felsefeye başlayalım mı? Felsefe özellikle çağımızda bir “başlangıç arayışı”dır. Bu tanımlamadaki vurgu başlangıcın kendisinin şu ya da bu, ne olarak kabul edilmesine değil “arayış”a yapılıdır. Bu nedenle felsefeye başlamanın anlamı başlangıç arayışına başlamak olacaktır. Bu başlangıç keyfi bir tutumla belirlenmez. Bir başlangıç arayışı ancak kendisini bizde zorlayınca yapılabilecek bir şeydir. Bu sözlerim ilk bakışta, buraya kadar okuyarak indiğiniz başlığın vaadlerini boşa çıkarıyor görünür. Felsefeye başlamak bir karar meselesi değildir. Şu soru kişiyi bunun cevabına yaklaştıracaktır: “düşünce mi sizi inşa eder yoksa siz mi bir düşüncüyü inşa edebilirsiniz?” Felsefeyle gerçekten ilgilenmek kendinizi onun sizinle ilgilenmesine bırakmaktır. Felsefeye başlama arayışı zaten peşinizde olan bir avcının yapacağı işi kolaylaştırmak için derleyip toplayıp belirleyerek kendinizi yakalamak olacaktır. Felsefenin bir başlangıcı bu nedenle her zaman çok sonradan belirlenmiştir. Başlangıç noktası belirlendiğinde felsefenin ne olup olmadığı hakkında karar verilebileceği düşünülür. Oysa gerçekte felsefe yapmak felsefenin ne olup olmadığını söylemek değildir. Bu nedenle kendiniz için felsefenin başlangıç noktasını belirlemek bu tür bir eylemi şimdiden sonlandırmak anlamına gelecektir. “Felsefeye ne yapınca başlayabilirsiniz?” sorusuna verilecek her cevap komik olacaktır. Bu durumda felsefeye şimdiden eğlenceli bir giriş yapıyor olduğunuz için çok şanslısınız.

7. Soru: Ne zaman felsefe yapıyor olunur?

Felsefe yapmak gerçekte düşünmektir. Düşünme bir kimseye ne ve nasıl olacağını söylemek değildir. Bir kimseyle, kendiyile ya da bir başka kimseyle uğraşan bir kimse düşünüyor değildir. Böyle bir şey yalnızca bir gösteriştir. Felsefe yapmak geçmişteki bir şeyi kazıp çıkarmak, gömülü bir şeyi bulabilmeye dönük bir define arayışı değildir. Felsefe yapmak geleceğin nasıl olacağını bildiren bir kahanelik değildir. Böylece, felsefe yapmak bir kimseyi başkalarından kalanların memuru kılan bir mezar bekçiliği ya da kazıcılığı değildir. Felsefe yapmak moda eklenmek, bir taraftar topluluğu oluşturmak için kabul edilebilir olmaya çalışmak, başkalarının ne kadar yoksul ya da ne kadar zengin olduklarını gösteren besleyici bir hayır işi yapmak değildir. Felsefe belirlenmiş bir ajandayı yürütmekle ya da bir randevu yoluyla ayarlanmış bir görüşmeyle yapılamaz. Felsefe herhangi bir kurumun çatısı altında vaad edilebilecek bir ünvan ve yetki değildir. Felsefe düşüncenizi hoşunuza gidecek bir konforla süslemek ya da halihazırda konfor ve güven içinde hissettiğiniz sözde bir dünyayı yıkmaya dönük kör bir cesaret ve kahramanlık işi değildir. Felsefe yalnızca gerçek ve etkili anlamda düşünebilmektir.

8. Soru: Felsefe okumak iyi olur mu?

Felsefenin işi onu yapmaya çalışanların beklentilerine uygun “iyi” bir şey sunmak değildir. Düşünce dünyasından bihaber şu anki zihinsel güçlerinizin birikimiyle karşılaştığınız şeyleri ölçmek için dayandığınız “iyilik” kavramınızın ne kadar kötü bir durumda olduğunu zamanla büyük bir şaşkınlık içinde öğreneceksiniz. Felsefenin içine girdikçe iyilikleriniz değil kötülükleriniz çoğalacak. Zamanla dünyanın, tarihin ve tüm iktidar güçlerinin üzerinize doğru geldiği ve çoğunluk tarafından pek de tercih edilmeyecek bir konuma yerleşeceksiniz. Gerçekte bu saydığım güçlere karşı olmayan ve onunla uyumlu geçinen tek bir filozof bulmak çok zordur.

Toplumumuzda sonuçta tuhaf düşünceler geliştirmiş okuyan insanlar hakkında yaygın olarak yapılan sık sık duyduğumuz bir eleştiri vardır. Şöyle derler: “bu

kadar okudun böyle mi düşünüyorsun?” ya da “yazıklar olsun okuduğun okula!” Okumak ile ilgili yaygın kanı bu etkinliğin kişiyi bu etkinliğe hiç başlamamış kimselerle aynı düşünce seviyesine getireceğidir. Şu soru kaçınılmazdır: Aynı düşünceye sahip olma beklentisiyle girişilen bir okuma eylemi bir hedef olarak sunulabilir mi? Bu soruya cevap arayışı bizi, okuma eyleminin açıkça bir cesaret işi olduğuna götürüyor. Okumak tek kelimeyle sürüden ayrılmayı göze almaktır. Okuma eylemi, ara ara bir müddet dinlenip sonra yeniden sürüye katılma eğlencesi değildir. Okuma eylemi sizi sürüden koparamıyorsa bu yaptığınız şey okuma değil uyanmaya çalışan zihni uyuşturma eylemidir.

Ölümü anlamak ölmek demek olmayacağı gibi, bir şeyi anlamak da anlaşılacak olan şeyin yerine geçmeye çalışarak onun taklidini yapmak değildir. Maxim Gorki'nin **Küçük Burjuvalar** (1901) yapıtında söylediği gibi her cenazede bir ölü, her düğünde damat ya da gelin gibi olmak o şeyi anlaşılır kılmayacağı gibi kaybettirebilir de. Kitabı anlama süreci buna benzetilebilir. Platon'un yazdıklarını kopya ederek yazmak onu anlamak demek değildir. Anlamaksızın okunan bir kitap bir işkence çeşitidir. Anlamaksızın tekrar etmekten bir anlayış değil ancak artan bir acı elde edilir. Bu şekilde anlamaksızın tekrar üretilen acı yoluyla kendi kendinizi ya da karşınızdakini ikna edebilirsiniz. Bu Aristoteles'in tanımladığı teknik olmayan ikna yollarından biridir.

Okur yazar olmayan cahil bir toplumda yaşıyor olmak felsefeye başlamak isteyen kimselerin işini daha da zorlaştırmaktadır. Toplumumuzda sık sık çoğu kimsenin okuma yazma bildiği, böylece okur yazar kimselerden oluşan bir toplum olduğumuz söylenir. Hatta bu bakımdan daha vahim durumda gösterilen geçmişe kıyasla bugün böyle bir çağda yaşıyor olmaktan övünç bile duyulur. Oysa işin gerçeği, içinde bulunduğunuz toplum ne okur ne de yazardır, çünkü okumayan insana okur, yazmayan insana yazar nasıl denilebilir ? Aristoteles'ten beri biliyoruz ki insan okuya okuya okur olur, yaza yaza da yazar olur.

9. Soru: Hocam felsefe beni mutlu eder mi?

Mutluluk bir kimsenin tüm dünyayı davet edebileceği ve karşılayabileceği bir andır. Felsefe mutluluğun doğuştan gelen ve değişmez bir şey olmadığını öğretir. Felsefe bir kimsenin kendi ruh durumlarını, insanların özgür ve eşit olduğu bir noktaya doğru eğitilebileceğini gösterir. Düşünen insan mutsuz değildir, yalnızca düşüncelidir. Bir düşünceye sahip olmak sürekli bir çabanın ürünü olan mutluluğun sigortasıdır. Ruhun tam erdeme göre eylemi olan mutluluğu başarmış kimseler toplumun sevilen insanlarıdır, çünkü bu ruh hali içindeki insanın, insanın olması gereken duruma kendisini vardırmış olduğu düşünülür. Bu nedenle mutlu olmayı başaran kimseler takdir edilir. Bu durum diğerleri için umut vericidir.

Bir Grek atasözü şöyle der: “öğrenme süreci acı, meyvesi tatlıdır”. Felsefe eğitimi sürdükçe bundan mutluluk beklemek bu eğitimin amacını şimdiden saptırır, çünkü felsefe yapmanın amacı güzel duygular oluşturup, önüne pembe gözlükler koyduktan sonra dünyaya gözlerinizi açmak değildir. İnsan böyle bir yaşam sürseydi çevresinde ona sürekli sevimli sözcüklerle yaklaşan ebeveynler yüzünden konuşmayı asla öğrenemeyen bir çocuk olarak kalırdı. Bir kimseyi bireyleştiren, onu diğerlerinden ayıran şeyin çoğunlukla onun acıları olduğunu, büyük acılara katlanmış kimselerin ne kadar kendine özgü bireyler olarak görülüp bir o kadar da saygıdeğer bulunmalarında biliriz. Gerçekten de istemediğimiz şeylerden kaçınmak ve uzak durmak zamanla yerimizi, hareket alanımızı oluşturuyor. Öğrenmenin ve büyümenin acı bir deneyim olduğunu söylerken hayatın zor ve ağır olduğunu ima etmiyorum. Hayat ağır değildir, buna rağmen insanlar zaman zaman ağırlaşır. Yaşamın uçlarında, karar anlarında, çok mutlu, çok üzgün, çok yoksul, çok zengin, çok umutsuz, çok umutlu oldukları anlarda bunu hisseden kimseler tartarlar birbirlerini. Onun yaşam uçlarından izleyen ve duyanlar kişiyi ölçer ve tartarlar. Düşünmenin amacı güzel duygular üretmek olmasa da düşünmek duygusal bağları harekete geçirir. Bir kimseye yaşamının sınırları hakkında yetki veren şey düşünmeyle harekete geçirilen duygusal bağlardır. Örneğin, sevginin gücü şuradadır, o kimsenin yaşamının sınırlarını onun kendi eline verir, şöyle ki bu kimse kendi

yaşamının sınırlarını sevmediği şeyi uzakta bırakacak şekilde genişletir ya da sevdiği şeyin orada yaşamının sınırlarını durdurur. Bu nedenlerle, düşünürlerin bizde mutluluk ya da mutsuzluk yaratıp yaratmayacağı sonucundan çok onların üretmiş oldukları yaşam felsefelerinin farkında olmak bize daha çok şey öğretecektir.

Düşünebilme becerisini geliştirmek ve her durumda düşünebilme cesaretini gösterme uğraşı iyi ve mutlu bir yaşamdan vazgeçmiş olmak anlamına gelmez. İyi ve mutlu bir yaşam isteyen kimse öncelikle umut sömürüsüne son vermeli. Dışkılayan bir şeyin altında kurmamalı yaşamını. Bu henüz gelişmemiş yaşamı yıkar, dahası tahrip eder, çölleştirir. Felsefeci olmanın asla aşılamayacak riski işte burada yatar. Felsefe bir geçim kaynağı olduğunda mesleğiniz ile zevkleriniz birleşmiş olacak. Buna bir tür hayat pazarlığı ya da hayatlardan hayat beğenmek denilebilir. İçinde yaşadığımız kültür düşünen kimseleri itibarlı saymasına rağmen onları akıldan ve zekadan yoksun aptallar olarak görmektedir. Aptal olup olmadığınızı test etmenin temel bir yolu şudur: İçinde bulunduğunuz iş ilişkilerinde ve sosyal ilişkilerde gereğinden fazlasını mı yapıyorsunuz? Neden fedakarlık yapıp, inisiyatif kullanıyorsunuz? O halde akıllı ve zeki olun gereğinden fazlasını yapmayın. Bakın çevrenize, kendi konforundan vazgeçmiş olan neredeyse hiç kimse yok. Dahası kendi sorumlu oldukları işleri bile yerine getiriyor değilken bu kimseler kendi sorumlu olduklarını zaman zaman yerine getirmekten dolayı duydukları esefi her fırsatta şikayetçi bir şekilde dile getiriyorlar. Bunları dinlemek bile gereğinden fazlasını yapmak değil midir? Neden kendinizin sömürülmesine izin veriyorsunuz? Türkçe dilinde bu durumu ifade eden anlamlı bir atasözü vardır: “Aç mezarı yoktur”. Durum böyleyken duyarlılığı aşındıran bir “açlık korkusu”nun yurttaşların davranışlarını şekillendirdiğini görüyoruz. Demek ki bir düşünürü diğerlerinden ayıran önemli bir özellik “açlık korkusu”nun onun tutumunu belirleyememesidir.

Felsefenin bizi mutlu edip etmeyeceğini yaşamımızın sonuna kadar bilemeyecek olsak da felsefenin bizi bugün eskisine göre daha çok eğlendirdiğini hiç

kuşkusuz söyleyebilirim, çünkü görünüşlerle başı dertte olan felsefenin, “görünüşler çağı” diyebileceğimiz böyle bir zamanda düşünen bir kimseyi mutlu etmesi kolay görünmemektedir. Gerçekten de daha yakından baktığımızda çağımız insanının yaşam tarzı görünüşten ilkeye değil görünüşten daha çok görünüşe sürüklenmektir. Zamanımız bir “bozma”, “yok etme”, “patlama”, “havaya uçurma” çağıdır. İnsan kendisi de dahil diğer şeyleri yok edici bir bombaya dönüşür. Elbette bir düşünce bomba gibidir. Size bunlardan milyonlarcası yerleştirildi. Farkına varmadan, sessizce havaya uçuruluyorsunuz. Peki siz bu düşünceleri nereye yerleştireceğinizi biliyor musunuz? Oluşturduğunuz şeylere düşünce diyebilmek için onların bir şeyleri havaya uçurabilme gücü olmalıdır. Fünne⁷siz bomba olmaz. Sayısız, bağlantısız, başıboş düşüncelerle ne zaman ve neden patlayacağını bilmediğimiz saatli bombalara dönüşmüş durumdayız. İstedığınız kadar gözardı edin. Bomba yerleştirilmiştir bir kez. İnşa edeceğiniz, sağlam olduğunu düşündüğünüz her şey, onun üzerine kurulmuş olacak. Zamanı gelince kesin patlayacak. Yüzyıl önce bir savaşta cepheye atılmış bir bomba, bugün çiçek tarlalarında pitoresk gezintiye çıkmış kimselerin adımlarına takılır. Andrey Bely’in *Petersburg* (1913) adlı romanının kahramanı olan Nikolai Apollonovich Ableukhov’un bombaya dönüşümünde gerçekleşen şey budur: “Ben artık bir bomba oldum. Göbeğimdeki tiktakları duymuyor musun?”⁸

Felsefenin “görünüşler dünyasını derli toplu bir halde kavrama” etkinliği olma kaygısıyla başladığını düşünürsek, çağımızın karakteristik özelliği felsefe yapmanın önceki amacını boşa çıkarmıştır. “Kavrama”, kendiliğinden ortaya çıkanın seyri değil, patlatarak ortaya çıkanları bir tür seyre dönüşmüş durumdadır. Patlama ve havaya uçurma yoluyla görünüşleri derleyen toparlayan bir ilkeye değil, öncekinden daha fazla görünüşe ulaşılmaktadır. Böylece çağımız düşünürünün düşünme eyleminin mottosu şudur: “Anlamak için patlatmalıyım”.

⁷ Fünne: Patlayıcı maddeleri ateşlemek için kullanılan kapsül.

⁸ Aktarılan yer, s. 354, Berman, Marshall (2013) *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, Modernite Deneyimi*, çev. Ümit Altuğ – Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.

10. Soru: Hocam felsefe beni mutlu edecek ve hayatımı güzelleştirecek şekilde beni eyleme geçirip yönlendirebilir mi?

2016 Dünya Mutluluk Endeksi'ndeki sıralamada Türkiye bir devlet haline gelmeyi başarmış 157 toplum arasında 78'inci sırada yer alıyor. Bu endeks bir devletin yurttaşlarının toplam 6 kalemde ne durumda oldukları saptanarak belirleniyor. 1. Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla. 2. Ortalama ömür uzunluğu, yaşam umudu. 3. Cömertlik, paylaşım ve fedakarlık. 4. Sosyal destek, 5. Özgürlük bakımından, 6. Yolsuzluk (corruption) bakımından. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın çok düşük olması yurttaşlarımızın çoğunluğunun yoksulluk sınırının altında yaşadığını gösteriyor. Ömür uzunluğu bakımından, yaşam beklentisi, yaşam umudunun çok düşük olduğunu görüyoruz. Yaşamdan beklentisi çok düşük ve kendi hayatında bu dünyanın çoktandır tasfiyeye uğradığı bir durum söz konusu. Cömertlik, misafirperverlik özelliklerinin yurttaşlarımızın temel niteliklerinden olduğunu düşünüp bununla övünüyorduk ancak Türkiye vatandaşlarının uzun zamandır cömertliğe, diğerkamılığa (altruizm), fedakarlığa elvermeyen bir durum içinde yaşamaya mecbur hale getirildiklerini görüyoruz. Sosyal destekler ise siyasi bir ranta indirgenmiş durumda. Sosyal yardım yurttaşlıktan değil partizanlıktan kaynaklanan bir hayır işine indirgenmiş. Özgürlük bakımından ne durumda olduğumuzu söylemeye bile gerek yok. Düşünceye sahip olma ve düşünciyi ifade özgürlüğünü yaşamak isteyen kimselerin uğradıkları zulme her geçen gün onlarca, yüzlerce yenisi ekleniyor. Yolsuzluk bakımından ise yüzyılın en büyük yolsuzluklarının Türkiye'de olduğu, hatta yolsuzluğa yeni bir boyut getirerek "global yolsuzluk" kavramını dünya literatürüne kazandıracak şekilde haber konusu olan ve bununla ilgili medya savaşlarının sürdürüldüğü bir duruma şahit olmaktayız. Bunlar doğru mu yalan mı bilmiyoruz ancak neden yüzyılın en büyük yolsuzluk konusunda sürekli olarak ülkemizin adı söz konusu olmaktadır? Bu konudaki sorumlulukta kurumlarımızın yöneticilerinin payı yok mudur? Doğruyu,

hakikati söylemekle ilgili bir sorumluluğumuz yok mu? Doğruluğa bağlı olmaktan neden kaçınılmaktadır?

Hayattaki en zor ve en güçlük hissettiren düşünce bir insana nelerden sorumlu olacağını düşündürüp, onu bu yönde eyleme geçirmektir. İnsanlar boş zaman sahibi olduklarını ve bu boş zamanlarda “özgür” olduklarını düşünürler, böylece “özgürlük” üzerine düşünmeye ihtiyaç duymazlar, bu keyifli zamanlarda “özgürlük”ten söz edene de katlanamazlar. “Özgürlük”ün ne demek olduğu hakkındaki cevap arayışı nelerden yoksun olduğumuzun düşünülmesiyle şiddetlendirilebilir. Özgürlüğün ne demek olduğu nihai bir şekilde hemen cevaplanmasa da şu bulunduğumuz hale nasıl geldiğimizin haritası “özgürlük” kavramı kılavuzluğunda tesbit edilebilir. Ne yapacağımız konusunda, sonucunda hiçbir eyleme geçilmeyecek bir tartışma yürütüldüğünde çoğu zaman yapılacak olanlardan çok yapılmayan ya da yapılamayan eylemler, üstelik büyük bir abartıyla anlatılır. Burada, yapmaktan doğacak haz yerine yapılamayan ve yapılmayan eylemden bir haz duyulur. Üstelik, uyumak üzere gözlerini kapatan kimselerin sürüklendiği gibi, hayalgücünün sonsuz imge üretimi gerçeklikten uzak ancak buna rağmen gerçekte olabilir, arzulanır bir dünya tasarımı hareketle geçirerek bu kimseyi hiçbir engelle karşılaşmaksızın bir harikalar evreni kurmaya sürükler. Böylece arzu edilebilir bir eylem, yerine getirilmemiş olsa dahi bir haz kaynağı olabilir. Peki, eyleme gücünün etkinleştirilmemiş olması, kişinin duyarlılığında hiçbir değişiklik yaratmaz mı? Zamanla yaşamadıklarımız, eyleyemediklerimiz duyarlılık organlarımızı hissizleştirmiyor mu? Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ında sözünü ettiği öküzlere mi dönüşmüş durumdayız? Ya da Ionescu'nun *Gergedanlar* adlı tiyatro oyunuyla bize düşündürdüğü gibi, zamanla gergedana mı dönüşüyoruz? Buna bir tür duyarlılık zehirlenmesi denilemez mi? Bir kimseye zehir olan kuşkusuz başka kimseye ilaç olmaktadır. Bu konu şunu düşündürüyor: Duyarlılığımızı nasıl koruyup geliştirebiliriz. Tad ve zevk kaynaklarımızı nasıl koruyup geliştirebiliriz? Bizi duyarsızlaştıran, hissizleştiren nelere maruzuz? ve kendimize

dönük tutumumuz duyarlılığımızı nasıl etkiliyor? Bunları sormaktan bizi ne alıkoyabilir?

11. Soru: Felsefe okumak bir kimseyi bilgili kılar mı?

Soru gibi görünen bu cümle bilginin bir kimsenin zihinsel yetileriyle oluşumsal ilişkisini göz ardı eden bir zihniyetin kurnazlığının kendisini ele verdiği bir sonuçtur. Felsefe okumanın bilgili olmaya götüreceği inancı bu kimseyi hüsrana götürecektir. Felsefeden onunla ilgili kimseyi bilgili kılması değil ancak bilgi ile zihinsel yeti ya da bilgi ile deneyim arasındaki ilişkiyi gösterme çabası ummak daha makul bir beklenti olacaktır. Bilginin kişinin zihinsel yetileriyle ilişkili bir şey olduğu ancak o konudaki kaynaklara hakimiyet yoluyla öğrenilebilir. Böyle bir eğitim almamış kimselerin çoğu için “bilgi” statik, hazır, değişmez, hatta saygı duyulması gereken bir değerdir. Böyle bir bilgi anlayışına sahip kimselerin eğitim sisteminin en itibarlı konumunda yer alan sözde akademisyenler arasında çoğunlukta olması epey şaşırtıcıdır. Bilgiyi statik bir şey olarak kabul eden anlayış, bilgiyle ilgili kimseleri bu bilginin üreticisi ya da geliştiricisi değil yalnızca birer koruyucusuna ve taşıyıcısına dönüştürür. Oysa bilgi olarak verilen ve kabul edilen şeyler insan zihninde olduğu gibi kalmazlar. Bunun nedeni yalnızca taşınan ve korunan bilginin onu taşıyıp koruyan kimseyi zamanla çürütüyor, yozlaştırıyor ve sonunda onu bilgi düşmanına dönüştürüyor olmasıdır. Bilgiyi statik bir şey olarak kabul eden kimseler toplumun çoğunluğunu oluştururlar. Bu kimseler olayları anlamada ve yönlendirmede başarısız olurlar, çünkü dünya hakkındaki bilgileri deneyimden yoksundur. Böyle kimseler pratik hayatta nedenleri saptayamadıkları gibi sonuçlarla karar verirler. Akıl yürüterek bir sonuca varmaktan çok her şeyi çözeceğine inandıkları hazır sonuçlarla işlem yaparlar. Bilginin onu edinen bir kimsenin zihinsel süreçleriyle ilişkisinin kurulmamasının, dahası göz ardı edilmesinin bireysel olarak olumsuz sonuçları yanında toplumsal olarak olumsuz sonuçları da vardır. Bilginin üretimi ve geliştirilmesinde aktif bir rolü olabileceğinin farkında olmayan kimseler toplumsal konumlarında sorumsuz yurttaşlara

dönüşürler. Bu yurttaşlar çalışma hayatlarında sürekli mutsuzluk hissedeler, çünkü düşünceleri ve iş sorumlulukları, iç dünyaları, dış dünyaları ve deneyimleri arasında kaçınılmaz bir mutsuzluk üreten uçurum açılmıştır. Bu kimseler ne iç dünyadaki deneyimlerini, ne dış dünyadaki deneyimlerini ne de bu ikisi arasındaki etkileşimleri anlayabilirler. Bu durumun felsefeyle ilgilenmek için sağlam bir neden olduğu görülmektedir.

12. Soru: Hocam, ben daha çok matematik, fizik gibi temel bilimlere ve kimya, biyoloji, tıp gibi doğa ya da fen bilimlerine meraklıyım ve teknoloji ve mühendislik gibi teknik bilimlere hayranım, sorum şu ki acaba daha çok sosyal bilim olarak sınıflandırılabilen felsefe bilimi benim bu alanlara olan ilgimi geliştirir mi yoksa bunları değersizleştirerek ilgimi soğutur mu?

Bilimlerin sosyal bilimler/toplum bilimleri/tin bilimler ve doğa/fen bilimlerine ayrılmasının “iki kültür” başlığı altında değerlendirebileceğimiz özel bir tarihi vardır. Fen bilimcilere insanlığa yaptıkları katkılar sorulduğunda, icatların kendilerine ait olduğunu ve kendi bilim insanlarının yaptıkları icatları gösterirler. Elbette bunun takdir ediliyor olduğunu söylemeye bile gerek yok. Ancak sosyal bilimlerin ve sanatların böyle bir katkıdan yoksun oldukları, dahası bilim insanlarını kendi işlerinden alıkoyduğunu düşünürler. Sosyal bilimlerin fen bilimleri kadar itibarlı görülmemesinin önemli bir nedenidir bu. Onlara göre sosyal bilimlerin icadı yoktur. Böyle bir kanı varken, fen bilimcilerin çoğunluğu, sosyal bilimcilerin çoğunluğuyla birlikte dindar ve bunun yanında okur yazar olmaktan sık sık övünürler. Gerçekte inandıkları tüm bu değerler bugün sosyal bilimlerde sınıflandırılan düşünürler tarafından icat edilmiş şeylerdir, onların konuşurken, okuyup yazarken karşılaşıp aktardıkları düşünceler de böyledir.

Şimdi bu kanıların günlük hayatımızda eğitim kurumlarında nasıl işlediğine yakından bakalım. Temel bilimlerin bir kısmı olan mantık, matematik ve fizik ile, doğa bilimleri ya da teknik bilimlerle ilgilenen kimselerin felsefeye ilgisi

olduğunda, bunun için kendilerine danıştıkları felsefecilerin büyük kısmı onlara çoğu zaman öncelikle bilim felsefesi disiplini önerirler. Felsefecilerin bu talebe yaygın tutumları doğa bilimlerinden gelen bu kimselerin ilgisini ve merakını tatmin edecek şeyleri şimdiden kendi müfredatları ve ders planları içinde belirlemiş oldukları fikridir. Oysa düşünceye uyanan bir ilgiyi önceden kurulmuş bir mekanizma içine yerleştirmeye çalışan bir tutum aslında tam da böyle davranan sosyal bilimcilerin rahatsız oldukları şeydir. Temel bilimlerden, doğa bilimlerinden ve teknik bilimlerden gelen bu kimselerin ilgilerinin farklılıkları ve bambaşka şekilde bir merakın onları felsefeye getirdiği gözden kaçırılmamalıdır. Ne yazık ki bu konu çoğu felsefeci için tartışmaya değer bir konu bile oluşturmaz. Oysa doğa bilimcilerinin kavramsal olarak değil pratik olarak ortaya koydukları ve kendilerini ifade ettikleri yapıtlara baktığımızda geleneksel felsefe içinde ıskalanan bir çok şeyin şimdiden onlar tarafından düşünülüyor olduğunu deneyimliyoruz. Örneğin tiyatro oyunlarını yeniden canlandıran, bu konuları ilgi uyandıracak şekilde sergileyerek düşünülmeğe değer kılan bir takım yenilikler getiren ve fotoğraf, sinema, doğa gezileri gibi sanat etkinlikleriyle yapıtlar üreten ve ortaya koyan kimselerin çoğunlukla doğa bilimcileri olduğu fark edildiğinde sosyal bilimcileri dogmatik uykularından uyandıracak bu dehşet verici konunun önemini farkına varılabilir.

13. Soru: Felsefeyi öğrenmek isteyen bir kimsenin ayrıcalığı nedir?

Felsefeyi öğrenmek isteyen bir kimseyi tanımlayan ayrıcalık onun okumayı bir alışkanlık haline getiren biri oluşudur. Onun için okumak canlandırmak ve canlı tutmaktır. İyi bir felsefe meraklısı okumayı bir serüven haline getirir ! Bir kitap kapalı bir kutu değildir, bir kitap başka bir kitaba açılan bir yoldur. Kitap başka bir kitaba gönderdiği zaman bu kitap sizin için canlanmış olur. Okuma eylemi bir serüven haline getirilmediğinde kitap kimliksiz bir yazarın mezarı olarak durur. Okuyucunun okuma eylemi serüven haline getirildiğinde kitabın yazarı konuşturulmuş olur. Ancak o zaman bir kitap belirli bir kimse tarafından size

söylenmiş olan ve sizden karşılık bekleyen bir söze dönüşür. Bir kitabı açmak, onun sözünü seslendirmek ve yazarını canlandırmak işte böyle bir şeydir.

14. Soru: Hocam felsefeyi öğrenmek isteyen bir kimse güne nasıl başlar?

Yeni bir güne uyandığımda ve günü yaşarken neler hissettiğimi anlatacağım. Bir gün uzun bir oyundur, uyanma ve uykuya dalma arasında tamamlanır. Bir kimse, ona daha iyi bir şey sunulamıyor ise düşlerinden uyandırılmamalıdır. Başucunda “hayata çağrı okumaları” yapmak bu kimsenin uyanması için kendisine kabul ettirebileceği sağlam bir gerekçe sunabilir. Sözlerin içimizde başka birini oluşturabilecek engellenemez bir gücü vardır. İzin verin sabaha başka biri başlasın. Öğlen gün ışığı altında kavrulurken her şey, ezilenler ve ezenler tüm sistem dışlıları arasında erirken ve daha fazla görülmemek için büyük bir tiksinti ve bezginlikle gizlenecek yer ararken, düşünen kimse bu gün ışığının üzerine daha yakıcı başka bir ateşi özgür ruhunda yakar.

15. Soru: Felsefe bölümleri neden atıl ve terk edilmiş görünmektedirler? Felsefe bölümleri neden hortlatılmış ruhların dadandığı karanlık mahzenlere benzer?

“Felsefe” denilen şey Türkiye’de bir meslek olarak kabul edilmiştir. Düşünme böyle bir ortamda sadece ders konusudur ve ders sonunda kitapla birlikte düşünce de rafa kaldırılır. Bu nedenle Türkiye’deki üniversitelerdeki öğretim elemanlarının büyük kısmı ne yapacaklarını bilememektedir. Böyle olduğu için felsefe bölümlerinin çoğunda okutulan kitaplar bile değişmez. Hala Macit Gökberk’in *Felsefe Tarihi* kitabıyla derse giren hocalar görüyorum. Öğrenci hocasını, hocası da kendi hocasını, kendi hocası da kendisine “felsefe” adına ne verilmişse onu taklit etmeye çalışıyor. Platon’un mağarasındaki mağaralılar, durumları ne kadar kötü olsa da böyle yapmıyorlardı. Sonu korkunç olsa da en azından aralarından biri dışarı çıkıp geri dönüyordu. Sanki, bir kez çıkmayı başaranın geri dönmediği bir mağaradayım gibi hissediyorum. Kısacası herkes birbirini taklit ediyor. En başta karşılaştıkları ve yalnızca o konuya özgü bir sorunda, bununla daha önce

karşılaşılmadığı düşünülüyor ya da sorun yok sayıldığı için çözüm geliştirilmiyor, çözüm önerileri de yok sayılıyor. Ben buna “insiyatif alamamak” diyorum. Baştan aşağı siyasi egemenlerin kontrolü altında olan üniversiteler insiyatif kullanamamaktadırlar. Bu böyleyken bu alandaki disiplinlere yeni bir katkı yok denecek kadar az olmaktadır. Üniversitelerin itibarının düşmesinin asıl nedeni budur. Böyle bir yerde elbette mahalle muhtarları rektörlerden daha itibarlı hale gelir. Bu kendiliğinden olmadı, bunu halk ya da siyasetçiler de yapmadı, bunun sorumlusu “bilim insanı” denilen insanların bu işi bir memuriyet, “bilim”i ise sınırları, konuları, sorunları ve çözümleri belli, masa başı bir meslek olarak kabul etme önyargılarıdır. Felsefenin ne olduğundan felsefeciler sorumludur. Üstelik onların felsefeye bilimsel bir sorumlulukları vardır. Felsefenin kültürel dolaşım içinde yer almadığı toplumlarda insanlar felsefeyi ilkin bir meslek olarak yapmaya çalışan kimselerden duyarlar. Türkiye’de toplumumuzun felsefeyle tanıştırıldığı ilk durak liselerdir. Bu nedenle felsefeye olan ilginin ya da ilgisizliğin kaynağı olmak bakımından sorumluluğun büyük kısmı lise felsefe öğretmenlerine aittir. Felsefe yapan kimseyi, buradakine benzer şekilde “felsefeci” olarak adlandıran başka bir topluluk var mıdır? Bilmiyorum. Şunun iyi anlaşılması gerekir ki masada bir kitap okunabilir ancak felsefe masa başı bir meslek değildir. Nasıl ki yasayı icat etmiş ve birbirlerine kabul ettirmiş insanlardan oluşan bir toplum düzeninde adaletin gerçekleşmesi için “bağımsız savunma”nın, başka bir deyişle avukatların varlığı adalet arayışının bir kanıtı olarak zorunludur, işte yine bu şekilde, hukuktan daha temel ve yaşamsal bir konu olan “düşünme” bilimi ve eğitimi konusunda görev almış eğitimcilerin bu işin kendi kendini görevlendiren bir kimsenin arayışını, soru sormasını ve olası cevap ve çözümlere gözlerini dikkatle açmasını gerektirdiğini kendi kendilerine sürekli hatırlamaları zorunludur.

16. Soru: Felsefeden mezun olup meslek sahibi olunur mu?

Bence felsefenin “meslek” olup olmadığı tartışmasını, felsefenin “neden değerli” olduğu ya da “ne işe yaradığı” sorusunu başkalarına bırakalım. Çünkü “felsefe” 2500 yıldır aynı zamanda bir meslek dalı olarak da kabul gördü.

Sanırım bizler felsefeciler olarak “neyi nasıl düşüneceğimize dair” olan bu uğraşı kendi kendimize meslek haline getirmediğimiz ! Şunu biliyoruz ki bir filozofu öğretici kılan şey, onun öğretme iddiası değil, ancak tam tersine onun karşısına gelenlerin ondan öğrenme talebidir. Bu böyleyken yine de insan kendi düşüncesini sadece üretmekle kalmadı aynı zamanda onu sattı.

Felsefecilerin soruları düşünmeyen kimseler için bir gösteri sahnesidir. Bir düşünürün yaşam tarzı, diğerleri için hayat boyu hazırlanan mucizevi bir olaydır. Bu tür kimselerle felsefe yapmak mümkün değildir, ancak onlara birtakım filozofların düşünceleri aktarılabilir. Düşünemeyen bu insanlar beceriksizliğe mahkumdurlar. Beceriksiz insanlar ise bir oyuncak gibi kurulup kimin için olduğu ve nereye götürdüğü belli olmayan bir yola bırakılırlar. Düşünmeden uzak kimselerin kendi zamanlarını düşünmeye ayırmıyor olmaları onların felsefeden etkilenmedikleri anlamına gelmez. Sıradan insan filozofların sözlerini kendi pratiklerini onaylayan bir mühür olarak kullanır. Onlar tarafından bilinmeyen, karanlıkta kalan düşünürlerin sözleri ya da çok bilindik olduğu düşünülen düşünürlerin sözleri hakikat ölçütü gibi ikna edici sayılır. Açıkça ihmal edilmiş ya da açıkça epey bilindiği düşünülen düşünürlerin sözleri bir konuşma sırasında anıldığında bu sözler daha önceden söylenmiş sözlerin üzerine vurulan bir mühür gibi onların daha ciddi olarak yeniden düşünülmesi gerektiği ve sonradan söylenecek sözlerin de şimdiden güvenilir bir yola sokulmuş olduğu düşüncesini uyandırır.

İlk bakışta, bir insana, o düşünüyor diye, bir şey vermek absürd görünüyor. Bununla birlikte, sadece “bir şey alınca” ya da “bir şey verince” “ikna” oluyoruz. “Düşünce alışverişi” dünyanın en kolay ve aynı zamanda en zor işi. Bu nedenle en büyük aldanmaları ve en büyük öz-doyumları “düşünce” konusunda yaşıyoruz. Böyle olduğu için dünyayı değiştirme işine öncelikle düşüncemizde başlıyoruz.

Eğitim sekt6r6 felsefe adına tezgahını çoktandır “d6ş6nce pazarı” adıyla kurmuştur. Felsefe yapmak d6ş6ncelerin ardarda dizilişı olarak d6ş6n6ld6đ6nde o alınıp satılabilir, ancak felsefe bir d6ş6nme deneyimi olarak d6ş6n6ld6đ6nde onu uygulayan kimsenin bizden ne aldığını ya da bize ne verdiğini fark edemeyebiliriz. Bu durumda felsefe eğitimi d6ş6nceleri 6đretmeye çalışmakla d6ş6nme becerisini geliştirmeye çalışmakla m6mk6n olur.

D6ş6nmeye 6zli bir tutumla yaklaştığımızda **eğitimin** teknik bilime, bir mekanizmaya, y6netimi altında bulunduğumuz politik d6zenleme içinde uzun zamandır bir sınav sistemine d6n6řt6r6ld6đ6 koşullarda temel bilimlerin ve 6zellikle ilgimiz ve mesleğimiz bakımından sorumlu olduğumuz felsefe alanının d6ř6r6lm6ř itibarını, felsefe hocası olacak kimselerin de bir kez daha d6ř6r6yor olması kabul edilemezdir. Her derdin tedavisinin bu derde 6zg6 olduğunu d6ř6necek olursak, felsefeye 6zg6 derdin her t6rl6 teknik mekanizmadan kaynaklanan başka dertlerle maruz g6r6lmesi, geçiştirilmesi, g6z ardı edilmesi, dahası hiç s6z konusu edilmemesi bu derdi 6zlemek bir tarafa bunun bir dert olup olmadığını dahi unutmak olacaktır. T6m bunlara rağmen d6ř6nmeyi bir meslek olarak y6r6ten kimse olarak filozofu ve felsefe mesleğini diğer meslek gruplarından ayıran 6nemli bir 6zelliği şudur: Yargıç, din adamı, siyasetçi, doktor, m6hendis, vb. kolayca devre dışı bırakılırken o devre dışı bırakılamaz. D6ř6nmenin şarteli yoktur, 6nk6 sigortası yoktur.

Felsefenin bir meslek olarak yapılabilir olduğu d6ř6ncesi kendi kendisini gerçekleştiren bir kehanet olarak doğru olduğu gibi gerçekte bu d6ř6nce bir yanılığdır. Zorluğundan ve t6m bilimlere temel teşkil etmesi bakımından felsefeyi meslek olarak uygulamak 6zere 6đretmek hem bunu 6đrenecek kimseye haksızlık etmek hem de felsefenin veremeyeceği bir şeyi ondan beklemek olacaktır. Bu durumda felsefeye, onu bir meslek olarak edindirmekten çok bir eğlence ve keyif veren l6ks bir t6ketim malı olarak yaklaşmak daha kabul edilebilir g6r6nmektedir. Gerçekten de felsefe, bir b6t6n olarak yaşamı ve dolu (plenarium), boş (kainat), mekanik ya da teleolojik olarak

düşünölmüş evreni bir solukta içinize çekmenizi ya da dışarı üflemenizi sağlayan, kendinizi bulmanızı ya da kaybetmenizi sağlayan etkili bir keyif maddesi olarak düşünölebilir.

Felsefe elbette bir meslek değildir, beş para kazandırmaz, elinizdekini de alır götürür. Mümkünse önce gidip meslek sahibi olmalı sonra felsefe yapmalı.

17. Soru: Felsefenin işi biter mi? Düşünmekten emekli olunabilir mi?

Türkçe dilindeki entelektüellerden çok sık bir biçimde, konuya ilişkin artık yapacak başka bir şeyin kalmamış olduğu ve nihayet işin sonuna gelmiş olduğunu ilan eden bir yorgunluk ve sonunda tuhaf bir vazgeçişe varan itiraflar duyarız. Bıkkınlık ağırlığıyla aldığı övgü bataklığı ve onu denetleyebilecek kimselerin bulunmadığı yerçekimsiz atmosfer arasında hürmetle asılı kalan entelektüellerimizin sermayeden yediklerini görüyoruz. “Daha ne yapayım?”, “herşeyi de ben mi yapayım”, “ben yapacağımı yaptım”, “artık bu konuda daha fazla bir şey yapılabileceğini sanmıyorum”, “yolun sonuna geldim”, “artık benim için felsefe bitti”, “unumu eledim eleğimi astım”, “artık zamanımı kendime ayırmak istiyorum” vb. replikleri entelektüellerimizden çok sık duyuyoruz. Oysa felsefeci kazanılmış cephesini terk etmemelidir. Önceki çalışmalar boşa çıkarılmamalıdır, bir felsefeci en azından kendi çalışmalarının gerisine, başlangıç noktasından geriye düşmemelidir. Düşünme çabası göstermek isteyen bir kimsenin varacağı nokta bir sorumsuzluk olamaz, aksine böyle bir kimse daha büyük bir sorumlulukla, önceki düşüncelerinden ayrılrsa bile konudan kopmayarak geri dönmelidir. Tam da bu nedenle felsefecilik “emekli olunabilecek bir iş” olarak görölemez. Bir düşünürün çalışmasını ölçebilen bir ölçüt yoktur, ona iş verilemez, neyi ne kadar yapması gerektiği söylenemez.

18. Soru: Bir felsefeci niçin çalışır?

Bir kısmınız çalışma hayatının içinde, bir kısmınız da yakın bir gelecekte çalışma hayatına atılacak. “Niçin çalışıyoruz?” sorusunu kendinize her gün hatırlatın. Çalışma amacımızın para gibi maddi bir şey olması cevabının bizi hoşnut etmediğini biliyoruz. Kendimizi “para peşinde koşan bir kimse” olarak anlamak varoluşumuzla ilgili temel bir doyumsuzluk açığa çıkarır. Sizler felsefeci olduğunuzu, dahası insan olarak sizi belirleyen şeyin fikir olduğunu asla unutmayın. Amerikalı psikolog Barry Schwartz⁹’ın dediği gibi: “Eğer yoksulluğunuzun Tanrı’nın iradesi olduğunu düşünürseniz, dua edersiniz. Eğer yoksulluğunuzun kendi yetersizliğinizin sonucu olduğunu düşünürseniz umutsuzluğa düşersiniz. Yoksulluğunuzun nedeninin zulüm ve baskının sonucu olduğunu düşünürseniz, o zaman başkaldırırsınız.” Görüldüğü gibi yoksulluğa cevabınızın dünyevi olandan çekilme ya da başkaldırı ve devrim olması, yoksulluğunuzun kaynağını ne olarak düşündüğünüze bağlı. Sizler felsefeci olarak düşünce işçileri oldunuz ve bir meslek icra ederken düşüncenize dayalı bir şekilde yaşamınızı sürdürebildiğiniz yerde ya da düşünmenin önemini kavramış kimseler olarak yaşamı biçimlendirmeye çalıştığınız yerde fikir teknolojisi üreten ve bunu kullanıma sunan düşünce ustalarına dönüşüyor olacaksınız. Böyle bir gücünüz olduğunu unutmayın. Materyal teknoloji daha üstün teknolojiler tarafından yararsız ve hemen ardından işlevsiz hale getirilir. Ancak fikirleriniz, siz onları yanlış bulmadıkça doğru olmayı sürdürürler. İskoç filozof Adam Smith tarafından detaylı bir şekilde ortaya konulan “İnsanın yaşamda kalabilmesi için çalışmak zorunda olduğu” düşüncesi bir fikirdir ve bu fikir uzun zamandır çok az kesintiye uğratılmış bir şekilde insanlık tarafından onaylanmıştır. Fikirlerimizle oluşturduğumuz bir çalışma hayatının insan doğamızı dönüştürüp biçimlendirecek şekilde işlemlerini sürdürdüğüne tanık oluyoruz. Bu biçimiyle seçip sürdürdüğünüz çalışma hayatının insanı neye dönüştürmüş olduğunu ve insanın bu halinin sizin kabul edeceğiniz bir varoluş tarzı olup olmadığını kendinize sorunuz. Ne tür bir insan doğası yaratmak

---

Bkz.

https://www.ted.com/talks/barry_schwartz_the_way_we_think_about_work_is_broken?language=tr , Türkçeye çeviren Eren Gökçe, çevrimiçi tarihi: 24 Mayıs 2016.

istediğinizi kendinize sormaktan vazgeçmeyiniz. Çalışma hayatının hangi sektöründe hangi mesleği sürdürürseniz sürdürün, insanların çalışma hayatının mevcut biçiminin onların kendi onayladıkları ve sürdürdükleri belirli bir düşünce zeminine dayandığını onlara her fırsatta hatırlatınız.

19. Soru: Peki, hadi bir şekilde felsefeci olundu, - Bir felsefeci olduğumda kendimi iyi hisseder miyim?

Felsefe “boş zaman” işidir. En ciddi kıyafetleri giyseniz, en pahalı kitaplara sahip olsanız bile kendinizi sürekli **aylak bir gezgin** gibi hissedeceksiniz. Gerçekte en ciddi kıyafetleri giyseniz, en pahalı kitaplara sahip olsanız bile kendinizi sürekli aylak bir gezgin gibi hissedeceksiniz. Aylak bir gezgin olmaktan utanç duyulmamalıdır. Devrimler tarihinde gezginlerin rolü büyüktür. İnsanın ve insana ait her şeyin yeniden diriliş çağı olarak tanımladığımız Rönesans’ın yaratılmasında gezginlerin payı büyüktür. Modern düşüncenin ortaya çıkmasında gezgin yazar ve düşünürlerin katkısı gözardı edilemez. Bir gezgin olmak ne demektir? İlk defa deneyimlediğiniz bir şeyi, ilk defa ziyaret ettiğiniz bir yeri anlayabilmenin olanakları nelerdir? Bu soruları kendimize sormak “felsefe yapma”nın ne demek olduğunu anlama bakımından bize faydası olacaktır. En başta tek başınıza ve hiçbir kılavuz ve otoritenin yönlendirmesi olmaksızın hareket etmeniz ilk defa karşılaştığınız şey ile doğrudan yüzyüze gelmenizi mümkün kılar. İkincisi, bir şeyi kendi deneyim konunuz haline getirebilmek için kapalı, yalıtılmış ve çekinik kalmamaya özen göstermektir. Deneyimin mümkün olabilmesi için elinizden geldiği ölçüde açık, dolayumsuz, doğrudan ve meraklı bir tutum takının. Üçüncü olarak bir gezgin olmak bir turist ya da müşteri olmak değildir. Başka bir kültürü, başka bir coğrafyayı, tüketmek amacıyla değil ancak kendinizi yeniden üretebilmenin bir imkanı olarak değerlendiriniz. En önemlisi, dördüncü ve son olarak bir yeri ya da yeni bir kültürü tanıyabilmek için kendi inanç, önyargı ve kılavuzlarınızı bir tarafa bırakmalısınız, yoksa gittiğinizi sandığınız yere kendinizi değil kendi

kendini aldatarak gammazlayan bir haini ve bu halinizle sizi tutsak almış üç gardiyayı göndermiş olursunuz.

Zamanla bildikleriniz şüphesiz artacak. Ancak bu bildiklerinizin, bilmediklerinizin ortasında sadece küçük bir nokta olduğunu görünce kendinizi **hiç** birşey olarak hissedeceksiniz. Felsefe yapmak şimdiye kadar okuma alışkanlığı edinmemiş insanlar için inanılmaz derecede güç ve sıkıcı bir faaliyet. Bu sıkıntının kaynağı rafta durdukça giderek kalınlaşan sayfalardan ibaret duran korkunç kitaplardır. Bu nedenle okuma alışkanlığı olmayan biri için felsefe yapmak bir ölüyü diriltmekten daha zordur.

20. Soru: Tamam felsefe boş zaman işidir. Ancak yine de ne işe yarar bu felsefe?

Felsefe en başta kendini büyütme, kendine hormon verme gibi zirai bir iş değildir. Sonunda, yürürken ve otururken dayandığımız organlara bakıp, “Tamam baya büyüdüler. Böylece hakkında epey düşünecek bir malzeme oldu!” dedikten ve her dışkıladıktan sonra kapıda durup, geriye dönerek tuvalet deliğine dik dik bakıp “acaba çıkıp gelecek mi?” diye bekleme haline sokan bir soru türetebilecek karamsar bir umut da değildir. Diğer taraftan, felsefe kendinizi küçültmek, yok etmek terörü de değildir.

Eğer bir işe yarıyorsa, felsefe tek kelimeyle “**özgürleşme**”ye yarar. Thales insan düşüncesini insanüstü ve doğaüstü güçlerden özgürleştirdi, Ksenophanes insan inancını, insani kötülüklerden ve insandışı güçlerden özgürleştirdi, Platon insanın bakışını duyulur olanların sınırlarından özgürleştirdi, Aristoteles insan eylemlerini insanı sevmeye doğru özgürleştirdi, Augustinus insanın dış dünyaya mahkumiyetine son vererek iç dünyayı özgürleştirdi, Kopernik bir gezegen olarak dünyanın hareketini özgürleştirdi, Kant ve Aydınlanma düşünürleri aklı özgürleştirdi. Hegel düşünceyi kendi tarihi içinde özgürleştirdi, Darwin insan bedenini ona ait yere konumlandırarak özgürleştirdi, Marx ve Engels proleterya aracılığıyla toplumu özgürleştirdi, Freud onu dinlemeyi öğrenerek insan ruhunu özgürleştirdi.

Peki, burada sözü edilen “özgürleşme” nasıl gerçekleştirilebilir? Öncelikle düşünce bakımından aydınlanarak ve düşünmeye bir başlangıç yaparak. **Peki felsefe bu işinde hiç başarılı oldu mu? Dünya hiçbir zaman düşünsel bakımdan aydınlandı mı?** Hayır ! Afganistan’dan Zimbabwe’ye kadar dünya üzerinde resmi anlamda diğerleri tarafından tanınmış bir ülke olmayı başarabilmiş, bildiğim kadarıyla, 236 insan topluluğundan ancak parmakla sayılacak kadarı düşünsel aydınlanmayı kısa bir süre de olsa yaşamışlar. Elbette tek tek insanlar ve birkaç ulus kısa zaman aralıklarıyla aydınlandılar. Ancak dünya bir bütün olarak henüz aydınlanmadı.

Sokrates’i tutuklayan, Platon’u köle pazarında satan, Aristoteles’i sürgün eden, Plotinus’u entrikalarla pasifize eden, Seneca’yı ve Benjamin’i intihara sürükleyen, Spinoza’yı susturan, Rousseau’yu ve Marx’ı sürgün eden, Vico ve Hegel’i yoksul bırakan, Van Gogh’a bir damla sevgiyi çok gören, Wittgenstein’in ailesini paramparça eden ekonomik ya da onun araçları olan değişik türden şiddet araçlarıyla sürdürülen özgürlük düşmanlığı, tüm çağlarda olduğu gibi bugün de dünyada daha da güçlenerek varlığını devam ettirmektedir. Şiddetin karşısında mücadele veren örgütler kendi politik otoritelerinin çıkarları dışında karar verme yetisi ve gücüne sahip görünmüyorlar. Bugün kurumlarıyla kendilerini sözde düşünsel özgürlük bayrağının taşıyıcısı ilan etmiş devletler, şiddetin sistematize hale getirilmiş biçiminden başka bir şey değildirlir.

Düşünce bakımından günümüz dünyası henüz aydınlanmamıştır ve üstelik ortaçağdan daha karanlık bir zaman söz konusudur. Bu anlamda günümüz dünyası felsefeye her zamankinden daha çok muhtaçtır. Düşünceyi daha önce görülmemiş bir şiddetle sürgüne gönderen çağımız insanları, yine daha büyük bir şiddetle düşünürler önünde onun meraklısı olmak istemektedirler. Felsefeyi sürgün eden insanlık, özgürlük yolunda, onu gerçekleştirmenin tek aracı olan düşünce sanatıyla, hiçlikten çıkarılmalıdır.

Çok şaşırtıcıdır ki insanların günümüzde sahip oldukları bilgiler içinde en yararlısı olmasına rağmen en az ilerlemiş olanı “**insanın kendisi**” hakkındaki bilgidir.¹⁰

Oysa bu bilgi Grek felsefesinden bugüne kadar kendisini şu sözde bildiriyordu: “Kendini tanı !”¹¹. Bu erdem sözü antropolojinin başka bir deyişle “insan felsefesi”nin alanını oluşturur. Antropoloji, insan-bilim demektir. Grekçe olan bu sözcük “antropos” ve “logos” sözcüklerinin birleşiminden oluşur. “Antropos” görür görmez düşünüp taşınma yetisini gördüğü şeye uygulayan varolan¹² anlamına, “logos” ise “akıl, söz, düşünce, toplanma, bir araya gelme” anlamlarına gelir.

İnsan bu haliyle Grek felsefesinde evrenin bir minyatürüdür ve “kendisinde her şeyi bir araya getiren şey” başka bir deyişle “mikrokozmos” kavramıyla ifade edilir. Böylece insan makrokozmosun içinde evrenin toplandığı ve bir araya geldiği bir varolandır. Ancak bu düşünce hiçbir zaman toplumsal anlamda gerçek yaşantımızı dönüştürecek şekilde yaygın olarak benimsenmedi, sadece birkaç düşünürün düşüncesinde yaşatıldı.

Felsefeye dönüşerek varlığını sürdüren bilgelerin, düşünürlerin insan hakkında açtığı defter çağlar boyunca kapatıldı, insan ve evren arasındaki ilişki sözde

---

Rousseau, J. J. (1947) *A Discourse, On A Subject Proposed By The Academy of Dijon: What Is The Origin Of Inequality Among Men, And Is It Authorized By Natural Law?*, The Social Contract and Discourse içinde, ing. çev. G.D.H.Cole, London: Everyman's Library, s.154.

Delfi'de Apollon Tapınağı üzerinde yazan “Kendini tanı!” sözü Herakleitos'a ait olan “Kendimi aradım!” (80'inci fragman) ve “Köpekler tanımadıklarına havlarlar!” (115'inci fragman) sözlerinde farklı şekillerde dile getirilir. Bkz. s.68 ve s.70. "Efesli Heraklitos", John Burnet, çeviren Metin Bal. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 40, Dosya Konusu: Antik Dünya Bilgeliği, Şubat-Mart-Nisan 2007, Ankara: Doğu Batı Yayınları, ss. 61-90.

Aynı zamanda “Kişi gördüğünü inceler” (Grekçesi: “*anathron ha opope*”) demektir. 399 c., Platon (1993) *Kratylos, Dil Üstüne*, çev. Teoman Aktürel, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.213.

“dış” ve “insanüstü” güçlere devredilip, insan anlayışı yabancı bir gücün “şiddet”ine maruz bırakıldı.

İdeal toplumun ilk örneğini kaleme alan Platon’un dediği gibi: Duyuların hiçbirine başvurmadan yalnızca akli kullanarak her şeyin özüne varmaya çalışan insan, daha şimdiden, görülen dünyanın da kavranan dünyanın da sonunu getirdi¹³.

21. Soru: “peki hocam şimdiye kadar çok şükür akıl sağlığım iyiydi, ancak bundan sonra, felsefede, akıl sağlığımı koruyabilir miyim?”

Şu anki aklınızı riske atmakla, şimdi de sonra da, hiçbir şey kaybetmiş olmazsınız. Gerçekte aklın tek bir biçimi ya da zeka diye bir şey yoktur. Sadece anlamaya dönük değişik yol ve yöntemler vardır. Zeka sadece bir tekniktir. Oysa düşünce dünyası, öne sürdüğü akıl ve zeka tanımlarıyla, tahmin ettiğinizden daha derin ve zengindir. Çoğu zaman size bunları düşündüreceğim için üzgünüm. Tahmin edebildiğim kadarıyla büyük sorun var zihninizde, en temellere kadar inilip sökülüp atılacak birçok şey var. Size engellerinizi görmenez ve onları mümkünse aşmanızda yardımcı olmaya çalışacağım.

22. Soru: Felsefe yoksulların mı zenginlerin mi işidir? Felsefe yapmak için varlıklı mı olmak gerekir?

Felsefenin başlangıcı feragat eylemidir. Filozof farklı olmak demek ise Thales krallıktan ve doğüstü güçlerle bağlardan vazgeçmekle derin bir farklılık gösterdi. Augustinus varolanlardan feragat eder ve kendisini bulduğu yerden varolanların hepsini bir bütün olarak geri alır. Bu kimseler için en derin vazgeçişte tüm varolanlar onların olur. Mutlak anlamda en saf şekilde varolmak en mutlak anlamda sahip olmaktır. Köken itibarıyla Thales’in kişiliğinde

---

Platon (1988) *Devlet*, çev. S. Eyüboğlu & M.A.Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi. VII. Kitap, 532 a., ss. 216-217.

varlıkların sahiplikten feragatıyla icat olunan felsefe tam da bu nedenle yaşamları ölüm kalım savaşıyla geçen mülksüzlerin zorunlulukla düşündükleri, diğer taraftan varlıklar için ise bir ilgi oluşturacak şekilde erişilebilir bir alandır.

23. Soru: Hocam, felsefe diğer canlılarla ve insanlarla dostça ve güvenli bir şekilde yaşamama katkı yapar mı?

Birtakım insanları yaptığımız gibi, diğer hayvanları da neden kafeslerle kapatarak ayırıyoruz? İlk akla gelen cevap bunu “insan toplumunun güvenliği için” yapıyor olduğumuzdur. Peki, neden hayvanat bahçesi kuruyoruz? İnsanlar gelip bu hayvanları güzel bulsun ve zevk duysunlar diye. “İnsanın güvenliği için bir kısım canlının yaşam alanını düzenliyoruz” cevabı yüksek ikna gücüne sahip görünüyor. Bu nedenle güvenlik kurumları kuruyoruz. Bu saptama sonrası, örneğin bir polis teşkilatının ve bir ordunun insan toplumunu onun güvenliksiz, tehlikeli, vahşi ve hiçbir rasyonalitenin olmadığı bir kaos olarak tanımlaması şaşırtıcı bulunmaz. Bu nedenle güvenlik kurumunun güven sağlayıcı ilk ilkesi: “siz uyurken biz sizin için uyumuyoruz”dur.

Yukarıdaki soruyu şöyle daha dehşet verici bir hale getirebiliriz: hayvanlar arasında, dahası insanlar arasında dolaşan biri kendi üzerinde ne bulundurursa kendisinin güvenliğini sağlayabilir? Bunun cevabını bulma arayışı bir kimseyi tek kişilik bir ordu haline getirecektir. Gerçekte bir ordu tek kişiden oluşur. İyi yönetilmeyen bir ordu düşmanın cephanesidir. Kozmos ya da düzenlilik dediğimiz şey arayışının belki ilk nedeninin güvenlik arayışı olduğunu söyleyebiliriz. Güvenlik adına düzenlilik için eylemle ilgili olarak vardığımız en sağlam düzeneğin suç ve ceza sistemi olduğunu görüyoruz. Suç ve ceza mekanizmasında “eylem”, kendisinin yine tek eşdeğeri olabilecek başka bir eylemle karşılanarak değerlendirilir. Suç ve ceza düzeni insandan bağımsız bir “iyilik”in olmadığı en açık kanıtıdır. Suç ve ceza düzeneği insanın maruz kaldığı yaşamın “iyilik”ten yoksunluk durumu” olduğunu gösteriyor. İnsan varoluşunun bu maruziyetinde en spekülatif tartışmalar “varlık” ve “dostluk” gibi hiç tartışma götürmez olduğunu düşündüğümüz konuları da bir tartışma

konusu haline getirir. Böylece masumiyet uzakta bir imge haline dönüşür. Şimdi “kötü” insanın tanımı da yapılabilir hale gelir: masumiyet, adalet ve güveni karşıya ve ulaşılmaz bir yere koyan, bunların eylemle ilişkisini kesen kimseler, onun önünde her türlü eşdeğerini kaydıran, her türlü karşılıktan kaçan, zamanla tekrarlanabilir hale gelen ve başkalarında da görerek bunu uygulayan kimseleri başka kimseler hakkında karar verici hale getiren bir doğruluk anlayışına vardırıran bir eylemler dizisi oluştururlar. Böylece bunu izleyenler, önce insanı yutan, sonra onun için gözyaşı döken timsahlar haline dönüşürler. Güven, varlık, dostluk gibi temel değerlerden yoksunluk bu konuda varılmış düzeneklerin hepsi üstünde ölümcül tehditlerini sürdürerek yükselmektedir. İnsan varoluşunun sağlam dayanakları konusunda süreklilik gösteren bu “yoksulluk bilinci” şeyleri yaşamın ortasında, pimi çekilecek bir saatli bomba haline getiren bitimsiz bir süreçtir. Güvenlik, varlık, dostluk gibi temel konulardaki endişe korkunç deneyimlerin üzerine yükselir. Bu korkunç deneyimi bir ateşe benzetirsek, önlenmesi gereken şeyin alevi bir şeyi göstermiş olmalıdır, o görünen, açığa çıkan şeye dikkat edilmelidir. Güven, bir arayış konusu olabilir mi? Güven arayışında kim kimi nasıl ölçebilir? Bir güven arayışıyla herşeyi test eden ve sonucunda 1001 Gece masal dinleyen kuşku ülkesinin imparatorunun korkuları nasıl tasfiye edilebilir? İyiliğe giden doğru bir yol, dahası bir yol yoktur. İyi bir kimsenin aldığı yol, yol almasıdır. Yapa yapa bir kimse o kimse olur, değeri o yapar ve eşdeğerini o kurar. Bu nedenle önceden kurulmuş eşdeğer koyan ölçülerin hepsi haksızlıktır. Önceden kurulmuş her ölçü adaleti ve eylemle sağlanmaya çalışılan adalet arayışı olan hakkaniyeti boşa çıkarır. Diğer canlılarla ve insanlarla olan ilişkideki güvenliğin tartışılır olduğu bir devirde herkesin herkesi yargıladığı ve daha önce kurulmuş yargılara göre düzenlenmiş olduğuna inanılan ve düzenlenen ve düzenlenmesi arzulanır olan polisiye bir macera başlar. Her şey suçun yükleneceği kimseyi arayan bir kanıt toplamaya dönüşür.

Yirminci yüzyılda hakim felsefe disiplini “**kültür felsefesi**”ydi, bugün 21. yüzyılda “**güvenlik felsefesi**” kendi egemenliğini şimdiden ilan etmiş

durumdadır. Ancak çoğu zaman, hatta neredeyse her korkunç deneyimin ateşi daha da yaygınlaştırılıyor. Yoksunluğun ve düşüncesizliğin daha da artarak sürdüğü günümüzde insan kendi eylemlerinin sorumluluğunu değerlendirmemeye devam etmektedir. İşte felsefe bu konuları çeşitli boyutlarıyla en derinlikli şekilde incelemeye çalışıyor.

Felsefe öğrenmeye isteyerek gelen kimselerin zaman zaman çok büyük hayal kırıklıkları yaşayacak olmalarına rağmen yola devam etmelerini öneriyorum.

Değerli düşünce dostları, sevgili filozof adayları,

24. Soru: Durumunuzu teşhis eden sorudur bu: Neden buradasınız? Onu anlatayım:

Bir talihsizlik oldu. Bir çoğunuz buraya istemeden geldiniz. Çirkin bir duygu, asık bir surat. Günümüzde felsefenin durumu gerçektende budur. İyi edebiyatın güzel duygularla yapılmayacağı gibi felsefe de yalnızca güzel duygularla gerçekleştirilen bir etkinlik değildir. İnsanlığın zamanımızdaki şekinden mutluluk duymak bir filozofu yaşamdan uzaklaştırır. Düşüncenin bilimi olan felsefe her çağda insanlığın, dünyanın aldığı biçimi izledi ve farklı duyguların eşliğinde yoluna devam etti. Çünkü felsefe aynı zamanda en asli duyu organımız olarak “yaşamın gözleri”dir. Dünyanın en güzel izleyicileri oldukları içindir ki her filozof birer yıldızdır.

Değerli felsefe meraklıları!, siz bir süre buraya, felsefe eğitimine ait olacaksınız. Zamanla tüm bu malzemelerin size ait olduğunu göreceksiniz.

25. Soru: Eğitim sistemi ve hocaların ne yapıyor olduklarının öğrenci tarafından sorgulanamaz olduğu gibi bir gözlemim var. Bu açıkça söylenmese de herkesin bildiği ve itaat ettiği böyle gizli bir anlaşma var görünüyor ve herkes kendisinin ve diğer kimselerin ne yapmaları

gerektiğini çok iyi biliyor. Ancak buna rağmen, şu soruyu sormaktan hiç kimsenin bir öğrenciyi alıkoymayacağını düşünüyorum: Eğitim sistemi sorgulanabilir mi? Öğreten ve öğrenen kimseler olarak eğitim sistemindeki konularımız nasıl belirlenmektedir?

Bu soru burada ne yapıyor olduğumuzu sorguluyor. Bunun hesabını boşa çıkarmamak için eğitim hakkında dozajı artırılmış bir eleştiri denemesi yapmalıyım. Eğitim sisteminin içinde bir şekilde yer almayı, onun bir parçası olmayı şiddetli toplumsal mücadelelerden sonra anayasal bir hak olarak kabul ettirmiş olmamıza rağmen, çağdaş yurttaşlar olarak “eğitim”le olan ilgimiz üzerine neredeyse hiç düşünmüyoruz. Bu duruma nasıl duyarsız kalabiliyoruz? Nasıl bir eğitim istediğimizi, eğitimin isteklerimiz ve yeteneklerimizle ilişkisini, müfredatın oluşturulmasında bizim irademizin göz önünde tutulup tutulmadığını, nasıl bir eğitim alacağımız konusunda kendi irademizin belirleyici rolünün olup olmadığını ve eğitimin bizi nasıl dönüştürdüğünü ve başka şekilde de dönüştürebileceğini ancak iş işten geçtiğinde, gecenin karanlığına gömülmüş bir halde uykumuzdaki bir kabus anında sorguluyoruz. Kitlelerin hayatı yürüyen merdivende mekanik olarak taşınarak akıp bir yere vardırılıyor. Hayatımızı taşıyan bu yürüyen merdivenden biran önce uzaklaşmalıyız.

Eğitim sisteminin henüz fiziki düzenine bakıldığında, sınıftaki eşyaların hoca ve katılımcılar arasında bir kopukluk oluşturduğu öncelikle gözlemlenebilir. Bir boşluk, oraya konmuş bir hoca, sabit çakılmış sıralar ve üzerine bırakılmış öğrenciler. Bir sınıf bu. Sınıfta bunlar var, ancak kimse nerede olduğunun farkında değil. Bu eşya düzeni içinde hakikat mekanına yerleştirilen biri olarak hocanın diğeri olan katılımcıyı ciddiye almaması olağan görülür. Sınıfı oluşturan nesne düzeninden, okulu oluşturan binaların mimari biçimine kadar herşey hoca ve katılımcı arasında karşılıklı etkileşimi koparır. Okulun çatısından duvarına akan hakikat damgasıyla vurulan katılımcılarla böylece kirli temas sağlanır. Böyle bir tek yönlü dokunuşta, hocanın öğrenen kimseye gerçekten yararlı olabileceği cömert bir batıstan çok öğrenen kimsenin varoluşunun tüm

farklılıklarıyla tasfiyesi söz konusu olur. Evde ailenin toplum ve dünyadışı koşullarında henüz insancıl bir şekilde toplumsallaştırılmamış insanın niteliklerini toplumsallaştırmaya dönük bir iletişim ve paylaşımın söz konusu olmadığı bir eğitimde öğrenen kimse şimdiden yoksun olduğu insanlığını nasıl koruyabilir?

Neden eğitim kurumları insan yaşamına göre düzenlenmemiştir? Eğitim kurumları toplumun önemli bir kesimini oluşturan insanların eğitime muhtaç kılınarak, ilerde çalışma hayatının mezbahanesinde yararlı bir hale getirilmek için yetiştirilmek üzere kapatıldıkları, evcilleştirilip sisteme uyumlu kılınmak üzere beslenip biçimlendirildikleri çiftlikler midir? Mezbahanelere dönmüş insan dolu mekanlardan sağ çıktığınızı düşünüyorsunuz. Bunun nedeninin, sizi içine alan atmosfere göre kendinizi nasıl çürütmeden ve kokuşmadan taşıyabileceğinizi biliyor olduğunuz inancı olduğunu biliyor musunuz? Mezbahaneler de et ve kemikten son parçasına kadar yararlanmak için buna dikkat ederler. Böyle bir eğitim sistemi içinde insanın kendisini bütün haline getirmesi bir tarafa bedensel ve zihinsel bütünlüğünü koruması dahi mümkün değildir.

Herşeyle uyumlu bir hoca öğretilmeye değer olanın ne olacağını nasıl seçebilir? Hoca sözde öğrenmek isteyenlerle birlikte gerçekleştirdiği dersin tamamının yalnızca ders olmadığının farkına nasıl varabilir? Aktardığı şeyleri açıklamaya değer bulmayan bir hoca, hocalığın öğretme hedefini gerçekleştirmiş olabilir mi? Eğer bir hoca farklılık yaratmıyorsa, yalnızca sistemin şıngasına dönüşmemiş midir? Şınganın kendisini uyguladığı öğrenen kimse neye dönüşeceğini bilmeyen bir organizmanın damarıdır. Eğitim hocayı ve öğrenen kimseyi insanlaştırmıyorsa ne yapıyor? İnsanlaştırma böyle bir eğitim sistemi içinde boş bir iş olarak görülebilir. Böyle bir eğitim sistemi içinde felsefenin uzun zamandır “boş iş” olarak damgalanıp tanımlanageliyor olması şaşırtıcı değildir. Gerçekte, felsefe hiçbir işe yaramayan bir faaliyet alanı olarak gönüllülük esasına dayalı bir meslektir. Gönüllü yapılan şeyler genel olarak

insan yararlıdır, ancak sistemin kendisi insana yararlı olmaktan ziyade gönüllü davranmamaktadır? Bir listeyi taklit ve takip eden müfredat öğrenmek isteyen kimseyi biçimlendiren bir damga olarak düşünülebilir. Bu damga öğrenmek isteyen kimseye hayal kuracak bir olanak, açıklık ve imkan vermektense daha çok ona belirli bir hayal vermeye çalışır. Gerçekte hocaların hoca olmaları itibarlarının insan varoluşunu savunmalarından kaynaklandığı düşünülür, işte bu nedenle öğretmenler insanların ilk kahramanlarıdır. Ancak bir kimseye bir hayal vermek o kimsenin hayalgücünü yok etmek değil midir? Hayalgücü olmayan insan verili hayaller deposu olarak, parça parça resimlerin aslı olduğu bir duvara dönüşmüş olmakla daha fazla insan olabilir mi? Öğrenmek isteyen kimseyi duvara dönüştüren bir eğitim öğrenmek üzere gelmiş kimseyi bir gelişim süreci içinde değerlendiremez. Üstelik, başarı ölçütünü kendi beklentilerimizle sınırlandırdıkça eğitimin gerçekleşmesi neredeyse imkansız hale gelmiş olacaktır. Tüm bunlara rağmen, düşünce ve ifade özgürlüğünün, anlama ve anlaşılma çabasının, sorgulama, merak ve araştırma tutumunun ortaya konulması ve geliştirilmesi çabasını gösteren hoca ve öğrenen kişiler kendi alternatif anlayışlarını ortaya koyabilirler.

“Sizin gibi olmam için kaç yıl gerek? Ne zaman sizin gibi olabileceğim?” Bu soru kendi doğru ifadesini “ne zaman kendim olabileceğim?” sorusunda bulur. Tek başına yol alabildiğini gördüğün zaman kendin olabilirsin. Öğrenmek istediğiniz bir konuda her zaman bir hoca bulamayabilirsiniz. Bu nedenle, en sonunda bir hocanın öğrenciye diyeceği en motive edici cümle şudur: “Her zaman yanınızda olamam.”

En yoksun durumda, sefalet içindeyken bile öğrenebilirlik yeteneğimizi geliştirebiliriz. Düşlerimizde varolabiliriz, imgelerde kendimizi üretip varedebiliriz.

26. Soru: Felsefe yapmak gerçeklerden uzaklaştırıp bir hayal dünyasına içine sürüklemeyebilir mi?

İnsanlar düşünceleriyle ya da hayalleriyle aklımızda kalır. Ben bunlarla ilgiliyim. Bir kimse her zaman olduğundan daha fazlasıdır. Hayallerimiz var olduğumuz yerdir. Beğendiğiniz şeyler hayallerinizdedir. Sonu ayrılıktır. Hayal kurmak lazım, çünkü şeyler yalnızca hayallerde bağlanır. Hayalleriniz mesleğiniz demek değildir. Bunun farkında olduğum için üniversiteye yeni gelmiş öğrencilere sorulabilecek en gereksiz ve tatsız sorunun “Bu bölüme neden geldiniz?” sorusu olduğunu düşünüyorum. Felsefe bölümünde okuyor olsanız bile bu bölüm sadece bir meslek edindiren bir bölümdür. Ancak hayaller başkadır. Olduğumuz şey biz değiliz. Bir kimse onun hayalindedir. Ben onunla ilgiliyim. Benim için önemli olan şey düşünceleriniz, hayalleriniz ve kendinizi gerçekleştirebilmenizle ilgili karşılaştığınız problemlerinizi. “Bir hayalin var mı?”, “hayallerini gerçekleştirmek adına neler yapıyorsunuz?” ve “Hayallerini neden hala gerçekleştiremiyorsunuz?” soruları dokunaklıdır. Hayallerinizin peşinde değilseniz neyin peşindesiniz? Güzel bir istek ile hayalleri karıştırmamak lazım. Olağan ya da göz kamaştırıcı istekler olabilir ve bu istekler birbiriyle çelişkili olmadıkça kolayca gerçekleştirilebilirler. Ancak hayal başka bir şeydir. Hayal kurun. Hayaller neredeyse hiç sormadığımız, çok az kurduğumuz ve gerçekleştirmek adına en fazla sorumsuz kaldığımız alandır. Dikkatli bakacak olursanız, sizi tümüyle ve derinden kuşatan şeyler olan yalnızlık, samimiyet, saflık, arınmışlık sadece hayallerinizde mümkündür. Hayal kurmaya bunun için kendinize söz vererek başlayabilirsiniz.

27. Soru: İnsanın ait olduğu büyük yaşamsal varlık nedir?

Kuşkusuz kozmos yani evrendir. Bunun zihinsel karşılığı yani düşünceyle kavranışı “üniversite”dir.

Gerçekte kuruluş amacı bu olan, şimdi bulunduğunuz yere, üniversiteye hoşgeldiniz!

“Üniversite” insanın evrenin merkezinde ya da evrenin bir köşesinde aşağılarda bir yerde durması ve yaşamsal varlığının sonu olan ölüme kadar ondan bir

parçayı kendi ölümlü varlığına dahil etmeye çalışması değildir. Aksine, “üniversite”, insanın evrensel bir varolan olmasının imkanıdır ve bunu hedefler. İnsan evrenin sahibi ya da onun içinde önemsiz bir unsur değildir. İnsan üniversiteyle artık “universum” ile yani kozmos’la başka bir deyişle evrenle birliktedir. Üniversite insan varoluşunu evrenin sesine kulak vererek evrensel kılma amacıyla kökensel olarak ilkin sophonların yani bilgelerin, ardından evrenle birliktelik peşinde olan filozofların buluşma yeridir.

Çağdaş zamanlarda insanın en temel ve ilk özelliği olan evrenselliği yani insani özelliği parayla ölçülüyor. Kültüre başka bir deyişle insanlık hafızasına fiyat etiketi vurulmuş. İnsan daha şimdiden evrenin kendisiyle birlikteyken, dışarı çıkarılıp parayla içeri alınmaya çalışılıyor. **İnsan bugün kültürün önünde bir müşteridir. Piyasa denilen şey insandan her özelliğini alarak insanı saflaştırıyor ve sonra ona ait olan her parçayı, aptalca, ona geri satarak onu biçimlendiriyor.** Evreni ve insanı vitrine koyan eğitim mağazasının satılığa çıkardığı sözde **“kaliteli insanlık”** çok pahalı durumda.

28. soru: Böyle bir zamanda şunu sürekli aklınızda tutun, düşünce gerçekten alınıp satılabilir mi?

Düşünce sonsuz, ölümsüz ve özgür ise değerlidir. Düşünce bir araç değil bir amaçtır. Düşünce için her şey onun elindedir. O hiçbirşeyin elinde olamaz. Çünkü burası, felsefe eğitimi, insanlık hafızasının bir kere de size ait olması için size aktarıldığı yerdir.

29. soru: Hocam, düşünceyle uğraşan ve düşüncenin farkında olan kimseler olarak felsefeciler neden çoğu zaman akıllarını kendilerine saklıyorlar ve toplum içinde kitle tarafından görünür hale gelmiyorlar? Aklın ne olduğunu araştıran kimseler neden akıl verme çabası içinde değiller?

İdeal ile reel olan arasındaki çatışmanın en sert görüldüğü yer başkalarından düşünce adına bir şey bekleme olayıdır. Bunun nedeni her bir kimsenin kendisinin ideal olduğunu düşünmesidir. İdeal olduğunu düşünmek her bir insana özgü ortak saplantıdır. Gerçekte çoğu insan düşünüyor değildir, ancak böyle olsalar bile en iyi şekilde düşünüyor oldukları bilinciyle var olurlar daima. İdeal olduğunu düşünen biri neden başka bir kimsenin beklentisiyle düşünsün ki? Bu nedenlerle eğer bir düşünce insanı olduğunuzu düşünüyorsanız düşüncelerinizi kendinize saklayın. Kimseye akıl vermeyin, çünkü ideal olduğunu bilerek yaşayan kimseler sürekli olarak akıl verirler. Böyle olduğu için, toplum içinde akıl veren çoktur. Üstelik akıl veren biri o aklın gösterdiği yolda bir sonraki adımı atmaktan kaçınmaz. Akıl veren kimsenin akıl verdiği konuda planı hemen hemen her zaman tam ve kusursuzdur. Akıl veren çoğaldıkça bununla doğru orantılı olarak sorumsuzluk da artar. Akıl verenlerin bu akıl sunduğu kimseler sonuçta kendilerini kolayca sorumsuz sayabilirler. Akıl vermek, akıl verenin beklentilerini karşılamayacağı gibi, başkalarının aklıyla hareket eden ilgili ve kendilerini sorumlu tutması beklenen kimseler kendi sorumluluklarından kolayca ve üstelik haklı olarak kaçınabilirler. Dolayısıyla, akıl vermek bir krizi çözmekten ziyade başka krizlerle sonuçlanır.

30. Soru: Düşünce hakkındaki tartışmalar tahmininizin ötesinde çok derinleşti, peki felsefe halktan çok uzaklara karanlık koridorlara mı çekildi?

Düşünce ilk baştan beri yaşama uygulandı ve yaşamdan çıkarıldı. Yaşam onunla anlaşıldı, onunla insan insan oldu. Yukarıda başka cümlelerle dediğim gibi; insan düşünceyle “düşünen bir varolan” olarak tanımlandı.

İnsanın kendisiyle birlikte şeylerin değeri ne kadar da maddi zenginlik ölçüsüyle tanımlanıyor olsa da düşünürler şunu bilmektedirler ki gerçekte “değer” denen şey “kendini eleştirmek”tir ve erdem “kendi kendisine değer biçen”dir. Bu dünyada düşünülür olduğu sürece hiçbir şey kendisini eleştiren muaf tutamaz.

Kendisini oluşturan bir insan kendi önünde duran dünyadaki herşeyin önceden kurulu olmadığını görür.

Şundan emin olun ki **felsefedeki tüm yetenekler sizin kendinizde geliştirebileceğiniz değerlerdir.** Kimse onları size başka bir şey karşılığında satamaz. Eğer düşüncenin satılabileceğine inanıyorsanız ya sizi aldatan biri vardır ya da siz kendi kendinizi kandırıyorsunuzdur. İşte bu noktada “değer”in kendinizle olan ilişkinizden kaynaklandığını düşünün. **Zamanınızı kendinizi geliştirmeye ne kadar ayırırsanız, kendinizi o kadar kazanırsınız.**

31. Soru: Bununla birlikte başka bir soru öne sürülür: Okumaya başlamak için çokmu geç, ya da çok mu erken?

Bir varoluşçu İspanyol filozof Miguel de Unamuno 20 yaşında filozof oldu, ancak mistisizmin ve yeni Platonculuğun kurucusu Plotinos 28 yaşında felsefe yapmaya başladı. 1800'lü yıllarda yaşamış olan Nietzsche'nin bir filozof olduğu ancak 1940'lı yıllarda anlaşıldı. Bu örneklerde görüldüğü gibi maalesef **insanları onların ne düşünmüş olduklarından çok onların ne şekilde anlaşıldıkları filozof yapıyor.** O halde felsefeye başlamak isteyen bir kimse öncelikle okumasını ve anlamasını öğrenmelidir.

32. Soru: Felsefeci olmak için mutlaka bir üniversitenin felsefe bölümünde mi okumamız gerekir?

Gramsci diyor ki “Aslında her insan bir filozoftur.” Fakat her insan filozofun yaptığını yapmıyor. Bir fikriniz var ise hangi dilde olursa olsun felsefe yapabilirsiniz. İnsanların çoğunluğu buldukları konuma düşünmeden gelmişlerdir. Bir kimse ne olursa olsun, hangi coğrafya, ırk, dil, kültür ve inançtan geliyor olursa olsun “fikir”le, “düşünce”yle kendini, hayatını oluşturmuş kimseler farklıdır. Onlar takdire şayandır. Felsefeci olmak için bir üniversitenin felsefe bölümünde okumak gerekmez. Dikkatli bakarsanız çağımızın filozoflarının çok az bir kısmının üniversitede çalıştığını görürsünüz. Üniversiteler, öyle olmadıkları söylene de sonuç olarak siyasi kurumlardır.

Yakup Al-Mansur'un emriyle islamcı yargıçlar tarafından sert bir şekilde cezalandırıldıktan sonra tüm kitaplarının şehir meydanında yakılışını izleyen ortadoğunun en büyük filozofu Ibn-i Rüşd'ün şu sözünü unutmayın: “Düşüncenin kanatları vardır, onun uçuşunu hiçbir şey durduramaz.” Felsefe diploması veren kurumların hangi gerekçelerle böyle bir diploma verme hakkını kendilerinde gördükleri onlara sorulabilir. Üniversite yöneticilerinin, yönetmekle sorumlu oldukları kurumların varolma nedeni olan “düşünce”den ne anladıkları onlara sorulabilir. Ancak bununla zaman kaybetmenizi önermem.

Elbette bir felsefe diploması almak için herhangi bir üniversitenin felsefe bölümünde dört yıl okumak yeterlidir ancak filozof olmak için “orjinal tek bir düşünce” yeter. Felsefe insanın yaşamıdır. Bir çocuk felsefe yapmak için bir yaşının olduğundan daha küçük değildir. Düşüncenin yaşı değil, derinliği ve kuşatıcılığı vardır. Bu derinlik, karmaşık ve anlaşılmaz olmak değildir. Albert Camus'nün ve Aydınlanma düşünürlerinin benimsediği gibi filozofların zaman zaman derdi sade ve basit olmak da olmuştur. Açık bir görüş ve hangi temeller üstünde yaşadığını ve düşündüğünü görmek ise hemen hemen her düşünürün temel çabası olmuştur. Bir kimseyi, olduğu haliyle göstermek ya da ona, yapmak zorunda olduğu şeyi söylemek teşekkür edilecek ya da itiraz edilecek bir şey değildir. Hepimiz bir balığın yüzdüğünü, bir duvarın bir şeyi engellediğini, bir patetesin kızardığını apaçık biliyoruz. İşte bunun gibi bir felsefecinin okuyan, düşünen soru soran, araştıran ve yazan bir kimse olduğunu biliyoruz. Bir düşünür gizem hakkında düşünür ancak bu düşünür kendi yaşamını olduğundan daha gizemli hale getiremez.

Çevremizdeki, dünyamızdaki yaşam, insanlık hafızasının kendisini bir şekilde yeniden üreten bir hatırlanmasıdır. **Yaşamımızla insanlık hafızasının en güzel şekilde anlayanı ve aktarıcısı, başka bir deyişle “hatır bilir” kişileri olalım. Düşünürün “sevgi”si bunu büyütmeektir.**

33. soru: Hiç sorulmayan ya da sorulduğunda çok geç kalınmış başka bir soru: Sınıf arkadaşlarının anlamı nedir?

Sınıftaki beyefendi ve hanımefendilere bakınız! Lütfen, onlar hakkında, yani birbiriniz hakkında “sonsuz anlayış” ve “sabır” geliştirin. Çünkü buradaki düşünce yolculuğumuzda “onlar” sizin düşünme ve anlama yoldaşlarınız olacak. Belki de hiç kimseyle onlarla olduğu kadar çok tartışıp derinlere inmeyeceksiniz. Bunu gerçekleştirebilerseniz düşüncenin derinliklerinde birlikte yüzebileceğiniz onlarca yoldaşınız olacak.

Bu birlikteliğiniz süresince zaten olmakta olan ve olacak olan şeylerle ilgilenmeyelim. Varoluşumuzun uyumsuzluğunu daha fazla bozamayız. Yalnızca yanyana durmak istediğimiz bir kimseyi orada tutabilmek için zorunlu olmayan ancak arzulanan bir uyum içinde hissettirebiliriz. En nazik olanın ritimlerine uyup, en cesur olanının peşinden giderek bunu yapabiliriz. Bu gerilimi, biz istemememize rağmen zor olabilecek şeylerle gerçekleri aşındırmaya çalışarak inceltip artırabiliriz. Bu konuda birbirimize yardımcı olabiliriz.

Felsefe çoğu zaman tartışarak daha kolay anlaşılır. Bununla ilgili olarak sizlere önceki meslek arkadaşlarınızın zorluklarla kurduğu felsefe toplulukları, felsefe kulüpleri, felsefe dernekleri ve **Türkiye Felsefe Öğrencileri Birliği (TÜFÖB) Kongreleri**¹⁴ gibi felsefeyle ilgili oluşumlara üye olmanızı ve bunların düzenledikleri etkinliklere aktif olarak katılmanızı öneriyorum. Lütfen, felsefe

---

¹⁴ 18. TÜFÖB Kongresi 2018 Nisan sonu Kırıkkale Üniversitesi Felsefe Topluluğu'nun ev sahipliğinde yapıldı. 2019 yılında yapılacak 19. TÜFÖB Kongresi hazırlıklarına başlamak üzere 21 Haziran 2018'de Kastamonu'da bir çalıştay yapıldı. Çalıştay sonucunda 19. TÜFÖB Kongre'sinin konusu “duygu” olarak belirlendi. 19. TÜFÖB Kongre'sinin hangi üniversitede yapılacağına dair çalışmalara felsefe öğrencilerinin ilgi göstermesi ve katılımı beklenmektedir. Konuyla ilgili iletişime geçebileceğiniz felsefe öğrencileri: Gökçe Nur Bayrak: 05422130625, Emre Mazlum: 05545530786.

TÜFÖB kongreleri tarihçesi için bkz: http://metinbal.net/metin_yayinlar/tufob_tarihcesi_felsefe.htm

öğrencilerinin ve meslektaşlarınızın kurup geliştirmeye devam ettikleri size ait bu ortamlara sahip çıkın, birlik ve dayanışma içinde bu güçlerinizi daha ileriye taşıyın. Unutmayın, “düşünce” ortak olan en sosyal, toplumsal özelliğimizdir. Bir felsefecinin kendisini gerçekleştirme “sürekli düşünce etkinliği”yle yapacağı paylaşımlarla mümkün olur.

34. Soru: Neden nitelikli entelektüel insanlar paylaşımcı, cömert ve alçakgönüllü değillerdir ve kendi mevkidaşları, üstleri ve altlarıyla dayanışma içinde görünmemektedirler?

Kimse kimseye neyi nasıl paylaşacağını söyleyemez. Kimse kimin ne konuda nasıl yardım edebileceğini bilemez, bilse bile büyük ihtimal yanılabilir. Olgun okur ve düşünürlerin çoğu bir zamanlar hedefledikleri amaçlarını yitirmiş ve buna ulaşacak koşullarını ise heba etmiş durumdadır. Bunun nedeni “**en iyi saplantısından kaynaklı boşluk sendromu**”dur. Bunu hastalık saymama rağmen, bu kimseleri ikna edemememin nedeni onların entelektüel gündelik hayatlarını, en azından gramer bildikleri için sürdürdükleri inancıdır. Sinsice miras bırakılan bu sendrom, genç okur ve yazarların düşüncesini kemirmektedir. En iyi yerde, en iyi imkana sahip ve en iyi niteliklere sahip olmadıkça herşeyin boş olduğu saplantısı günümüzde de yaygındır. Böylece onların sahip olduğu koşullar hangi düzeyde olursa olsun onları özgürleştiriyor, bunun aksine içinde buldukları şartlar onları daha da kapatıyor. Koşul onlar için arzuladıkları şey gibi “engel” demektir. Böylece yardım edemez hale gelen kimselerin dayanışma göstermesi mümkün olmaz.

35. soru: Hocalarınızın gerçekte anlamı nedir?

Hocalarınızla tek farkınızın şu olduğunu şimdiden bilin: onlar bu yola sizden yıllar önce başladılar. Ancak düşünce dünyasının derinliğine dalma bakımından sizden bir adım bile uzakta değiller. Sizler hocalarınızın kılavuzluğunda kısa bir zaman sonra onlarla meslektaş olacaksınız.

Öğretme eylemi, üzerinde hoca yazan kimsenin biliyor olduğu sanılan şeyleri bir kez de sizin önünüzde sergilemesi demek değildir. Okuma ve dinleme denilen şey, kendilerine okunan ve dinleyen kimselerin bilmedikleri sanılan şeylerin bir geçit töreni değildir. Bu tür eylemlerin eğitimle ilgisi yoktur, bunlar yalnızca gösteriştir. Hocanın zaten biliyor olduğunu düşündüğü şeyleri hayalinde kurduğu bir tören bandosu eşliğinde felsefe öğrenmek isteyenlerin önünde sergilemesi onun bu kimseler adına yararlı bir şey yapmış olduğu anlamına gelmez. Böyle bir eylem içindeki hoca, içindeki şeyleri tekrar kendi içine aktararak öğüten bir kıyım makinasıdır.

Bulunduğu konumu, onu oraya ulaştıran yolculuğu karartarak başkaları için erişilmez gören kimselerle karşılaşabilirsiniz. Düşünmeyi bir diyaloga dayanan araştırma olarak değil düşünürlerin öğretilerini çeşitli formüller gibi ardarda sıralanmış bir antoloji olarak önünüze yığan kimseler olabilir. Felsefeye yeni başlıyor olma niteliğinize bakarak sizin farkınızı bildik ve alışıldık kabul ederek sizi zedeleyen bir silgi olarak kendisini size uygulayan bir kimse olabilir. Size kendinizi, ego izmaritini üzerinde bastırarak söndürdükleri bir kül tablası gibi hissettirmeye çalışabilirler. Böylece benliği ezilmiş, paranoyak, özgüveni eksik, düşünce engellisi insan ürünlerine sizi de eklemek isteyebilirler. Onlarla konuştuğunuzda sizi sevdikleri için, sizin iyiliğiniz için böyle davranıyor olduklarını söylerler. Ancak unutmayın: Sevmek başka sevgiyle yaklaşmak başkadır. İnsanlar birbirlerini sevebilir, herkesin bir sevdiği vardır, ancak bunların çok azı diğerine sevgiyle yaklaşmaktadır. Bu nedenle sevmek ya da hangi duygu durumunda olduğumuz önemli değildir, önemli olan acıyı hissetmek, acının ayırdığı taraflardan birini tercih etmeden bu sınırdan durmak ve derin bir gölün suyunu berraklaştıran bir bakışla onun dibini görebilme çabasıdır. Böyle bir insanı, bir olayın sonuna geldiğinde teori ve pratik çelişkiye düşürmez. Böyle olmayan kimseler diğerlerine “cin” muamelesi yaparlar, kendilerini kontrol etmeleri için başkalarını kendi içlerine sokmaya çalışırlar, bu ise önce onları zihinsel olarak öldürmeyi gerektirir. Zihni suç mahaline çeviren

bu metafizik cinayetin failleri mantığı her durumda izlerler, doğru yapıyor olduklarına sonuna kadar emindirler, buna rağmen her defasında çelişkiye varırlar. Metafizik bir intiharı anlayabilirim ancak metafizik bir cinayette öğretilebilecek bir şey bulmam.

Eğitimdeki bu metafizik cinayetlerin failleri olan böyle kimseler “hoca” değil yalnızca “kağıt fareleri” ya da “harf felsefecileri”dir. Kağıt fareleri ya da harf felsefecileri insan organizmasına ve eğitimin insani amaçlarına uymazlar. Bu organizmayı en başından itibaren zehirlemeye başlarlar. Eğitim öğretim dünyası büyük ve hantal bir organizma olduğu için bu organizmanın bünyesiyle uyuşmayan zehirleyici unsurlar bu organizmanın içinde uzun bir zaman içinde sindirilir ve sonunda dışkılanırlar. Bu organizma içindeki felsefeye başlayanlar ve insani duyarlılığa sahip hocalar kendilerini bu kimselerin zehirinden korumak için ister istemez zamanla kendilerine özgü savunma mekanizmalarını oluştururlar. Örneğin Kafka insandışı bir yere doğru sürüklendiği bu organizma içinde zehirleyici kimselerin ona daha fazla zarar veremeyeceği bir taş dönmeyi tercih etti, Albert Camus için ise kendisine doğrudan zararı yok ise bu insanlar göz ardı edilebilirdi. Sonunda Camus bu taşın yanında, taçyapraklarının gelişimine izin verilmemiş, zemine saplanmış bir sap olarak varlığını sürdürme yolunu seçti.

Bir düşünce hocasının katettiği ve sürekli gidip geldiği kendisine özgü bir yolu vardır. Ancak bir düşünce hocası için başkasının yolu en az onun kendisine ait olan yol gibi özgün bir yoldur ve bu yol bir kısmı için “gereğinden fazla” çaba harcanmasını istiyor olsa da oradan gidip gelmek isteyen herkes için ulaşılabilir ve geçilebilirdir. Japon mimar ve mimari tarihçisi Terunobu Fujimori'nin *Gereğinden Fazla Yüksek* (Takasugi-an) *Çay Evi* (2004) adlı yapıtı kolay ulaşılabilir bir yerde değildir, ancak Fujimori kendi yapıtına çıkmak isteyen bir kimse için bir anahtar sunar: merdiven.

Ben, düşünceyi öğretme adına karşınıza çıkarılan hocalarınızın ne bildiklerine değil de daha çok onların ne bilmediklerine dikkat etmenizi tavsiye ediyorum. İnsanlık hafızasının mirasına layık bir kimse, neyin söylendiği kadar neyin söylenmediğine de dikkat etmelidir. Çünkü filozofların hesap görmesi gereken iş alanı yalnızca varlık değil aynı zamanda hiçliktir de.

36. Soru: Düşünce ile düşünme arasında bir bağ var mıdır? Düşünce sahibi olmak için düşünmeli miyiz?

Bu soru, bildik ve sıradan bir bakış açısından çok komik görünmekte. Ancak şeyleri sıradanlaştıran, tanıdıklaştıran ve böylece bayağılaştıran bir günlük etkileşimde insan yüzünde oluşan bu jest gerçekten “gülme” olarak mı adlandırılmalıdır? Düşünme ve düşünce arasında bir ilişkinin olup olmadığı konusu soru olamayacak, dahası üzerinde durulmayacak kadar gereksiz, zaten bilindik bir şey olarak kabul edilir, çünkü herkes düşünme ve düşünce gibi çok basit ve açık olan şeylerin arasındaki bağın şimdiden bilindik olduğuna inanır. Bunlar üzerine fikir yürütmenin gevezelik ve boş iş olduğu söylenebilir. Düşünme ve düşünceyle ilgili basit görünen sorulara bu tür yaklaşımlar yaygındır çünkü şeylerin şimdiden bildik ve tanıdık kabul edildiği bir dönemde yaşıyoruz. Çok düşündüğümüzü, hatta sürekli düşündüğümüzü ve düşünmenin bizi bir varolan olarak diğerlerinden ayırdettiğini bilerek yaşıyoruz. Hatta konuştuktan sonra bu söylediklerimizi hatırladığımızda bu sözlerimizin arkasında bir düşünce olduğunu, onun da doğal olarak düşünmeye dayandığını sonuçta düşünerek konuştuğumuzu hafızamıza onaylıyoruz. Düşünme adına pek çok malzemeye, araca sahip olmakla övünürüz. Oysa gerçekte konuşabiliyor olmamıza rağmen düşündüğümüzü söylemek zor, düşünmeyi sağlamak için bir çok araca sahip olmamıza rağmen bunlarla düşündüğümüzü söylemek neredeyse imkansız. Peki, düşünme bizi durduracak ve düşündürecek bir şekilde etkili mi? Düşünmek için duruyor muyuz? Yoksa Platon’un mağara alegorisinde anlattığı bir durum içinde düşüncelerin bir geçit törenini mi izliyoruz? Bu durum bir kimsenin düşünmeyle olan ilişkisini, şeylerle ve

özellikle diğer kimselerle olan ilişkilerinde birtakım olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir kimseyi diğer kimselerle birlikte değerlendirdiğiniz, “insan”ın ne olduğuna dair karar verebileceğiniz bir ölçüt çerçeveye sahipseniz herkese aynı, eşit davranıyorsunuz demektir. Bu aslında “insan”ın umursanmayan bir şey olduğu anlamına gelir. Bu durum çağımızda her şeyin imgelere, görüntülere indirgenmesinin insan ilişkilerindeki sonuçlarından biridir. Çevrenizdeki, dahası en yakınınızdaki insanlarla iletişiminiz gerçekte kopmuştur, onlarla şu anki birlikteliğinizin hiçbir önemi kalmamıştır. Örneğin bir hoca için öğrenmek isteyen kimsenin derste mevcut bulunmasına gerek kalmamıştır, bir ev sahibi için başka bir şehre giden dostu yolcu etmeye gerek kalmamıştır, bir okuyucunun kitabın ana fikrine sahip olmak için kitabı okuması gerekmemektedir, bir aşğın sevgiliye duyduğu sevgiyi ifade etmesine gerek yoktur, yardıma muhtaç bir kimsenin içinde bulunduğu bu yoksunluk durumu için üzüntü duyulur ancak, onun bu hali yalnızca içine düşmekten kaçınılacak bir durum olarak izlenir.

Bu nedenle, bu soruyu bana sormaya cesaret eden ilk kimse siz oldunuz. Bu sorunun muhatabı kılınmak beni onurlandırdı, çünkü Platon’un yazılarını bu sorunun cevabı konusundaki detaylı bir araştırma olarak okuyabiliriz. Peki, bu soruya mümkün bir cevap ararken, sorudan fazla uzaklaşmadan düşünceyle düşünmeyi buluşturabilecek bir kaynağa doğru yönelim. Öncelikle, düşünce ve düşünme arasında bir bağ olup olmadığını bir soru yoluyla yeniden düşündürdüğünüz için bu sorunun huzurunda size teşekkür ederim. Platon’un yazısına yön veren sorunun bu olabileceğini düşünüyorum. Platon’u okuyup anladığını düşünen kimselerin Platon’un düşünmesinin “gerçekçi” olarak adlandırılabilceği düşüncesinde uzlaşmış oldukları görülmektedir. Bu nedenle Platon’a ve ilkin ona “gerçekçi” ve “gerçekçiliğin kurucusu” diyoruz. Platon’un yapıtlarında sürdürülen diyalogun “bir kimse arayışı” olarak adlandırılabilceğini düşünüyorum. Platon’un yapmaya çalıştığı şeye benzer bir şey yapmaya çalışan bir kimse düşünmeyle düşüncenin bağını kavramaya çalışmakla “gerçekçi” bir kimse olabilir. Bu nedenle gerçekçiliğin ya da örneğin gerçekçi sanat anlayışının onu deneyimleyen kimseyi “bir kimse” yapmaya çalıştığını, onun nasıl bir

kimse olduğunu ona düşündürmeye çalıştığını, kısacası, onu kendisini bulabileceği “gerçek bir dünya”ya sevk ediyor olduğunu düşünüyorum. Hatırlatmalar son anda daha çok hatırlatıcıdır. Son an bütünlüğüdür. Düşünce bu nedenle bir dönemin nasıl başlayıp bittiğini sınırlandırır. Düşünce bir dönemi bir araya getirir, toparlar. O düşünce içinde bir dönem olup biter. Bir son anın bütünlendiği ve bir olayın adlandırıldığı şey olarak düşünce elbette bir düşünmenin ürünüdür. Ancak düşüncenin var olduğunun söylendiği her yerde bu düşünce düşünmenin, bir konuda düşünmüş olmanın sonucu olmayabilir. O halde şimdiden düşünmekten çok ya da hiç düşünmeksizin düşüncelere sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Düşünmüyoruz, yalnızca çeşitli düşüncelere maruzuz. Böylece, düşünceye sahip olduğundan emin biri Platon’u şimdiden kaybetmiş olacaktır. Düşünce ile düşünme arasındaki bağı görmek korkunç bir deneyimdir, çünkü bir düşüncenin oluşturulmuş, meydana gelmiş bir şey olduğunun farkında olmak alışık olduğunuz güvenli bir konumdan açıklığa çıkmak anlamına geliyor. Düşünmek tehlikelidir. Örneğin, ders esnasında cep telefonlarınızı kapatmanızı istememin nedeni budur. Yalnızca resmi anma törenlerinde, resmi seremonilerde kederle eşlik etmeye davet edildiğimiz sessizliğe, dinlemeye ve düşünmeye çağırıyorum sizi. Seremoniler yoluyla sessizliği ve dinlemeyi kuşatan resmi ya da dini seremoniler tüm varlığımızı toptan ve bütün bir şekilde feda ve kurban etmemizi talep ederler. Size kendinizi feda edeceğiniz bir düşünce, bir inanç, bir önyargı vermeye çalışmıyorum. Size ne yapmanız ya da ne yapmamanız gerektiğini söylemeye çalışmıyorum. Ben sizden gerçekçi olmanızı istiyorum ve sizi kendinizi kurban etmeksizin sessizliğe, dinlemeye ve düşünmeye davet ediyorum. Gerçekten bir dinleyici ve okuyucu olmanızı istiyorum. Bir düşünceyle dinlemenizi ya da okumanızı istemiyorum, çünkü bir düşünceyle Platon’un *Symposium*’unu okumak o düşünceyle yapıta girmek ve onun götürdüğü yerden çıkıp o düşünceye varmak olacaktır. Böylece gerçekçi bir okuma eylemi önyargsız, inançsız ve düşüncesiz olmalıdır. Ancak bir türlü insan olduğunuzu unutmuyorsunuz, böyle bir önyargı hoşunuza da gidiyor, çünkü “insan olmak” ve bu şekliyle “insan” olmayı mümkünse daha fazla “insan” olmakla sürdürmek istiyorsunuz.

Kesinlikle biliyoruz ki gerçekten düşünen “bir kimse” bir “insan” değildir. Ancak görüyoruz ki kendisine “insan” diyen şey, “insan”ın düşünen bir şey olduğuna inanmaktadır. Ben sizden “insan” olmanızı istemiyorum, ben sizden bir kimse olmanızı istiyorum.

Düşünmeyi bir eylem olarak düşünürsek, bir eyleme hazırlanmak için oluşturduğumuz seremonilerden birini de düşünmek için oluşturabiliriz. Koyunlarla aranızdaki bağ için bile seremoni oluşturmuş kimseler neden şimdiye kadar düşünme adına bir seremoni oluşturmamışlardır? Sizi düşünmeye başlamak adına bir seremoni oluşturmaya davet ediyorum.

Cep telefonu gerçekte bir telsizdir. Tehlikenin ortaya çıkabileceği ve olası bir tehlikeyle başa çıkabilecek, tehlike karşısında güvenli bir alan oluşturabilecek aktörlerle bağımızı kurmak ve sürekli bu bağı korumak amacıyla cep telefonu kullanılabilir. Felsefe dersi esnasında böyle kurtarıcı aktörlerden biri olan cep telefonlarına, daha doğrusu korunmaya ihtiyacımız yok. Burada gerçek koruyucularla karşı karşıyayız. Demek ki daha tehlikeli bir yerdeyiz. En tehlikeli yerde tüm dikkatinizle burada olabilmemiz adına cep telefonlarınızı kapatmanızı öneriyorum. Düşünceleriniz sizi koruyamaz, düşünmeye devam etmek ve bu etkinlikte kalmak bir zorunluluk olarak kendisini gösteriyor. Düşünceyle düşünme arasındaki bağ işte bir kurtuluş, üstelik hakiki bir kurtuluş çabası olarak kendisini gösteriyor. Cep telefonlarımız çaldığında onları bekletmiyoruz. Neden? Acil olduğunu düşünüyoruz. Sürekli bulunduğunuzu sandığınız güvenli konumdan, aynı anda bir türlü kurtulamadığınızı hissettiğiniz tehlikeli konumdan bir kurtuluş arıyorsunuz. Şimdi, bir örnekle durumun ciddiyetini anlamaya çalışalım. Platon’un kitaplarını ve cep telefonumuzu yan yana koyalım. Şimdi soralım: Bize bir çağrı yapmaları bakımından, bizden bir cevap talebinde bulunmaları bakımından hangi taraf daha ısrarlı çalmaktadır? Böylece uzun zamandır sizi siz yapan özünüzün statik kılınmış durumda olduğunu fark edeceksiniz. Burada cep telefonu yalnızca bir örnektir, bu örnek başka bir şey de olabilirdi. Bu yalnızca işin teknik yönü. Önemli olan şimdiden sizin

kendinizle olan ilişkinizi nasıl kurduğunuzu söyleyen düşüncelerinizin var olmasıdır. Düşüncenin düşünmeyle ilişkisini çoktandır koparmış olan ve bir üslubu olduğunun bile farkında olmayan, düşünceyi kendi içinde kapalı tutan, gözü dönmüş, karşılaşacağınız bir yüzü olmayan antolojik ve anakronik bir eğitim öğretim hareketi yoluyla size kendinizle ilgili hakikatleri dayatan, asla bir sistem diyemeyeceğim ancak etki, yazının başında sözünü ettiğim “gülme” denilen şeye benzer bir jest olarak adlandırabileceğim bir maruziyet söz konusu.

37. soru: Madem ki şimdiden meslektaşız, o halde bir felsefe hocasının ve felsefeye başlayan bir kimsenin ortak tutumu nasıl olmalıdır?

İdeal bir düşünce hocası, düşüncenin bir kimsenin sahip olacağı en güçlü araç olduğunun farkındadır. Böyle bir hoca düşünmeyi kendisinden ve başkasından esirgemez.

Düşünce hakkındaki bu cömertliğe başlarken, şunu sakın unutmayalım: “iyi insan” başka, “iyi düşünce” başkadır. “Düşünce” için “iyilik” kavramı, yalnızca kendisiyle “yarışılacak” bir şeydir. “İyi” görünen bir “düşünce”, saygı duyulacak bir efendi ya da sahip olunduğu için övünülecek bir “mal” değildir.

Değerli düşünce dostları!,

Hocalarınızla aranızda sadece yıl farkı olduğunu bilin. İnsanlık hafızası geçmişte olduğundan daha ağır bir yükte, ve yine geçmişte olduğundan daha uzun bir yolda, yolculuğuna devam ederken, düşünme adına bir başlangıç noktasının, diğerine göre, hiçbir üstünlük sağlamadığını unutmayalım. Bir düşünürün başlangıç ve son arasında bir sıralama hatası yaptığını düşünüp onun bundan pişman olacağını düşünebiliriz. Ancak diğer tüm düşünürlerin bu düşünürün sıralama hatasını kendi avantajlarına dönüştürdüklerini görmezden gelemeyiz. Bu nedenle, ne daha önce başlamaktan dolayı kendimizi üstün görelim ne de daha yeni “başlıyor olmak”tan dolayı kendimizi hor görelim.

Felsefe bir kimsede insanları hor görmeyen bir bakış geliştirmeye yardımcı olur. “Sıradan”lıkla yargılanan kesim, onlara anlatmakta ve onlarla ilgilenmekte düşünürlerin cömert davranışını beklemektedir. Bu beklenti karşılanmadıkça “sıradan” denilen kimseler onları “sıradanlaştıran” kimselere ilgi duyarlar. Felsefeciler - Platon’un *İon* diyalogu kitabında söz ettiği - “bir şeyi bilmenin onun örneklerini sıralamak demek olmadığı”ni iyi anlamışa benziyorlar, ancak diğer taraftan felsefecilerin duyusal dünyadan ve günlük işlerden kopmuş bir hayat sürdürmeleri onları bir şeyi anlatırken konuyla ilgili hiçbir örnek sıralayamayacak duruma getirmiştir. Bugün felsefecilerin içinde bulunduğu güçlük tam da budur: bir şeyin peşinde olmak geri kalan herşeye ilgisiz kalmak demek olmuştur.

“Yeni başlıyor olmak”la ilgili kısa bir anekdot aktaracağım:

1970 yılının Ekim ayının yine böyle güzel bir gününde, Fransa’da “L’Idiot International” adlı dergide, Jean-Paul Sartre ile yapılmış “Bir Halk Dostu” başlıklı bir röportaj yayınlanır. Burada 20. yüzyılın en duyarlı filozofu ve en etkili felsefe hocası Sartre için, onun kendi çağı ve kültür dünyası için ne anlama geldiği hakkında şöyle bir betimleme yapılır:

“[Sn. Sartre] sizin bütün bir Fransız entelektül sınıfının kılavuzu olarak etkili olduğunuz söylenebilir; ve dahası siz, hiç beklenmedik bir zamanda, bu entelektüel kuşağın büyük bir kısmının hatalarının ve bugün için entelektüeller adına yeni bir politik bakışın gerekliliğinin farkına varan ilk kişilerden oldunuz?”¹⁵ denir ve bu konuda Sartre’in düşüncesi sorulur.

Kalpsiz bir dünyanın kalbiymiş gibi, 1964 Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görülen, ancak bunu büyük bir yüce gönüllülükle reddeden Sartre, ona yakıştırılan bu Fransız halkının entelektüel öncüsü olma niteliğinin yalnızca

---

s. 288. Sartre, Jean-Paul (2008) *Between Existentialism and Marxism*, tr. by John Matthews. Verso: London and New York.

kendisine mâl ediliyor olmasından büyük bir rahatsızlık duyarak şöyle bir açıklama yapar:

“Ben kesinlikle bu konuda ilk olanlardan biri olduğumu söyleyemem. Bu konudaki doğru analiz büyük ölçüde öğrencilerin eseri idi. Öğrenciler, ki onlar pratik bilginin teknikerleri oldular, daha üniversitedeki ilk yıllarında gerçek sorunu doğrudan hissettiler”¹⁶.

38. soru: Bir bilim olarak düşündüğümüzde felsefe diğer bilimlerle karşılaştırıldığında nasıl bir konuma sahiptir?

Bir kısmınız ikinci üniversitenizi okumak için buradasınız. Büyük kısmınız ise liseden doğrudan buraya geldiniz. Önceki eğitiminizde büyük bir eksiklik çektiniz ve insanlığın anlamını, dünyanın bütünlüğünü merak ettiğinizde bu sorunun cevabını doğa bilimlerinin parçalı doğa anlayışında bulamadınız. İşte şimdi doğru yerdesiniz. Biz bir bütün olarak yaşamı konu alıyoruz. Bütünü anlamaya çalışıyoruz. Diğer hiçbir bilimin cesaret edemediği tek tek şeylerin varolmasının ne anlama geldiğini ve varolma ve bilinebilme adına bunlar arasındaki genel ilkenin ne olduğunu soruyoruz.

Diğer bilimlerin sorduğu gibi nasıl ve niçin diye sormuyoruz. Bize özgü olan soru her şeyi kendi içinde özgür bırakan “nedir?” sorusudur. **Biz bu soruyu sadece yeni bir bilgi için değil, şimdiye kadar öyle olduğunu açık ve seçik olarak bildiğimiz sıradan şeyler için de sorarız.** Bu nedenle felsefenin çağı geçmez, üstelik çağlar düşüncenin ışığında felsefe tarafından adlandırılıp, birbirinden ayrılırlar.

Felsefenin konusu diğer bilimlerle karşılaştırıldığında çok daha geniştir. Hatta felsefe yalnızca yaşamın içinde olan şeylerle değil yaşamın sonu ve ötesiyle de ilgilidir.

---

¹⁶ A.g.y. s. 288.

Unutmayın ki felsefe tarihinde sadece tek bir düşünce yoktur. Tek bir kitap da yoktur. Burada tek bir düşünce değil, tüm düşünceleri ve her akımın en temel kitaplarını anlamaya ve anlatmaya çalışacağız. O nedenle tüm düşüncelere eşit bir uzaklıkta, aynı zamanda da onların tam ortasında olmayı öğrenip öğreteceğiz. İşte ancak böylece düşüncenin hocaları olacaksınız.

Felsefe geçmişin geleceğe uzandığı yoldan gidebilmek, tarihsel olmaktır. Ölüler dünyasını doğmamışlar dünyasına bağlayan köprüdür. Felsefe yeniden doğmasını olduğu kadar ölmesini de bilmektir. Felsefe tüm ölüleri açığa gömmektir. İşte böyle, düşünce dünyası ölülerimizle çoğalarak gider. Felsefe gözümüz arkada kalmasın diye, kendimiz uğruna yaşar, sizin için her şeyi önünüze aldığımız bir yere yaslanır. Felsefe, kılıcı nihayet yüreğinizle buluşturan noktada konuşur. Felsefe yapmak her zaman başka bir şeyin olanağıdır. Filozof, bir dünya biçiminin biçimsizliğidir. Sağlıklı bir yerin hastalığına ilk yakalanandır.

39. soru: Buraya geldiğiniz ilk günkü gibi son gün de soracağınız soru şu olacaktır: peki o halde nedir bu felsefe?

Felsefe dünyayı bir bütün olarak anlayabilme ve yaşamı daha güzel bir şekilde yeniden üretebilme çabasıdır. Felsefenin ütopyası, insanın daha güçlü olduğu için değil, ancak sadece bu çabayı harcadığı için yaşamını sürdürebileceği bir dünyadır.

Felsefe maceraların en büyüğü ve en uzun soluklusudur. Yolları en çatallı ve durakları en eğlenceli yolculuktur. Bazı çağlarda “gelen beklenir.” Gerçekte gizemli olan şey tabutun açılıp içinin boş çıkmasıdır. Anlamak için sabırla dinleyerek ve okuyarak beklemesini bilmeli. Beklenen şey, sizin varlığınızın kendisine gelmesidir. Bunun gizemi şu soruda toplanabilir: varlık düşünmeden ve varolandan nasıl olurda “ayrı” durur? Bu nedenle en mucizevi olan şey varolanların olmaları ya da olmamaları değil varolmanın kendisi başka bir

deyişle olmasıdır. Mucizevi olan şey dünyanın içindeki şeyler değil, dünyanın bizzat kendisidir.

40. soru: Peki, hangi düşünce doğru ve hangi düşünce akımı en haklıdır?

Düşünce tarihindeki düşünceler sonsuz sayıdadır. Hatta sorular cevaplardan daha kalıcı olmuştur. Felsefe ya da düşünmek “cevap vermek” değil daha çok “soru sormak”tır. Bu nedenle iyi soru sormak, verilen cevapların çeşitliliğini göz önüne almayı gerektirir. Buna düşünce idmanı da denilebilir, iyi bir soru iyi bir ısınmayı, önhazırlığı gerektirir. Bu alıştırma sonucunda farklı bir düşünceye katlanabilecek kadar dayanıklı ve güçlü olabilirsiniz.

İşte böylece, felsefenin **“dünyayı bir bütün olarak görebilme cesareti göstermek”** olduğunu kavrayabileceksiniz.

41. soru: Hocam, felsefe insanı toplumdan uzaklaştırıp yalnızlaştırmaz mı, davranış bozukluklarına neden olmaz mı?

Dünyanın, ortaçağdan daha karanlık bir çağ yaşadığı günümüzde, sizlere, her yerde, basının görsel ve işitsel yayınlarında şöyle mesaj verilir: “düşünme! kork! merak etme! sıkıl!” mesajı iletilir. Tüm bunlara, duyguların her türünün pazarını oluşturan para piyasası şunu da ekler: “Ben senin öteki duygularını satın aldığım gibi eğlenceni de satın alıyorum.” “Senin mutluluğunu seni mutsuz kılarken düşündüm. Al! bununla eğlen, sıkıntın geçer! korkun tüyer, güven bulursun!”.

Günümüz dünyası bir kimseyi yine onun kendisine parça parça sunmak için onu bütünlükten yoksun ve köksüz bir kalabalık ve gürültü içine atar. Oysa **felsefenin çoğu zaman soru ve yenilik kaynağı “yalnızlık”tır.** Yaygın olarak yalnızlığın sıkıntı ve acı verici olduğu bilinir. Sıkıntısı ve acısı yabancılaşmış bir insanın, eğlencesi bundan daha az yabancılaşmış değildir.

Her şeyi paketleyerek satan günümüz dünyası şöyle der: “Kendini unut! ve bunun yanında başkalarıyla ilişkin dedikodunun ötesine geçmesin! başka olma!

farklı olma! sen de diğlerleri gibi ol, herkes gibi ol! bir özne ve kişi olma! olursan da tektip ol!”.

Günümüzün popüler işitsel, görsel ve yazınsal basınının müşterileri ve izleyicileri olarak tam anlamıyla tekdüzeleştiriliyoruz. Bu basının sahne arkasında şöyle bir ilke yer alır: “Aynı ol, aynıını düşün, aynıını yap! Tek bir şey düşün! yazmayı ve düşünmeyi boşver. İşte ben senin için yazdım, sadece bunu düşün, buna inan! Tek bir düşünceye sahip ol. Tek bir kitaba itaat et! sorgulama sadece inan! Şüphelenirsen de, kafayı yeme, kafayı patlatma! felsefe yapma! edebiyat yapma! artistlik yapma! Ders verme! bak, bu işi bizim için yapanlara şükretmeyi unutma! Artık her şey hazır, çözüm pakette, çek, al, geç, çöz, bağlan, kazan, atlat!, çabuk ol çabuk! Hızlı hızlı, bir hesap içindeki sayılar gibi.” Eşitliğin sağlandığı gösterilmiş olur fakat tarafların ve bu hesabın değeri düşünülmez.

Oysa bu ilkeleri perde arkasından yayınlayan düşünce ve insanlık katillerinin gözardı ettikleri şey şudur:

Felsefenin hocası yoktur!¹⁷, sadece belirli bir süre sonra terkedilmesi gereken kılavuzları vardır. “Felsefenin, düşüncenin hocasıyım!” diye burnu havada dolaşanlar ve hakikate erdiklerini söyleyen dalkavuklar, sadece kuyruğuna basılınca kustukları bencilce kibirlerini ve köleliklerini malumatlarla süsleyen palyaçolardır.

42. soru: Felsefe doğru davranışlar ve duygular hakkında doğru ve uygun olanı bulmamızı sağlayabilir mi?

---

¹⁷ Agathon: “Sokrates, benim yanıma uzan, uzan da eşiklerde erdiğin hikmeti ben de edineyim sana dokunarak. [...]” (s.33), “Sokrates oturmuş ve “ah ne hoş olurdu Agathon” demiş, “tıpkı bir yapacağıyla daha dolu bir kaptan daha boş bir kaba akan su gibi, birbirimize dokunmakla daha dolumuzdan daha boşumuza akan bir şey olsaydı hikmet.” ” s.35, prg. 175d,e. Platon (2007) *Symposion*, Grekçeden çeviren Eyüp Çoraklı, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Felsefe tarihine baktığımızda davranışları düzenleyen birçok ilkenin çeşitli düşünürler tarafından öne sürüldüğünü görüyoruz. Bunlar o kadar çeşitlidir ki bu konuda birçok farklı akımlar oluşmuştur. Bu nedenle bu konularla ilgili felsefi yapıtlar okurken onlardan size bu anlayışlardan hangisinin daha doğru ya da daha uygun olduğunu göstermelerini değil bu konularda ne kadar farklı düşünceler olduğunu sunmalarını beklemeniz daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Bunu unutmamak şartıyla davranış ve duygularınızda sağlıklı bir başlangıç noktası olarak şunları hatırlamanızı öneririm:

Yapmaktan en hoşlandığın şey kendi eylem gücünü artırmak ya da bireyin eylem gücünün kendisine devredildikleri aktörlerin girişimini boşa çıkararak bireyin kendi eylem gücünün farkına varmasını sağlamak olsun. Eylemler anlaşılabilmeni sağlıyor ise sözleri boşuna harcama. Eylem söz konusu olduğunda doğruluk ikinci planda kalmalıdır. Eylemin sorumluluk ehliyeti onun doğruluğundan önce gelir. Bu nedenle eylemlerinize başka kimselerin doğruları yön vermesin. Böylece kendi hatanızı yapmanız başkasının doğrusunu yapmanızdan daha doğrudur.

Kendinle ilişkide dahi düşünce ve deneyimlerinin bir tarihi yokmuş sanarak eyleme. Düşünceden söz ederken bunu anlattığın kimse sanki doğruları şimdiden biliyormuş gibi davranma. Bu daha olgu anlaşılmaksızın, söylenmiş olanlarda olgunun şimdiden görünüp anlaşılmış olduğu yanılması hatasına düşürür.

Eğlenceyi işe çevirme. Sömürüye, kullanılmaya, kandırılmaya, araçsallaştırılmaya maruz bir hayatın olduğunu unutma. Benim için olumlu olabilecek her şey yine benim çabama muhtaç, ben kendi eylemime muhtacım. Bunun boyutları öyle geniş ve derindir ki sen düşünmezsen başka biri kendi düşüncesini seni düşürdürmek için verir, sen sevmezsem, başka biri senin kimi seveceğine karar verir. Seni sen yapan şeyler kalıcıysa da kendinin şimdilik geçici bir şey olduğunu unutma.

Kendine değer biçme. Kendini tüket. Tüm değerleri karşılığına ver. Hiçbir değer kalmasın geriye. Ne kadar bir değerden yoksun olsan da değerini bileni

değerini değerlendirmeye yönlendir. Bir “değer”i olduğunu düşünen kimselere dikkatli bak, sözünü ettikleri değerlerini bir etiket gibi tüm organlarının üzerine yapıştırıp senin yüzüne tutuyorlar. Değerlerini geride bıraktığın kimselerin sana sürekli bu değerlerle yaklaşmaya devam ettiklerini hatırla. Bu yaklaşımın konusu olduğunda seçilmiş insan olmayı bekliyorsun demektir. Bu değerlerin sana yapıştırılmasına izin verme, bu nedenle kendini seçilmeye bırakma, insanlar arasında sen seçici olmalısın. Onlar seni seçmemeli. İnsan kendi kurallarıyla yaşar, başkasının kurallarıyla oynar.

Birşeyleri anlatamayan kırıcı olur, buna mecbur kalır. Kavramları kıramayan, et ve kemigi kırarak anlatır bunu. Ya ruh ya da beden kırılır. Yalnızlıkta düşünce vahşetle bir sohbeta giriyor. Gerçeklerin gözyaşları vardır (“sunt lacrimae rerum”) der Vergilius. Shakespeare’in dediği gibi bu duygu haksız bir intikam olarak bıçağı on kez kana buluyor. Bu nedenle görünüşte duygusuz ol. Nihilizm denilen şey değerlerin çöküşü en temelde duygudışılıktır. Duygunun kullanılır olduğu yerde başlar bu, örneğin din kitaplarının duygu durumu oluşturmak için belirli duyguları değişmez biçimler olarak kullanıyor olması böyle bir duygudışılığın en etkili görüldüğü alanlardan biridir. Kişi bunu anladıktan sonra kendi değerleriyle değerlendirmeye geçer. Şeylerle ilk karşılaşma uzamı bir kimse için “değersizlik” çatısının altıdır. Bu yüzden hazır bir duygu sahibi olmak değerler mekanizmasının, anlam dünyasının hiçbir değişim olmaksızın, benzer şekilde sürdürülmesi olacaktır. Tam da bu nedenle bir kimsenin duygusuz, soğuk bir kimse olarak görünmesi, o kişiye yaklaşan kimseleri böyle birini son derece farklı, duygulu olarak görmesine neden olur.

Bir şey en çok hangi duygudan uzaksa orada tam da o duygunun yeşermesi için büyük bir verimlilik vardır. İşte bu, evrenin duygusallığıdır. En duygusuz kimse, ötekilerin duygularını en yoğun yükleyebilecekleri bir alan açar. Zaman kaybettirici şeyler yapma, zaman linear akar, bu çizgideki u-dönüşleri yalnızca hayali olarak mümkün olduğu için gerçekliğin senin hayallerine daha çok malzeme vermesine izin ver ve bunun en iyi yollarından ikisi kendi kendine beklenti içine girmemek ve yapmak istemediğin şeylerin sözünü vermemektir.

Zaten olan ve olacak şeylerin sözünü etme. Bu hem yaşanacak şeylerin sahtesini önceden üretmek ve gerçeklerini ise bu kötü sahteye uydurmaya çalışmak olacağı için tam bir beceriksizlik olur. Örneğin; cisimsel ilişkiler, nedensel ilişkiler, kararlar, planlar, genel kurallar, kişisel tercihler.

Şikayet etme. Görünüşler dünyasında asla ideal bir şey bulunmayacağı için bir kez şikayete başladımı bunu durdurmanın imkansız olduğu gibi, bunu herhangi bir yerde sonlandırmak da saçma olacaktır. Küfretme, çünkü sözlü şiddet ilk fırsatta sözün dışına sızacaktır. Gereği kadar nezaket göster, aşırısı komedinin ötesinde duygu aşınması yaratır. Onaylamadığın şeyler hakkında duygularını harekete geçirme, böyle bir eylem kendi duygularına tecavüz olur. Sevdiğin şeyleri sevdiğini bununla ilgili yeteneklerinle belirt. Gündelik konuşmaların üçte biri yalanlarla dolu olduğu için gerektiğinde susmasını bil. Sıkıcı bir konuda sözleri gereksiz yere çoğaltma, bu derde dert eklemek olur. Bir konu hakkında tüm bildiklerini söyleme, konuyu rahat bırak. Başkalarının yerinde ve zamanında olan yardım talebini reddetme.

Takdir ederken abartma, bu elinle yaptığını ayağınla yıkmak olur. Övülmeyi, aynı fikirde olmayı, karşılıklı tasdiği bekleme ve sürekli ve herkes için açık olduğu söylenen yollara alternatif üretmeye çalış. Sinir ve öfkeni kontrollü tut, kontrolsüz olumsuz duygular bir biyoloji deneyinin ya da nöroloğun konusu olabilir.

Hoş bir konuşmayı bir felsefe paneline, keyifli bir deneyimi bir psikoanaliz seansına çevirme. Duygularını göster. Duyguların sana özel olsun, duyguları taklit etme ve başkasına uydurma. Sevincin ve gözyaşın uğruna oldukları şey ve kişileri onların kaynağını bulduracak ulaşırlıkta olsun. Her konuyu kendinle ilişkilendirme, her düğünün damadı, her mezarın ölüsü farklıdır, her birinde en çok bir kez olabilirsin.

Farkına varılmamış bir başarısızlıktan başarısızlık çıkar. *Ex nihilo nihil fit*. Her deneyimin onu doğrudan deneyenlere özel olduğunu unutma. Deneyim özeldir ancak kavramlara dökülüp genel bir şey kılınabilir. Camus'nün **Veba** adlı romanında dediği gibi Paris'in sokakları sözle betimlenip aktarılabilir ancak oradaki rüzgarın esintisinin tensel teması ya da çiçeklerin kokusu sözle

canlandırılmaz. Aşk duygusunun olup olmadığı hakkında uzun bir tartışma sürer. Sanırım bu duyguda anlamlı birtakım anlar, başlangıç kabul edilir ve kişinin kendisiyle ya da bu ana şahit olan başkasıyla sadece onların deneyimlemiş olduğu bir anı tadarlar. Bu tad bir referans noktası olarak bu kimselerin geleceğini ipotek altına alan bir referans noktasına dönüşür.

Her zaman, okunmayacak olsa da yine de her eve en az bir kitap koy. Bir gün o kitap birinin kendi önüne tutarak yol aldığı bir ışık olacaktır. Genelde, okumayan toplumlarda kitaplar, çocuklarla aynı yazgıyı paylaşır. Kitaplar, evin önemsiz bir yerine, çocuklarla birlikte atılırlar. İnsan evinin gerçekte insansız ev olduğu gibi, her gün politika konuşan bu insanlar apolitiktirler. Bu kimselerin doyurmaya çalıştıkları açlıkları, sonuçta doymuş bir insan yerine doyurulmuş bir açlık olur ve bu kimselerin kişilikleri tatmin olmuş egoları taklit eden ve bu örnek kabul ettikleri tatmin olmuş insanlar tarafından harekete geçirilen kuklalar gibidirler.

43. Soru: Felsefenin kılavuzu kimdir? Ve felsefe neden zordur?

Felsefe zordur, çünkü size şimdiye kadar “düşünmeyin!” dendi. İnancınız için kitabınız, hakkınız için hukukunuz ve nasıl yaşayacağınız için ötekiler kılavuzunuz oldu. Bunlar için her şey hazır verildi ve gerek duyduğunuz kadar aldınız. Ancak çamurlu bir sudan geçirildikten sonra kendini tanıyamayan gelinciklere dönüştük. Felsefe yapmayı başkalarının kılavuzluğu altında yaptıkça ya da diğerlerini felsefe yapmaya zorladıkça felsefe yapmak yerine sürekli olarak protesto yapmış olacağız. Dikkat ederseniz böyle bir durumda çoğu zaman felsefe yapmak yerine neden felsefe yapamıyor olduğumuzu konuşmuş oluyoruz. Bunu hatırladıkça felsefe yapmanın kolay ve eğlenceli birşey olduğunu göreceksiniz.

44. Soru: Felsefe yapmanın zor ve zihinsel yetileri zorlayan hatta ruh ve akıl sağlığını zedeleyen bir etkinlik olduğu söylenir. Bunun doğruluk payı var mıdır?

Düşünme çabası ve zihinsel yetelerimizi çalıştırma bakımından tembel bir toplumda yaşadığımızı gözleyebiliriz. Düşünce tembeli olduğumuzun, dahası düşünemiyor olduğumuzun kanıtı olan sözcükleri – örneğin, “atıyorum”, “aynen”, “aynen katılıyorum”, “ondan sonra”, “illaki”, “eyvallah”, “hayırlısı”, “sıkıntı yok”, “tabii ki de”, “yapacak bir şey yok”, “maalesef”, “kesinlikle”, vb. sözcükleri - günlük yaşamımızda binlerce kez duyarız ve çoğu zaman da kullanırız. Bu zihinsel tembelliği ve düşünme yoksulluğunu aşmak adına felsefe yapmanın ne demek olduğunu sürekli olarak kendimize sorabiliriz. Felsefe yapmak okur-yazar olmayı, düşünmeyi, sürekli soru sormayı gerçek anlamda dinlemeyi ve tartışmayı gerektiriyor. Buna zihni çalıştırmak bakımından yorucu bir çaba diyoruz. Bu çaba içinde olup olmadığımızı saptamak için kendimizi kıyaslarken neye dikkat ettiğimizi ortaya koymalıyız. Toplumumuzda çalışkanlar ya da felsefe yapmak bakımından zihin yorucu faaliyetler çok övülür ancak işin gerçeği toplumumuzun insanların olumsuz baskın özelliklerinden biri tembelliktir, başka bir deyişle, zihni yormamaktır. Tembel köklerden türeyen kimselerin çalışkan olmalarını beklemek bir haksızlık olur. Bu insanlar çalışmıyor diye hayal kırıklığı yaşamak kendimize yapacağımız bir haksızlık olur. Çok nadir olarak ortaya çıkan çalışkan bireylerin büyük kısmı da kendilerini tembel çoğunlukla karşılaştırarak bu kadar çok çabalamanın yorucu olduğunu ve dinlenmeye ihtiyaç duyduklarını söylüyorlar. En küçük bir çaba övgüyle uyuşturuluyor. Böylece, sonuç olarak tembeller daha fazla iş yapmış olur ve bu ortam içinde çalışkan kimseler süs eşyaları olarak övgüler dolabı içine seve seve kendilerinin kilitlenmelerini hoş karşıyorlar.

Toplumumuzda entelektüelliğe yakıştırılan kimselerin ve felsefeye başlangıç yapmaya çalışanların en belirgin hatası öküzü tarlaya sürmektir. Entelektüellerin kendilerinin üretim yapma cesaretini göstermek yerine onların hevesini

uyandıran ve onların zihninde kolayca bir idole dönüşen bir yazar bulup ona bağlandıklarını görüyorum. İşte bu nedenle, kendi zihinlerinde bir düşünce yetiştirmekten ziyade bir öküz bulup tarlaya sürmek daha yaygın bir tutum haline gelmiş durumda. Entelektüel beğendiği bir yazar ya da düşünür, felsefeye başlangıç yapmaya çalışan bir kimse ise beğendiği bir hocaya bağlanarak her durumda onu öne sürdüğü bir tarladan verim almayı umuyor.

45. Soru: Peki size bu verilenler arasında “düşünme ihtiyacı”nızın en temel ihtiyaç olduğu bildirildi mi? ve size bu bildirilmiş olduğunda, bu arzunuzu doyumak için size verilen şeyler neler oldu?

İşte! şimdi burada felsefenin sizden istediği şey “**düşünme**”niz olacaktır. **Düşünce dışardan verili bir şey olabilir mi?** Elbette hazır verili şey “düşünce” değil sadece bir “önyargı” olabilir. Elbette önyargılarla dolu “sahte felsefeler” vardır. Ancak “gerçek felsefe” düşüncelerden oluşur. Düşünceyi sıkarsanız, bastırırsanız o meydana gelmeyecektir. Düşünce olduğuna inandığınız bir şeyle insanları engellemeyin, biri kendisine kelebek dövmesi yaptırmak istiyorsa bunu yapabilmesi için ona yardımcı olun. Vücudunda kanat çırpın bir kelebek onu özgürlüğe yaklaştıracaktır, çünkü düşünce “doğası gereği” özgürdür. Düşünme başlarsa özgürlük kaçınılmazdır. Özgür insan metafizik gözü sağlıklı bir kimsedir, bir başkasının kılavuzluğunu bir an önce terk etmeye çalışan, böylece asla beklemeyi sevmeyen, bunun için de bekletilmeyen ve hayatından olasılığı kaldırmış biridir.

Düşüncenin her durumda belirli bir duygu durumuna eşlik ettiğini fark ettiğinizde durumun daha da dramatik olduğunu göreceksiniz, çünkü önyargılarla hapsedilmiş düşünce gücü duygularınızı da çoktan esaret altına almış durumdadır. Özgür bir düşünce, duygulanımı da özgür kılar.

Peki, bizi duygu özgürlüğü için ne cesaretlendirebilir? Kırılmaları için ince ve hafif kanatlar takmaktan ve gözümüzü hiçbir şey göremeyecek kadar yukarı ve

uzağa diktiğimiz bilinmez karanlıklara sürdüğümüz bu duygular, bu tutkular aşağılarda belki de çok çok geride kalmış cesetler gibi sahiplerinin peşinde sürükleniyorlar. Ayaklarımızda hissettiğimiz bu ağırlık, katledilmiş duyguların adalet arayışı olmasınlar.

Size önerim, felsefeye başlangıç aşamasında sınırsızca “konuşmanız!”, “tartışmanızdır!” Hatta, daha önce zevkler ve renkler tartışılmazdı artık burada, felsefe dünyasında zevkler ve renkler de tartışılıyor.

Unutmayın, şimdiye kadar ne yaptığınıza bakarsanız göreceksiniz ki, insan üç özelliği olan varlıktır:

Değişen, değiştirebilen ve değişebilen. İnsanlığınız hakkında “verili olan şey” kesinlikle “düşünceler” değildir, sadece türümüze özgü doğal özelliklerdir. Verili özelliklerinizi kullanın ve kendinize cömert olun, size verileni sizden esirgemeyin. Eğer yeteneklerinizin doğuştan olduğunu düşünüyorsanız da, onları kendinize vermekte cömert olun.

Şunu unutmayın: siz kendinize yeterince yardım edin! göreceksiniz ki başkaları sizin için daha çoğunu yapıyor. Siz kendinize kötülük yapın, göreceksiniz ki başkaları size daha iyi kötülükler yapıyor. Siz kendinizle konuşun göreceksiniz ki taşlar bile sizin için dile geliyor.

46. Soru: Hocam, düşünürler ya bizi kandırıyorsa, ya biz aldatılıyorsak ne olacak?

Unutmayın ki “İnsan sadece balık avcısı değildir”, “insan” aynı zamanda “insan avcısıdır.” Bu yaşamda, bilinciniz üç şekilde çalışır: bilinciniz ya uyanıktır, ya da kendi bilincinizle kendi kendinizi kandırırsınız, ya da başkasının bilinci sizi kandırır. Bir avcı avının doğasını bildiğini düşünerek avlanmaya çalışır. Düşüncenizin içinde kendi bilgisinin bilgesi olmayan buna rağmen size tanıdığını düşündüğünüz ve bu nedenle size size tanıtan sahte ustalarla dolu bir toplumdayız. Mutlu musunuz? Tanıdık, alışıldık dünyanın içinde, huzurlu musunuz? Değişmek istiyor musunuz? Bunun için bir çabanız var mı?

Hayatnızın uzağına çıkıp ordan bakabiliyor musunuz? Şairler, bilgeler ve düşünürlerle kendi dünyanızı bütünlüklü göreceğiniz bir noktaya yükselebiliyor musunuz? Bu tanıdık olan şeylere, sizi siz yapan şeylere uzak kalmak ve dönuşmek, yabancılaşmak istemiyor musunuz?

O halde felsefeye, “uyanmaya” hoşgeldiniz !

Düşüncenin ve sözün ustalarına eşlik edeceğiniz yol burada. Kılavuzlarınızı raflarda. Ancak kitap rafta durdukça sayfalardan ibarettir. İnsanlık hafızasından nasibini almamış bir çok kimse sadece boş rafları, boş sözleri taşımaktalar. İnsanlık dışı biri en büyük sıkıntıyı kendisinde bulur, yalnızlığında boğulur. Oysa kaynağın en berrak olduğu yer kendisidir. Felsefe, kendi düşüncenizi güneş ışığının suya vurması gibi durulaştırır. Derinleştikçe gündüzü açan bir gece gibi. Güneş ışığının size vurmasına izin verin. Varlığınızı size saydamlaştıracak, dünyayı size ait kılacak bir ortama, felsefeye izin verin.

47. Soru: Peki, felsefe bitti mi? Binlerce, milyonlarca kitap yazıldı, her şey düşünöldü mü? Yoksa biz felsefeye başlayanlar ve felsefe hocaları olarak sadece daha öncekileri taklit ve tekrar mı ediyoruz? Düşüncenin bize ait olan yükü nedir? Yoksa biz binlerce yılın yükü altında ezilecek miyiz?

Canlıları okumuyoruz, bugün okuyucu kesim ölümlere hizmet ediyor, o nedenle bugünün yazarları kendi ölümlerine ağıt yazmakla meşguller, çünkü ne durumda okuyucunun ilgisini çekeceklerini biliyorlar. Bu nedenle, yazarlar okuyucu kitlesi için yazmaktan vazgeçmeliler. Ancak bugünün yazarları dikkat çekmek için daha ileri gidiyorlar ve ölü taklidi yapıp her mezardan çıkmaya çalışıyorlar, onları daha derine gömmeliyiz.

Felsefe bugün bu çağı, adını zamanla öğreneceğiniz, “postmodernizm” diye adlandırdı. Bütün her şeyin konuştuğı, şeylerin masala döndüğü bir çağdayız.

Çağımızda yıllar, üçyüz altmış beş gün değil binbir gece oldu. Bu trajediden daha acı, komediden daha komik. Felsefenin başlatıcısı olan merak duygusu, sizin için bu masalı açtığında, bu sizin de masalınız olacak. Düşünürler eşliğinde kendi hikayenizi kaydetmeye başlayın.

48. Soru: Felsefe yapmak için yabancı dil bilmek gerekir mi? Yabancı dil öğrenme konusunda felsefenin bir faydası olabilir mi?

Türkçe dilinde orijinal felsefe yapıtlarının sayısı henüz bir elin parmaklarını geçmez. Çünkü henüz felsefe tarihinde yerini almış Türkçe bir felsefe yapıtı yok, varsa da bu niteliğe sahip olup olmadığı hakkında uzun bir tartışmadan sonra kabul edilebilirdir. Bu nedenle Türkçede felsefe adına okuduğumuz yapıtların hemen hemen tamamı çeviri kitaplardan oluşmaktadır.

Felsefenin malzemesi kavramlardır. Kavramların anlamını en doğru şekilde kavramak için onların yazıldığı dili bilmek gerekir. Günümüzde insanlık hafızasının bir kuşaktan diğerine aktarıldığı ve bu hafızanın her detayının saklandığı en yaygın dil İngilizcedir. İngilizce “yabancı dil” değildir artık, çünkü İngilizce’nin “yabancı” olduğu bir yer kalmadı. İngilizce global dünyanın anadilidir. O nedenle içinde yaşadığımız çağda İngilizceye hakim olmak felsefeye başlamak isteyen herkesin öncelikle edinmesi gereken kozmopolit bir yetenektir. Kısaca, İngilizce bugün dünyadaki geçerli iletişim dilidir.

Bir grameriniz olabilir yine de diyecek bir söz bulamayabilirsiniz. Filozoflar bu konuda kendinizi ifade etmenize yardımcı olabilir. Yabancı dil dünya ile bağlantıya geçmenizin ana köprüsüdür. Yabancı dil öğrendikçe bir “dünya”da yaşadığınız düşüncesini cisimleştirebilirsiniz. Ülkemizde yabancı dil eğitimi çok tuhaftır. Yabancı dil her zaman yeterli seviyede değildir. Sürekli seviye sahibi ve seviyeye mahkum bir dil yetersizliği söz konusu. Düzeyi belirlediğini düşünen sınavlardan çıkan herkes haksızlığa uğradığını düşünüyor. Türkiye’de dil eğitimi

üzerine resmi ve özel kurumların neredeyse tamamı yabancı dilin gerçekten varolan halklar tarafından konuşulduğu yaşamsal bir gerçek olduğu bilincinden yoksun. Kendi komşu devletlerinin dilini bilmeyen, komşu dillere kör, iletişimsiz başka bir ülke göstermek neredeyse imkansızdır. Ülkemizde yıllarca dil eğitiminden geçirilmiş öğrenciler en sonunda şunları söylemektedirler: “Bir yabancı dil biliyorum ancak konuşamıyorum. Hatta bu dili kimlerin konuştuğunu merak ediyorum.”, “İngilizce bildiğimi söylüyorlar, belgesini de verdiler hatta.”, “Bana *advance* (ileri düzey) belgesi verdiler ama kendimi öyle hissetmiyorum.”, “O dilde yazılmış bir şeyler arıyorum.”, “Bildiyimi düşündüğüm bu yabancı dili konuşmaya çalıştığım zaman da sözcükleri hatırlayamıyorum.”, “Bir seviye sahibi olduğum belgelendi ancak seviyemin farklı olduğunu düşünüyorum.”, “Çat pat konuşabiliyorum.”, “Buna rağmen birkaç sevdiğim cümle var. Onları tekrarlamak bana mutluluk veriyor.”, “tekrar kursa gitmeliyim.”, “hala geliştirmeye devam ediyorum.”, “kursa gitmediğim için unutuyorum”, “Almanca öğrenmiştim fakat geliştirmeyince unutuldu.” vb. Bugün çoğu kimsenin bir yurtdışına çıkma isteği, hayali hatta planı var. Felsefeyle ilgilenmek başka dünyaların var olduğunun farkına varmanızı sağlar ve dünyayla olan bağınızı sorgulamanıza neden olur. Böylece felsefe bir kimseyi başka dünyalara seyahata sevk eden, farklı olanı deneyimlemeye ve tanımaya sürükleyen bir aktivitedir.

Felsefenin yapıldığı en eski dil, felsefenin temel dili, ilk filozofların konuştuğu ve ilk felsefe yapıtlarının yazıldığı dil eski Yunanca, yani Grekçedir. Grekçe varlığını MÖ.15.yy’dan MS. 5. yy’a kadar yaklaşık 2000 yıl sürdürdü. Grek dili, düşüncenin ve filozofların ilk dili oldu. Grek dili aynı zamanda düşünceye başka bir deyişle felsefeye en uzun süre ev sahipliği yapan dil oldu. Grekçeden sonra hiçbir dil felsefe adına insanlığa bu kadar çok katkıda ve ev sahipliğinde bulunmadı. Daha sonra M.S. 5. yüzyıldan M.S.17.yy’a kadar Romalıların Latince dili 1200 yıl felsefeye egemen oldu. Romalıların hocaları Grekler oldu. Ortaçağ döneminde orta doğudaki entelektüel ve düşünürler felsefe yapıtlarını Grekçe

ve Latince'den çeşitli ortadoğu dillerine çevirerek felsefe öğrendiler. Onların da hocaları Grekler oldu.

17. Yüzyıldan itibaren felsefe yapıtları ulusal dillere çevrilmeye başlandı. Böylece Fransızca, İngilizce ve Almanca felsefe tarihinde önem kazandı. 17'nci yüzyıldan 18'nci yüzyıl sonuna kadar Fransızca ve İngilizce büyük bir atılım yaptı. 18. yüzyılın ikinci yarısından 20'nci yüzyılın ortalarına kadar Alman dili felsefe tarihine hakim oldu. Nihayet, günümüzde İngiliz dili hem bilim dili hem de gündelik dil olma özelliklerini birleştirerek insanlık hafızasını üstlendi.

Türkiye Cumhuriyeti'nde şu anda egemen olan Modern Türkçe yazı dili, son 80 yıldır geliştirilmeye çalışılması ve hükümetler tarafından “düşünmenin bilimi” olan felsefeye yapılan yatırımın yok denecek kadar az olması nedeniyle, insanlık hafızasını taşımakta maalesef yetersiz kalmıştır. Türkçe düşünmeye çalışan kimselerin kurumsal anlamda yaşadıkları güçlükler şu cümleyle ifade edilebilir: **Her şey bulunuyor ama hiçbir şey yok.** Bu durumu size, Anadolu'dan bir çocuk tekerlemesiyle çok net olarak ifade etmek istiyorum. Tekerlemenin başlığı: “**Ekmek buldum katık yok**”. Tekerleme şöyle devam ediyor:

Ekmek buldum, katık yok
Katık buldum, ekmek yok
Odun buldum, kibrit yok
Kibrit buldum, odun yok
Para buldum, cüzdan yok
Cüzdan buldum, para yok
Bir at buldum, meydan yok
Meydan buldum, bir at yok
Kalem buldum, defter yok,
Defter buldum, kalem yok
Kitap buldum, gözlük yok
Gözlük bulduk, kitap yok.

Bu yokluk ve düş kırıklıkları içinde, düşünce tarihinin temel yapıtlarının Türkçe diline çevrilmesiyle ilgili çalışmalar düzensiz ve rastgele bir şekilde olsada sürdürülmektedir.

Şimdiye kadar şahsi olarak okuduğum çeviri kitapların birçoğunda birçok çeviri yanlışlarına rastladım ve rastlamaktayım. Her geçen gün felsefi birikimim arttıkça bu çeviri yanlışlarının insanlık hafızasını çarpıtarak aktardığına şahit oluyorum.

Okuyucu orijinal dili bilmeyince kendisine sunulmuş çevirinin nasıl yapıldığını kontrol edemiyor. Bu nedenle felsefeye başlayan bir kimse mümkünse orijinal dilden okumaya özen göstermelidir. Eğer yapıtın yazıldığı orijinal dil bilinmiyorsa güvenilir bir çevirinin yapıldığı dilden okunmalıdır. İngilizce dili bu bakımdan daha güvenilir çevirilerin çoğunlukla ustalıkla yapıldığı bir dildir.

Türkçe diline yapılan çeviriler özellikle 1990'lı yıllardan sonra, günden güne artarak çoğalmakta ve inanıyorum ki kısa bir zaman sonra Türkçe'ye kazandırılan çeviri kitaplar, hiç değilse dört yıllık felsefe lisans eğitimini gerçekleştirebilmek için yeterli bir düzeye ulaşacaktır.

49. Soru: Binlerce yıl önce yazılmış, modası geçmiş yapıtları ya da artık öğrenecek yeni bir şey içermeyen, adı çok bilindik olan yapıtları okumanın bir faydası var mıdır?

Bir düşünürün, sanatçının ya da yazarın adının çok geçiyor olması, onun ismiyle çok karşılaşılması bu kimselerin çok biliniyor olduğu ve onlar üzerine yeni bir şey yapılamayacağı önyargısını gizli bir şekilde kamunun bilincine işliyor. Diğer taraftan, bir konuda yeni bir incelemeye girişecek kimselerin çalışma konuları benzerlik gösterdiğinde sanki bir konuyu yalnızca bir kişi çalışmışymış, o konu o kimseden sorulacakmış gibi bir konu imparatoru oluşturma beklentisi var.

Her bir kimsenin başka konu çalışması, “yenilikçilik” hastalığı ve adı çok geçen yazarların biliniyor kabul edilmesi gerçekte cehaleti örtbas etme çabasıdır. Tüm bu düşünce hastalıklarını aşmanın yolu doğrudan doğruya düşünürlerin kendi yapıtlarını okumaktır.

50. Soru: Felsefeye başlayan bir kimse öncelikle hangi yapıtları okumalıdır?

Felsefeye yeni başlayan kimseler olarak öncelikle, bu kitapçığın ön kapağında resimlerini gördüğünüz¹⁸ felsefenin iki büyük hocası olan **Platon** ve **Aristoteles**'in yapıtlarını okumalısınız. Lütfen hemen bugün ya da yarın Platon'un diyaloglar şeklinde yazılmış yapıtlarını edinin ve öncelikle **Theaitetos**, **Sempozyum**, **Sokrates'in Savunması**, **Sofist**, **Menon**, **Protagoras** diyaloglarını ve **Devlet** kitabını okuyun. Ardından felsefe tarihinin ilk sistematik yapıtı olarak kabul edebileceğimiz Aristoteles'in **Metafizik** ve **Nikhomakhos'a Etik** adlı kitaplarını edinerek arşivinize ekleyin. İlk ders kitaplarınız bunlar olmalıdır.

Genel olarak felsefe alanında kendinizi geliştirme yolunda öncelikli olarak okumanızı önereceğim felsefe metinleri şunlardır:

- Aiskhylos: **Zincire Vurulmuş Prometheus**, çev. Azra Erhat, S. Eyuboğlu, T. İş Bank. Kültür Yay. İstanbul, 2000. (ya da Aiskhülos, **Zincire Vurulmuş Prometheus**, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 2009.
- "**Şarkıların Şarkısı**" ("Song of Songs", ss. 605-611, *Good News Bible*, Today's English Version, New York: American Bible Society.1992.)
- Vergilius (1998) **Aeneis**, Çeviren Türkan Uzel, Ankara: Öteki.
- Ovidius Naso, Publius (1994) **Dönüşümler**, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Payel Yayınevi.

- Borges, Jorge Luis (2010) *Alef, El Aleph*, Çev. Tomris Uyar, Fatih Özgüven, Fatma Akerson, Peral Bayaz Charum. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laertius, Diogenes (2003) *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Augustinus (2010) *Confessiones - İtiraflar*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Pascal, Blaise (2005) *Düşünceler*, Çev. İ. Z. Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları.
- Locke, John (2004) *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Descartes, René, *Aklı Doğru Yönetmek ve Gerçeği Bilimlerde Aramak İçin Yöntem Üzerine Söylem*.
- Berkeley, George (1996) *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine*, Çev. Halil Turan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Leibniz (2011) *Monadoloji & Metafizik Üzerine Konuşma*, çev. ve derleyen Atakan Altınörs, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hume, David, *İnsan Anlağı Üzerine Bir Soruşturma* (1751)
- Hume, David (2004) *Din Üstüne*, Çev. Mete Tunçay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Diderot (2007) *Aktörlük Üzerine Aykırı Düşünceler*, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Burke, Edmund (2008) *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, çev. Barış Gümüşbaş, Ankara: BilgeSu.
- Immanuel Kant'ın "Aydınlanma Nedir ?" yazısı.
- Kant, Immanuel, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*.
- Flaubert, Gustave (2008) *A Sentimental Education, The Story of a Young Man*, tr. with an Introduction and Notes by Douglas Parmée, Oxford: Oxford University Press.
- Hölderlin (1965) *Hyperion veya Yunanistan'da Bir Yalnız* I, II, çev. Melahat Togar, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Hegel, *Tinin Görüngübilimi*.

- Marx, Karl & Engels, Friedrich “**Komünist Manifesto**”, çev. Nail Satlıgan. Bu metin için bkz. ss. 19-51, *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar* (2010) çev. Nail Satlıgan, Tektaş Ağaoğlu, Olcay Göçmen, Şükrü Alpagut, İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich (2013) *Alman İdeolojisi*, çev. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Marx, Karl (2011) *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*, çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- Lukács, Georg (1999) *Estetik I*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Husserl, Edmund (1994) *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*
- Husserl, Edmund (1995) *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, çev. Tomris Mengüşoğlu, Yapı Kredi Yayınları.
- Schopenhauer, Arthur, *İstenç ve Tasarımlama Olarak Dünya*.
- Nietzsche, Friedrich (2005) *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*, çev. Mahmure Kahraman, İstanbul: SayYayınları.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci, Bütün Değerleri Değiştirme Denemesi*.
- Nietzsche, Friedrich (2004) *Zerdüşt Böyle Diyordu*, çev. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akutagava, Ryunosuke (2010) *Raşomon ve Diğer Öyküler*, çev. ve der. Oğuz Baykara, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Van Gogh, Vincent (2010) *Theo'ya Mektuplar*, Çev. Pınar Kür, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heidegger, Martin (1953) *Varlık ve Zaman / Sein und Zeit*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Martin Heidegger, “Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" Sözü”.
- Martin Heidegger, "Avrupa ve Alman Felsefesi", çev. Ömer Albayrak & Tayfun Salcı, içinde: ss. 348-358. Derleyenler Sözer, Önay & Turhan, Ali Vahit (2007) *Avrupa'nın Krizi*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Bergson, Henri (2011) *Metafizik Giriş*, derleyen ve çeviren Atakan Altınörs, İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Freud, Sigmund, *Psikanalize Giriş Konferansları*.
- Lacan, Jacques (2008) *The Ethics of Psychoanalysis 1958-1960, The Seminar of Jacques Lacan Book VII*, ed. by Jacques-Alain Miller, tr. with notes by Dennis Porter, London: Routledge.
- Frueh, Joanna (1996) *Erotic Faculties*, California: University of California Press.
- Simmel, Georg (2013) *Modern Kültürde Çatışma*, çev. Tanıl Bora – Nazile Kalaycı – Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dilthey, Wilhelm (1999) *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem, Paradigma Yayıncılık.
- Todorov, Tzvetan (2010) *Yazın Kuramı, Rus Biçimcilerinin Metinleri*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul: YKY.
- Foucault, Michel (1999) *Yapısalcılık ve Post-yapısalcılık*, çev. Ali Utku/Ümit Umacı, İstanbul: Birey Yayıncılık. (Bu kitapta Foucault 20. yüzyıl felsefesinin özet bir haritasını çıkarıyor)
- Foucault, Michel, *Kelimeler ve Şeyler*.
- Foucault, Michel, *Hapishanenin Doğuşu*.
- Derrida, Jacques "Différance" (1999) Çev. Önay Sözer, Bkz. Toplumbilim Dergisi, Sayı 10, Ağustos, İstanbul: Kardeşler Matbaası. ss. 49-61.
- Derrida, Jacques (2011) *Gramatoloji*, Çev. İsmet Birkan, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Chomsky, Noam (2011) *Entelektüellerin Sorumluluğu*, söyleşi: Michael Albert, çev. Nuri Ersoy, İstanbul: bgst Yayınları.
- Berman, Marshall (2013) *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, Modernite Deneyimi*, çev. Ümit Altuğ – Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Snow, Charles Percy (2010) *İki Kültür*, Çev. Tuncay Birkan, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Baum, L. Frank (2013) *Oz Büyücüsü*, çev. Volkan Yalçintoklu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Horkheimer, Max (2010) *Akıl Tutulması* önsöz ve çev. Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.

- Adorno, Theodor W. (2004) *Negative Dialectics*, tr. by E. B. Ashton, Routledge: New York.
- Adorno, Theodor W. & Horkheimer, Max, (2010) *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Adorno, Theodor W. (2011) *Otoritaryen Kişilik Üstüne, Niteliksel İdeoloji İncelemeleri*, çev. Doğan Şahiner, İstanbul: Say Yayınları.
- Walter Benjamin, "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı", ss. 50-86, İçinde: Benjamin, Walter (2004) *Pasajlar*, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul: YKY.
- Debord, Guy (2010) *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, Çev. Ayşen Ekmekçi & Okşan Taşkent, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shiner, Larry (2004) *Sanatın İcadı, Bir Kültür Tarihi*, (The Invention of Art: A Cultural History) Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tarkovski, Andrey (2008) *Mühürlenmiş Zaman, Die versiegelte Zeit*, Çev. Füsun Ant, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Brecht, Bertolt (2005) *Tiyatro İçin Küçük Organon*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- Sartre, Jean Paul, *Edebiyat Nedir?*
- Sartre, Jean Paul (2000) *Estetik Üstüne Denemeler*, çev. Mehmet Yılmaz, Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Sartre, Jean-Paul, *Varlık ve Hiçlik*
- Sartre, Jean-Paul, "Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir".
- Camus, Albert (2014) *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları.
- Eagleton, Terry (2014) *Tanrı'nın Ölümü ve Kültür*, çev. Selin Dingiloğlu, İstanbul: Yordam Kitap.
- Lyotard: "Postmoderni Tanımlamak":
http://metinbal.net/metin_yayinlar/postmoderni_tanimlamak_Lyotard_defineng_the_postmodern.htm

- Jameson, Fredric, *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*.
- Baudrillard, Jean, *Simlaklar ve Simülasyon* (1981)
- Baudrillard, Jean, “Sanat Komplosu” (1996)

51. Soru: Düşünce dünyasının takip edilecek, izleyecek bir düzeni var mıdır?

Arkeolojik bulgulardan öğrendiğimiz kadarıyla, insanın yapıp etmelerinin yazıyla kayıt altına alınmaya başlandığı zamandan bu yana, 5500 yıldır düşünce düzenli ya da düzensiz olarak kayıt altına alınarak bir tarih oluşturuldu. İşte bu tarihi, bütünü hakkında bir yargıda bulunmadan önce, zaman sırasına göre okumakla başlamalıyız.

Bugün dünyanın en popüler düşünürünün Sokrates olduğu gerçeği Avrupa ve dünya çağında yapılan anketler sonucunda da doğrulanmaktadır. Ne var ki Sokrates’in yazılı bir yapıt bırakmamış olduğu ve ona ait olduğu sanılan düşüncelerin Platon tarafından aktarılmış olduğu gerçeği ancak felsefe hakkında biraz daha meraklı kimseler tarafından bilinmektedir. Sokrates’in dediği gibi “felsefe yapmak aynı şeyi tekrarlamaktır.” Hiçbir düşünür bütünüyle anlaşılmış ve böylece geride bırakılmış değildir. Durum bu iken, eviri yapıtlar üzerinden felsefeyi öğrenmeye çalışan kimselerin işi daha da çetrefil hale gelmektedir. Örneğin, felsefenin kendisine kadar geldiği aşamayı derleyip toparlayarak, kendisinden önce felsefi herhangi bir sorgulamaya konu olmamış “bilgi”, “varlık”, “iyilik”, “doğruluk”, “güzellik”, “adalet”, “erdem”, “dostluk”, “aşk” vb. konuları da derinlikli bir şekilde ele alarak tartışmaya açan düşünür Platon zerine Türkçe felsefe literatüründe çok az kaynak ve tartışma olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Platon ve Aristoteles gibi büyük düşünürlerin fikirlerinin, onların kendilerinden sonrakiler için kurucu ve temel oldukları olgusunun uzun zamandır bilinmesi nedeniyle şimdiden halihazırda tanidik ve bilindik oldukları, bu nedenle de onları daha fazla çalışmaya gerek olmadığı gibi örtük bir kanıdır. Oysa, rneğin “Mağara Alegorisi”nin Platon’un hangi

kitabının kaçınıcı bölümünde yer aldığı ya da insanların bir toplum halinde yaşayabilmelerini olanaklı kılan çeşitli konulardaki ustalık gerektiren bilgilerin ve utanç duygusunun onun hangi diyalogunda açıklanmış olduğu ya da mantığın bir bilim olarak ilkin kimin tarafından kurulduğu ve hangi yapıtlar yoluyla açıklanmış olduğu sorulduğunda Platon ve Aristoteles'ten ne kadar uzaklaşmış olunduğunun farkına varılır. İşte bu nedenlerle Platon ve Aristoteles'in yapıtlarını yeniden hatırlatan bir okuma etkinliğinin düzenli zaman aralıklarıyla yapılması düşünce tarihinin kaynakları konusunda duyarlı bir zihni keskinleştirecektir.

52. Soru: hocam, felsefenin diğer bilim dalları arasında hala bir geçerliliği var mıdır?

Bir zamanlar tüm bilimleri kanatları altında toplayan felsefe, bugün kanatlarını yüzlerce alt disiplin üstünde havalandırarak uçuşunu sürdürmektedir: Metafizik, mantık, siyaset felsefesi, hukuk felsefesi, bilim felsefesi, etik, estetik ve sanat felsefesi, din felsefesi, dil felsefesi, çevre felsefesi, felsefi antropoloji, kültür felsefesi vb. birçok alt disiplinler, kendi içlerinde de birçok alt dala ayrılarak felsefenin devasa ilgi alanını oluşturmaktadırlar.

Kuşatıcı bir anabilim dalı olan felsefenin alt disiplinleriyle ilgili kısaca bilgi sahibi olmanız için gerekli kitaplar Türkçede kısmen başlangıç düzeyinde mevcuttur.

Şunun da farkında olunmalıdır ki felsefe, dünya tarihinden bağımsız bir şekilde anlaşılabilir:

Düşünce tarihi genel olarak insanlık tarihinden bağımsız bir şekilde okunduğunda eksik ve anlaşılmaz kalacaktır. O nedenle, felsefe tarihi yanında insanlık ve genel olarak dünya tarihini de anlatan kitaplar okumalısınız. İskenderiye doğumlu çağımız yazarı **Eric Hobsbawm**'ın (**Yeni Yüzyılın Eşiğinde, Sermaye Çağı, Devrim Çağı, Kısa 20. Yüzyıl**) kitapları bu konuda size yardımcı olacaktır.

53. Soru: Hocam, felsefe katı ve soğuk tarzda “ölü yazı” okuma etkinliği midir? Felsefenin edebiyatla, şiirle, tiyatroyla, sinemayla ilgisi yok mudur? Bu soruyu, felsefecilerin sormalarının, onların kendileri ve onu tanımayan insanlar için faydalı olacağı önemli bir başka soruyla ilişkili olarak cevaplandıracağım, şöyle: “Felsefi bir konuşma dinletici bir hale nasıl getirilebilir?”

Elbette felsefe kağıt üzerinde duran “yavan ya da ölü yazı” [Alm. Buchstabe] değildir. Şiir ve edebiyat felsefi düşünme yeteneğini geliştirmekte kesinlikle tartışmasız esin kaynaklarıdır. Düşünce tarihi ve insanlık tarihini okuyarak kendi yaşadığınız çağı değerlendirmek ve içinde bulunduğunuz varoluş durumunu ifade etmek için canlı ve kıvrak bir hayalgücü yeteneği geliştirmelisiniz.

Sanat şeyleri birbirine bağlamanın, böylece gerçekliği kurmanın bir yoludur. Edebiyat bir düşünürün düşüncelerini şeyleri kavrayacak, dahası ortaya koyacak şekilde düzenlenmesine yardımcı olur. “Larvatus prodeo” (“sahnedeki maskeliyim”) sözü Descartes’in insana ilişkin olarak ruhu bedenden ayırmasının özetidir. Ruhu bedenden ayırarak böylece aktörü yarattı. İzleyicinin oyunun başında ruhu bedeninden ayırır, yemekten önceki aç halimiz gibi. Oyun demek ruhun bedene, dünyaya bir bağlanma yolu, biçimidir. Anlatılan öykü ve oluşan etki gerçek, ancak görülenler dekordur. Hayali bir şeyler tasarımlarsınız, bunlar gerçek olmasalar bile üzerinizde oluşturdukları etki gerçektir. Sanat tek kelimeyle bağlanmanın yeni bir yolunu açan sahne demektir.

Felsefenin kaynaklarından biri düşünce ve yaşam arasındaki ilişkinin ya da farkın bilincidir. Kendini tanıma konusunda görünüşte zıt olan taraflar bu farkta belirginleşirler. Duygu yaşam ve düşünce arasındaki bağın kendisidir. Bir kimsenin kendisini hissetmesi onun hakkındaki ilk kayıt defteridir. Kendini hissetmek bir evrende olmanın, şeylerle olmanın başlangıcıdır. Bu kimse böylece bir değil birçok kimse olarak yaşar. Diğer taraftan felsefenin yalnızca

kavramsal olduğunu düşünmek bir felsefeciyi asperger sendromuna iter. Sosyal etkileşimde yetersizlik, sözel olmayan iletişim becerileri eksikliği olan asperger sendromunun zıttı ya da tedavisi güçlü hisler geliştirmek ve bunun başka kimselerle paylaşılmasıdır. Hislerinizi, duyarlılığınızı güçlendirmenin böylece iç dünyanıza mahkumiyeti kırarak, anlamanın, başka bir deyişle, başka iç dünyalara geçebilmenin ya da kendinizi yeniden inşa edebilmenin en etkili yollarından biri anlatım ya da betimleme gücünüzü geliştirmektir.

Gerçek bir düşünme “şu anın tadını çıkarmak”tır (“seize the day”). Düşlerinizin mekanı ve olanağı “gelecek”tir. Bu nedenle geleceği şimdiiyi kapatan bir örtü olarak kabul eden anlayıştan vazgeçilmelidir. Gelecek şimdinin örtüsü değil bir devamı olarak görüldüğünde, kendi yaşamınızın aktörü siz olmuş olursunuz ve hayallerinizi böylece gerçekleşme yoluna koyarsınız. Sanat yapıtları, özellikle romanlar, işlenen olayları bir bütün olarak göz önüne alındığında, geçmiş ve geleceği şimdide toplayan böylece dört boyutlu bir zaman anlayışı oluşturan yapılarıyla düş ve gerçeklik arasındaki dönüşümsel ilişkiyi saydam bir şekilde açıklarlar.

Okumayı sevmek ruhu anlama çabasından kaynaklanır. Örneğin psikoloji ilgi çekicidir, çünkü insanların duygu ve düşünce dünyalarına onları rahatsız etmeden, sessizce ve görünmeden girebilmenin yollarını bulabileceğinizi düşünürsünüz. Sadece bu nedenle bile kitap okumaya ve okuduklarınızı anlatmaya değer. Başkalarına da bunları okumalarını önerin, çünkü okumaya ve neyi okuyacağımıza öncelikle hocalarınızın, arkadaşlarınızın önerileriyle karar veririz. Ne kadar okursak okuyalım her zaman başkalarının anlattıkları ve önerileri ilgimizi bir şekilde uyandırır. Bu nedenle okuyun ve anlatın. Okuma etkinliğinin ayrıcalığı gerçeğin ne olduğunu tanıtmada gücünde bulunur. Ancak paylaşıldığı zaman gerçekleri görülebilir ve gösterilebilir kılan okuma girişimi hayranlık uyandırır. Özellikle roman okuyun. Gerçek ailenizi orada bulabilirsiniz. Göğsünüzün altındaki yüreğinize ve yüreğinizin derinlerindeki

duygularınıza orada kavuşursunuz. Böylece düşündüğünüzden daha çok yaşamış olduğunuzu öğreneceksiniz.

Tüm bu konularda size ilham perisi olacak şey elbette klasik dünya edebiyatının temel yapıtlarıdır. Felsefecinin işi sadece düşünmek değil, aynı zamanda kendisinin bu durumundan başkalarını haberdar ettiği konuşma eylemidir. Konuşmanın gücü onun kendisini dinletebilir kılmasıyla ölçülür. Üzerine konuşulmalarının hiçbir şeye değmez olduğu düşünülen konular genellikle insanların kulaklarını en çok teslim ettikleri konuşmalardır. Felsefi bir konuşmanın insanları ne kadar sıktığını bununla karşılaşan herkes bilir. Örneğin yapılacak karşılaştırmalar, yeni bir şey öne sürüyor olunduğu iddiası, vaatler, hak ve haksızlık konusundaki öneriler sizi dinlenebilir kılmaya yardımcı olabilir, ancak örnekleri gösterilmemiş şeyler konuyu hızla kapanmaya götürürler. İşte, edebiyat yapıtlarında betimlenen dünyaların dile getirilmesi, anlatıcının dinlenebilirlik gücünü her zaman destekler.

Zengin bir düşünce gücünün kendisini canlı ve dinlenebilir kılabilmesi için size öncelikle insanlık deneyimini en özlü şekilde aktaran **Klasik Dünya Edebiyatının başyapıtlarını** okumanızı öneririm. “**Kitap ruhumuzun buz kesmiş sularını kıracak bir balta olmalıdır.**” (Kafka) Bu tarz kitaplardan oluşturduğum bir listeyi size sunmak istiyorum: Tarihin en eski yazılı destanı ***Gilgamış*** kitabı. Grek mitolojisinin kaynakları olan Homeros’un ***İlyada***, ***Odyseia*** yapıtları. Grek mitolojisinin diğer kaynakları olan ve tiyatro sanatını başlatan yazarlar ve yapıtları: Aeschylus (***Zincire Vurulmuş Prometheus***, ***Oresteia Üçlemesi***), Sophokles (***Antigone***), Aristophanes (***Eşekarıları***, ***Kuşlar***, ***Kurbağalar***, ***Yargıçlar***, ***Kömürcüler***, ***Kadınlar Savaşı***), Euripides’in (***Bakkhalar***). Latin edebiyatının temel şair edebiyatçıları ve yapıtları: Vergilius (***Aeneas***), Ovidius (***Dönüşümler***), Horatius (***Ars Poetica***) ve Dante (***İlahi Komedya***).

Klasik dünya edebiyatının büyük kısmını insanlık tarihinde felsefi bakımdan aydınlanmış bir dönem yaşamış toplumların yazarları üretmiştir. Düşünce ve edebiyat bakımından en üretken toplumlar Grek-Roman dünyası, İngiliz, Fransız, Alman, Rus ve Amerikan dünyasıdır. Bu toplumları aydınlatmış kimseler filozoflardır, onu canlı tutanlar ise edebiyatçılardır. Düşüncedeki yenilikler edebiyat alanında da devrimlerle sonuçlanmıştır. Örneğin: Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis* romanı, Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Thomas More'un *Ütopya'sı*, Shakespeare'in *Othello*, *Macbeth* ve *Hamlet* tragedyaları, Mandaville'in *Arı Masalı*, William Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler* romanı, Terry Eagleton'ın *Azizler ve Alimler* romanı, Fransız Devrimi'nin düşünce babaları Diderot'nun romanı *Rameau'nun Yeğeni*, Rousseau'nun *İtirafı* ve *Yalnız Gezerin Düşleri*, Voltaire'in *Candide* veya *İyimserlik* kitabı, Flaubert'in *Madam Bovary* romanı, J. K. Huysmans'ın *Orada* romanı, Jean-Paul Sartre'in *Bulantı* ve üç cilt *Özgürlük Yolları* romanı. Alman Aydınlanmasının büyük yazarlarından Christoph Martin Wieland'in *Abderalımlar'ı*, Goethe'nin *Faust'u*, Lessing'in *Bilge Nathan'ı*, Bertolt Brecht'in *Cesaret Ana ve Çocukları*, *Adam Adamdır* ve *Üç Kuruluşluk Opera* tiyatro oyunları. Rus düşüncesinin ve edebiyatının büyük ustası Tolstoy'un *Savaş ve Barış'ı*, Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşler'i* ve *Yeraltından Notlar'ı*, Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı?* Romanı, Maxim Gorki'nin *Küçük Burjuvalar* oyunu. Adelbert von Chamisso'nun *Peter Schlemihl'in Garip Öyküsü* (1814), Hans Christian Andersen'in "Gölge"¹⁹ masalı, Nathaniel Hawthorne'un *Kırmızı Damga* (1850), George Eliot'ın *Middlemarch* (1870), Amerikalı yazar Jack London'ın *Martin Eden* ve *Vahşetin Çağrısı* romanları. Jane Austen'in *Aşk ve Gurur* (1813), Andrey Bely'in *Petersburg* (1913), Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın Peşinde* (1913-1927), Virginia Woolf'un *Bayan Dalloway* (1925), Muhsin Hamid'in *Gönülsüz Köktendinci* (2007), Toni Morrison'un *Sevgili* (1987), Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri* (1988), J. M. Coetzee'nin *Utancı* (1999) romanı,

---

ss. 241-255. Andersen, Hans Christian (2016) *Andersen Masalları*, çev. Murat Alpar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lewis Carroll'ın *Alice Harikalar Diyarında* (1865) öyküsü, Vladimir Nabokov'un *Lolita* (1955) romanı, James Joyce'un *Ulysses* (1933) romanı, Eugène Ionescu'nun *Gergedan* (1959) oyunu, Marcela Lacub'un *Belle et Bête (Güzel ve Çirkin)* romanı, Jung Chang'ın *Yaban Kuğuları* kitabı, D. H. Lawrence'ın *Lady Chatterley* (1928) romanı, Erich Maria Remarque'nün *Bati Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* (1929) romanı, Boris Pasternak'ın *Doktor Jivago* (1957) romanı, Frank Baum'un *Muhteşem Öz Büyücüsü* (1900) masalı, George Orwell'in (1903-1950) *Paris ve Londra'da Beş Parasız* (1933), *Hayvan Çiftliği* (1945) ve *1984* (1949) romanları, Anne Frank'ın *Anne Frank'ın Hatıra Defteri* (1947), Radclyffe Hall'un *Yalnızlık Kuyusu* (1928) romanı, John McGahern'in *Karanlık* (1965) romanı. Herman Melville'in *Moby Dick* (1851), Jean Genet *Gülün Mucizesi* (1946) ve *Paravanlar* (1956), Ralph Ellison'ın *Görünmez Adam (Invisible Man)* (1952), Richard Wright'ın *Yabancı (The Outsider)* (1953), J. D. Salinger'in *Çavdar Tarlasındaki Çocuklar (The Catcher in the Rye)* (1951), Walker Percy'in *Sinema Müdavimi (The Moviegoer)* (1961), Sylvia Plath'ın (27 Ekim 1932 Boston – 11 Şubat 1963) *Sırça Fanus (The Bell Jar, 14 Ocak 1963)*. Osamu Tezuka'nın *İnsan Böcekler Kitabı (The Book of Human Insects)* (1970), John Gardner'in *Grendel* (1971), Chuck Palahniuk'ın *Dövüş Kulübü (Fight Club)* (1996), Hemingway'in *Öğleden Sonra Ölüm (Death in the Afternoon)* (1932), F. Scott Fitzgerald'ın *Muhteşem Gatsby (The Great Gatsby)* (1925), Ryunosuke Akutagava (1915) *Raşomon ve Diğer Öyküler*, Emile Ajar'ın *Onca Yoksulluk Varken* (1975), Toni Morrison, *Sevilen (Beloved)* (1987).

Klasik dünya edebiyatının başyapıtlarının ortak noktası aşktır. Hayalgücünü her defasında bir diğerine benzemeyen aşk olayları kadar güçlü bir şekilde canlandıran başka bir konu bulmak zordur. Aşağıda aşk konusuyla ilgili temel yapıtların bir listesi yer alıyor:

Homeros (2018) *İlyada* (MÖ. 7-8. yy.), çev. Azra Erhat, İstanbul, Can Yayınları.

- Homer (2018) *Odysseia* (MÖ. 9. yy.) çev. Azra Erhat, A. Kadir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Vergilius, Publius Maro (1995) *Aeneas*, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Payel Yayınları.
- Sophokles (2011) *Antigone* çev. Ayşe Selen, İstanbul: Mitos Boyut Yay.
- Ovidius (2014) *Aşk Sanatı* çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ovidius (2017) *Dönüşümler*, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Payel Yayınları.
- Dante (2016) *İlahi Komedya*, çev. Rekin Teksoy, İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Shakespeare (2017) *Romeo ve Juliet*, çev. Özdemir Nutku, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cervantes, Miguel de Saavedra (2018) *Don Quixot*, çev. Roza Hakmen, Ahmet Güntan, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Puşkin, Alexandr Sergeyeviç (2017) *Yevgeni Onegin*, çev. Azer Yaran, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Abelardus (2018) *Abelard ve Heloise*, çev. Zeynep Avcı, İstanbul: Helikopter Yayınevi.
- Hugo, Victor (2018) *Notre Dame'in Kamburu*, çev. Volkan Yalçıntoklu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stendhal, Henri Beyle (2018) *Kırmızı ve Siyah*, çev. Şerif Hulusi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balzac, Honoré de (2018) *Vadideki Zambak*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları.
- Gide, Andre (2017) *Dar Kapı*, çev. Buket Yılmaz, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Unamuno, Miguel de (2014) *Abel Sánchez, Tutkulu Bir Aşk Hikayesi*, çev. Yıldız Ersoy Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Unamuno, Miguel de (2017) *Sis*, çev. Yıldız Ersoy Canpolat, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çehov, Anton (2018) *Küçük Köpekli Kadın* (ss. 7-28) & *Bir Hekimin Yaşadıkları & Kara Keşiş*, çev. İpek Söylemez.

- Behrengi, Samed (2001) *Bir Aşk Masalı*, çev. Tuna Helvacı, İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Breton, André (2003) *Çılgın Aşk*, Çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi.
- Barthes, Roland (2005) *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis Yayınları.
- Goethe, Johann Wolfgang (2018) *Genç Werther'in Acıları*, çev. Mahmure Kahraman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hölderlin (2017) *Hyperion*, çev. Gürsel Aytaç, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Jane Austen (2017) *Akıl ve Tutku*, çev. Hamdi Koç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jane Austen (2018) *Gurur ve Önyargı*, çev. Hamdi Koç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bronte, Emily (2018) *Uğultulu Tepeler*, çev. Naciye Akseki Öncül, İstanbul: Can Yayınları.
- James, Henry (2016) *Bir Kadının Portresi*, çev. Necla Aytür & Ünal Aytür, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Flaubert, Gustave (2016) *Madame Bovary*, çev. Nurullah Ataç - Sabri Esat Siyavuşgil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dostoyevski (2018) *Beyaz Geceler*, ss. 3-62. çev. Barış Zeren, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tolstoy, Lev. N. (2018) *Anna Karenina*, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turgenyev, Ivan Sergeyeviç (2017) *Rudin, İlk Aşk, İlkbahar Selleri*, çev. Ergin Altay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nabokov, Viladimir (2016) *Lolita, Beyaz Irktan Dul Bir Erkeğin İtirafı*, çev. Fatih Özgüven, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dumas, Alexandre (2018) *Kamelyalı Kadın*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lawrence, D. H. (2017) *Lady Chatterley'in Aşığı*, çev. Meram Arvas, İstanbul: Can Yayınları.

- Wilde, Oscar (2016) *Dorian Gray'in Portresi*, çev. Ülker İnce, İstanbul: Everest Yayınları.
- Genet, Jean (1999) *Gülün Mucizesi*, çev. Hamdi Tuncer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bronte, Charlotte (2018) *Jane Eyre*, çev. Nihal Yeğınobalı, İstanbul: Can Yayınları.
- Trevesian (2017) *Katya'nın Yazı*, çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul: E Yayınları.
- Fitzgerald, F. Scott (2013) *Muhteşem Gatsby*, çev. Müge Günay Güran, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Marquez, Gabriel Garcia (2018) *Kolera Günlerinde Aşk*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Can Yayınları.
- Mascolo, Diony (2012) *Aşk Üstüne*, çev. Atakan Karakış, İstanbul: Monokl Yayınları.
- Duras, Marguerite (2017) *Sevgili*, çev. Tahsin Yücel, Sel Yayıncılık.
- Duras, Marguerite (1977) *Aşka Tatil Yok*, çev. Leyla Gürsel, Yeni Zamanlar Sahaf.
- Boris Pasternak (2018) *Doktor Jivago*, çev. Hülya Arslan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sartre (2008) *İş İştten Geçti*, çev. Zübeyir Bensen, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Murakami, Haruki (2015) *İmkansızın Şarkısı*, çev. Nihal Önel, İstanbul: Doğan Kitap.
- Ishiguro, Kazuo (2018) *Günden Kalanlar*, çev. Şebnem Susam, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bowles, Paul (1991) *Esirgeyen Gökyüzü*, çev. Belkıs Dışbudak Çorakçı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1949)

Çağımızın en popüler ve zevkle tüketilen sanat dalı **sinemadır**. Hayalgücünü geliştirmenin ve başka yaşam tarzlarının ve farklı bakış açılarının var olduğunu sinema sanatının ortaya koyduğu filmlerde izleyebiliriz. Sinema sanatının düşündürücü ve ufuk açıcı olan filmlerinden bir kısmını aşağıda yönetmen adını

ve yapım yılını belirterek yazıyorum: Akira Kurosawa, *Dreams* (1990), Akira Kurosawa, *Raşomon* (1950) Akira Kurosawa, *Seven Samurai* (1954), Akira Kurosawa, *İkiru* (1952), Stanley Kubrick, *2001: A Space Odyssey* (1968), Alejandro Jodorowsky, *El Topo* (1970), Alfred Hitchcock, *Rope* (İp, Ölüm Kararı, 1948) Alejandro Jodorowsky, *The Holy Mountain* (1973), Alejandro Jodorowsky, *Tusk* (1980), Alejandro Jodorowsky, *The Rainbow Thief* (1990), Sam Pekinpah, *Bring Me The Head of Alfredo Garcia* (1974) Alexander Dovzhenko, *Earth* (1930), Alexandre Aja, *Aynalar* (2008), Andrei Tarkovsky, *Andrei Rublev* (1966), Andrei Tarkovsky, *Sacrifice* (1986), Andrei Tarkovsky, *The Steamroller and The Violin* (1961), Michelangelo Antonioni (1912-2007) İletişimsizlik Üçlemesi, *Macera, Gece, Batan Güneş*. Wojciech Has, *Zaragoza'da Bulunmuş El Yazması* (1965), Ernst Lubitsch, *Ninotchka* (1939), Bernardo Bertolucci, *Novecento* (1976), Bernardo Bertolucci, *Besieged* (1998), David Lynch, *Mulholland Drive* (2001), David Lynch, *Lost High Way* (1997), Federico Fellini, *The City of Women* (1980), François Truffaut, *Fahrenheit 451* (1966), François Ozon, *Tropfen auf heisse Steine* (2000), Frank Pavich, *Jodorowsky's Dune* (2013), Fritz Lang, *Metropolis* (1927), Julian Schnabel, *The Diving Bell and the Butterfly* (2007), Lars von Trier, *Melancholia* (2011), Luis Bunuel, *Arzunun O Belirsiz Nesnesi* (1977), Luis Bunuel, *Tristana* (1970), Luis Bunuel, *Viridiana* (1961), Luis Bunuel, *Gündüz Güzeli* (1967), Mathieu Kassovitz, *Protesto* (La Haine), Milos Forman, *Hair - Birak Güneş İçeri Girsin* (1979), Pier Paolo Pasolini, *Porcile* (1969), Pier Paolo Pasolini, *Salo ya da Sodom'un 120 Günü* (1975), Pier Paolo Pasolini, *Medea* (1969), Pier Paolo Pasolini, *Oedipus Rex* (1967), Rainer Werner Fassbinder, *Petra von Kant'ın Acı Gözyaşları* (1972), Rainer Werner Fassbinder, *Veronika Voss'un Tutkusu* (1982), Rainer Werner Fassbinder, *Haendler der vier Jahreszeiten* (1971), Francis Ford Coppola, *Apocalypse Now* (1979), Ridley Scott, *Blade Runner* (1982), Kei Kumai, *Bir Çay Ustasının Ölümü* (1989) Sally Potter, *Orlando* (1992), Sally Potter, *Yes* (2004), Sally Potter, *Rage* (2009), Sally Potter, *The Man who Cried* (2000), Sally Potter, *Ginger and Rosa* (2012), Jim Jarmusch, *Paterson* (2016), Kim Ki

Duk, *Boş Ev* (2004), Ada Elliot, *Marry and Max* (2009), Shane Carruth, *Primer* (2004), Tarsem Singh, *Düşüş* (2006) Spike Jonze, *Her* (2013), Terry Gilliam, *Brasil* (1985), Tinto Brass, *Caligula* (1979), Tony Kaye, *Detachment* (2011), Wim Wenders, *Der Himmel über Berlin* (1987).

Günümüzde bilimlerin gelişimine en büyük katkıyı yapan ABD'de yaşayan filozof Fredric Jameson'ın **Postmodernizm ve Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı** adlı kitabı içinde yaşadığımız çağı sanatsal ve düşünsel bakımdan anlamamıza yardımcı olmaktadır.

54. Soru: Genel ve haklı bir kanı olarak felsefecilerin toplumdan, doğadan, içinde yaşadıkları zamandan, kendi çağlarından, kısaca hayattan kopuk, bir tür inzivaya çekilip, mağarada yaşadıkları düşünülür. Toplumda yaşayabileceğimiz bir yer açabilmek için geldiğimiz bu felsefe kürsüsü gerçekten insanı yaşamdan koparır mı?

Düşünürlerin yaşamı sıradan bakış açısı için bir çelişki olarak görünür. Görülen şey şudur: Düşünürler kitaplara gömülmüş şekilde, hayattan yalıtık yaşıyorlar, diğer taraftan da yaşamı anlamak için onların yapıtlarına bakıyoruz. Bir filozof, içinde bulunduğu çağı anlamaksızın yaşayan kimseleri hayatın gürültüsü ve keşmekeşi içinde global şekilde yaşamı biçimlendiren geç kapitalist düzenin dışlıları arasında, kendilerine ayna mekanından bakacak kadar bile zamanları olmayan imajlar olarak yüzer gezer halde kayıp bulunurlar. Yüzer gezer hale gelmiş bu varolan, varolmaktan daha çok yoktur, bunun görüntüsü her türlü kamera kadrajından taşar, onun için her film eksiktir, onu anlatmaya çalışan tüm yapıtlar onu ıskalar. Hayatın içine öyle karışmış görünürler ki gerçekte ne zaman nede mekan içindedirler. Bu nedenle bir kimsenin ne ve nasıl olduğu hakkında kurulan her yargı şimdiden olumsuzlanır. Bu kaybolmuşluk ve ıskalanmışlık durumu uzun süredir insan varoluşunun belirleyici kategorileri olmuş durumdadır. Masanızda bu düşünürlerin kitapları ve onlara yönelmiş

düşünme çabanız duruyor olacak. Bunlara bakıp ne kadar yoksul olduğunuzu düşünmeyin, insanlıktan bize başka miras kalsaydı o da bu masa da olacaktı.

Şimdi yukardaki soruya daha kararlı bir cevap verebiliriz. Düşünürler yaşamdan yalıtık bir konum arayışındadırlar ancak gündelik bakış açısı yaşamın kendisini yalıtılmış olarak yaşar, bunun nedeni zaman ve mekan sürtünmelerinin minimum hale getirildiği düzlem olarak kendi dünyasını kolayca döndürüyor olduğu yanılmasıdır. Bu soruda ifade edilen düşüncenin ister istemez doğru olduğunun itiraf edilmesi, felsefenin neden tüm zamanlar için geçerli olduğu sorusunun cevabıdır. Düşünürün yaşamdan kopuk görünmesinin nedeni onun yaşama dokunacak başka organlar geliştirmiş olmasındandır. Felsefeye yeni başlayan kimseler olarak sizler de konuştuğunuz dile hakim oldukça ve önyargılardan arınıp düşüncenin özgür doğasında olgunlaştıkça şimdi bitişik olarak yaşadığınız şeylerden ayrılıp onların arasında, dışında hatta çok uzaklarda yaşadığınızı göreceksiniz. Şeyleri konuştuğunuz dilde tatmaya ve onları düşüncenizde canlandırmaya başladığınızda düşünür ile konuşmaya başlayacaksınız.

Okumalarınız derine, yazılarınız insana, düşünceleriniz karanlığa doğru olsun !

Metin Bal,

Kasım 2018, İzmir.